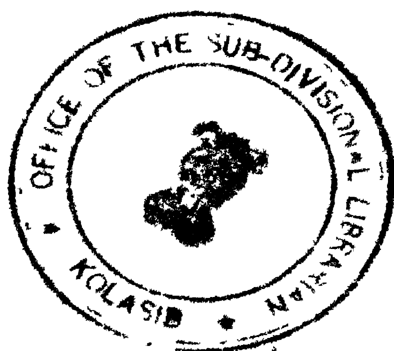
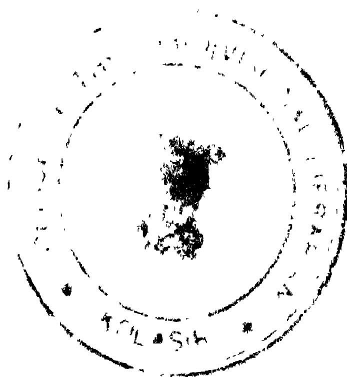
LAWI THAT ZAN

By
F. Chalthanga, B.A., B Ed.,
Headmaster,
Govt. Midd!e School, Biate



LAWI THAT ZAN

Ziaktu : **F. Chalthanga, B A., B.Ed ,**
Headmaster,
Govt Middle School, Biate



LAWI THAT ZAN

1ST EDITION, 1988. C –2000.

PUBLISHED BY
ZORAMTHANGI,
CHHIAHTLANG

PRINTED AT THE
TLANGVENG PRINTING PRESS,
MISSION VENGTHLANG, AIZAWL,
MIZORAM

A BU CHHUNG THU

ZIAKTU THUHMA.

Kum 1975 lam aţang tawh khân kan Mizo inneih dân leh mo lawm dân te hi ţhangtharte hian kan hre lo thuai dâwna ringin ziaka daha thawnthu ngaihnawm ang atân te, kan pi pute dân kan vawn ţhatna tûr atân leh kan hnam dân hriat ve hrim hrilhna atân thil ţha nia ngaiin ka phâk ang tâwkin ka chhui vuingat ngat a. Ka kalna apiangah pitar, putar zâwtin an nulât tlangvâl lai inrîm dân te, an naupan lai thu te zâwtin ka kâwm nual zêl a. Pi pu dân a taka an hman ţhin, mahse khaw dang dang tih dân inang lo bawk si kawl ţhat tlâka lehkhabua han ziak tûr chuan thil harsa tak a ni a. Ka phuah khâwm thiam lo khawp mai a, ka hlawhchham lek lek nghe nghe a. Keimah ngeiin ka hmuh phâk leh ka hriat chian ve pawh khaw dang tih dân nên inang lo a ni deuh ţhîn a. Mahse thil ţha tûr nia ngaiin ka hriat apiang a danglam deuh chu ka chhinchhiah ta zêl a, lehkhabu ngaihnawm tak tak ziak ţhîntute taimâkzia leh an thawh rim dân pawh tlêm chu min thlîrtîr thei a. An lo fakawm hle mai. Amaherawhchu hêng ka ziakte hi phuah chawp ni lovin, a taka pi pute leh tûn lai thlenga kan hman a ni a, hriat dân te, hman dân te a inang lo a nih pawhin chhiartuten tih dân danglam a tam a ni tiin lo ngai mai sela, hriatna tizauvah min lo ngaihsak se ka duh a.

He thu tlêm tê ka phuah khâwm aţang hian kan vêla thil awm mai lâk khâwm pawh a harzia ka hmu chhuak hle. Thingtlâng aţang phei chuan thil tlêm tê ziak tûr pawhin hmanraw engkim mai a harsa vek mai a, tihfel a har khawp mai. Chhiartuten a ţhat tâwk lohna chu siam ţhat tûr emaw, ziak belh tûr emaw min hrilh theih chuan a lâwmawm ngawt ang. Hêng ka thu ziak hi tlêmtham tê mah ni se, kan Mizo dân hlui leh tûn lai dân khaikhinna atân pawh thil ţangkai a nih ve tâk hlauhvin tiin intit tak chungin ka ziak a ni a, min lo chhiarsaktu an awm chuan hlawhtling khatah ka inngai a ni. Hêng thute hi ka pa hriat reng nân lehkhabua chhuah tûrin ka buatsaih ve ta a ni.

Ka thu ziak duh lâk khâwmnaah Pu Liangkhaia (Rev.) tûnah khawvêlah awm tawh lo mah se, a hriatna hlu tak ka thu zawhte ziaka min kawltîr avângin a chungah ka lâwm a. Tin, kan

Mizo thu thiam tak pi pu dân chhui peih tak leh hre tak mai Pu R. Vânlâwman thuhma min ziaksak a, a chungah ka lâwm êm êm bawk a ni.

Dated Chhiahtlâng, F. Chalthanga
The 20th Jan. 1987.

INTRODUCTION

He lehkhabu LAWI ȚHAT ZÂN tih Pu F. Chalthanga, Biate Middle School Headmaster-in a ziak hi thil țha tak a nih bâk-ah mi tumahin an la ziak ngai loh a ni a. Mizo hnam chanchin hriat chian tum tân phei chuan thil țûl tak a ni ve rêng rêng a ni. A chhûnga thu leh hla te hi Lawi țhat zân mai ai pawhin naupang tualchaina lam a ni zâwk mah mah nghe nghe a, Mizo țawng literature tihausatu tak ni thei a ni a, heti ang bu a lo awm hi thil lâwmawm tak a ni.

Naupang tualchaina leh Pawnto lam leh nula leh tlangvâl kalhmang leh inneihna lam thil bengvârthlâk tak tak a târ lang țeuh mai a, hriat ve hrim hrimah a țha viau a ni. Mizote hi lehkha ziak nei lo hnam kan nih avângin kan han awm hran hlek hi chuan thiltih dân a lo dang nghâl thuai a, a lo rei deuh phei chuan țawng te pawh a lo danglam thin ang hian Țiau thlang lam Mizo, Sailo hnuaia lo awm țheuh țheuh pawh kan lo inkal pawh zozai lo va, thiltih dân hi a lo danglam hret hret țhîn a, kan inneih dân pawh hi khaw chhak leh khaw thlang te, chhim leh hmâr lam chênghote chu, a danglam lo emaw kan tih pawh hi a lo danglam hma hle a ; chuvâng chuan heta a sawi pawh hi khaw țhenkhat tih dân nên chuan inan lohna pawh a awm thei ngei ang Chuvângin Mizoram pum puia dân inanga hman țheuh tûra Sawrkâr dân siam angah chuan in lo ngai tûr a ni lo : a dik lo kan ti thei lo va, a daw pawh kan ti thei lo, a ziaktu chênna lama hman dân a ni mai.

Naupang tualchai hlate pawh hi a tlângpuiin hmeichhe naupang hman mi a ni mah mah a, mipa naupang hi chuan tualchai hla lam hi kan nei tam ve lo va ; chuvârgin kan naupan lai pawhin mipa chuan hmeichhe tluk chuan kan hmang ve lo va, hriat pawh kan hre lo deuh hlek a. Kan sawi tawh ang khân ziak, nei lo kan nih avâng hian tualchai hla hi a inang thuak deuh chauh hlawm emaw tih theih a ni. Heta a rawn ziak lante pawh hi keini naupan laia kan tih dân ti mai ila, kan rualpui hmeichhe naupangho sak dân te nên chuan inang deuh tak tak awm mah sela, inang lo deuh pawh a tam mai. Mizoram chhûng zawng zawnga lâr êm êm nia hriat, "Lailût e"

tih te pawh hi keini lo-tih ai chuan a ti tawi deuh va, keini chuan "Kawt lo hawn" te kan ti tel a, ani chuan a telh lo va. "Tîra mei kaį-ah" tih pawh hi a lâr hlein ka hria a, a ziak hi chu kan tih dân nên a inang lo leh pek a ni. Heti anga tualchai hla lâr tak pawh kan tih dân a lo inan loh chuan a lâr lo zawk phei chu inang lo tak tak tam tûr a ni réng a ni. Hêng inan lohnate hian a bu hi a ti nêp chuang lo, kan tih dân a lo inang lo a ni tih mai tûr a ni zâwk.

A tlângpuiin he lehkhabuin a tum ber nia lang chu, Mizo hnam kan naupan lai aţanga kan lo puitlin thlenga kan awm dân kan pi leh pu te lo tih dân kal hmang min rawn hriattîr ni berin a lang a. Kan naupan lai chuan a hmei a pain khawlaiah kan inkâwm a, kan inkhualtelem ţhîn a, zân lamah hian kan pawnto leh ţhîn a, thla ên zân hian a ni deuh bîk a; hmeichhia phei chu an inlenthûl a, an hlim thei hle a .An lo nulain an lo tlangvâl a, tlangvâl hian nula kan rîm leh a, kan lo innei ta a ni a. Nulât tlangvâl laia inrîm dân te, inneih a lo huna nu leh pa hriatpuia palai han tirha, man leh mual te an han sawi fela, inneih tak hun thlenga Mizo kal hmang a sawi a ni ber a, hriat tlâk tak a ni. Kan sawi tawh angin khaw inhlat deuh te chu tih dân hrang hlek hlek a awm ţhîn ka tih kha erawh chu hriat tel zêl tûr a ni a, bithliah nghet teh tlur a awm lo a ni. Mahsela a tlângpui chuan he lehkhabu hian min hruai thei hlein ka ring.

Inneihnaa a thu hman pakhat "mo pa" a tih chu pasal nei tûra pa kha a ni a, hei hi Mizo ţawng dik tak zâwk a ni a, tûn lai Aizâwlah chuan nupui nei tûra kha "mo pa" an ti ta fo mai. Hemi lo awm theihna chhan chu Bible letlingtute hian an hman dik loh vâng ni berin a lang. Nupui neitu kha "moneitu" tiin an lo dah tlat mai a; a dik tak chuan kan fapa te nupui kha kan 'mo' a ni : chuvang chuan moneitu dik tak chu nu leh pa te hi an ni. Kan han inneih hian a hmeichhia kha mo a ni a, a mipa kha Mizo ţawngin a hming hran kan lo nei ta lo va, kan ţawng a la tlém a ni zâwk.

A bik takin hêng pawnto leh tualchai hlate hi mi dang pawhin la ziak ve sela, a inang lo ngei ang a, a lo rei huoah tâk khâwm dân a la awm thei ang a, a ţhain kan ring. Hemi bua naupang tualchai hla ka han en hian ka lo hriat aia dik zâwk

leh kim zâwk ni âwm tak te ka hmu a, 'ka lo hriat dân a dik zâwk âwm mang e', tih pawh ka nei zauh zauh bawk a; sawihova, pawm theih tlân tualchai hla kan la neih hun a awm dâwn a ni.

Kan Mizo naupang tualchai hla lehkhabua la lang ngai hauh lo, kan chîn tawh mang loh vânga ral mai tûr ṭha tak tak si-in khaw êng a han hmu ve thei ta hi lâwmawm ka ti êm êm mai. Heti anga Pu Chalthangan a rawn siam chhuak hi fakawm hlein ka hria. Ani hian rawn siam lo phei sela chu ziak nachâng hria kan awm ngût âwm lo ve. A hla-te hi pi leh pu chhuan tam tak aṭanga ziak awm hauh lova hriat reng theih khawpa hla thu kal tluang ṭha leh inla rem thlap a nihna hian hla ṭha an ni tih a tilang a, kan hla phuahtute pawh hian hêng aṭang hian hla kal hmang zir tûr an neih tam hle ka beisei. Ṭhangthar zêl tân a la hlu deuh deuhvin ka ring a ni.

Zalén Cabin,
Aizâwl,
7th May, 1988.

R Vânlâwma.

BUNG I

INKHUALTELEM

Mizo nun pi pute chenah han ngaihtuah phâk chinah chuan naupang tualchai thei rual a hmei a pain khawlaiah emaw, sumhmunah emaw, in chhûngah emaw te pawh, lian tawh tak an nih thlenga an chîn ṭhin pakhat chu *inkhualtelem* a ni. Tûn lai pawh hian inkhualtelem chu an la chîng tho va, mipa naupang emaw, hmeichhe naupang emaw mipa leh hmeichhe naupang awm khâwm laih laih, in bul vêlah te, bathlârah te, sumhmunah te, kawmhnuaiah te, in chhûngah te pawh an ṭawng nak naka, thil an tikhâwm laih laih i hmuh chuan han en chiang la, an inkhualtelem a lo ni reng ṭhîn. Inkhualtelem tih ṭawngkam hi awmze thuhmun leh sawi tum thuhmun si ṭawngkam vuah dân inang lo deuh a awm nual a— Inkhualtelem, Inlemkhual, Inkhuallem, Inlemtekhual, Inawmlem tiin kan sawi hawk a, kan hman pawlh nawk nawk a, ṭawngkam hman duh dân danglam mai, a hming dik ber awm chuang lo a ni a. Mipa naupang leh hmeichhe naupang tê tak tê an nih aṭanga puitling tih dân zira a lem ni siin a taka an channa a ni. Tûn laia lemchan (Drama) ang deuh hi a ni a, mahse lemchan chu a ni si lo, naupangten nu leh pate khawsak dân kawng tinrêng an hmuh leh an hriatte a taka an tih ve a ni.

A hmasain pi pute khawsak dân naupang inkhualtelemin an zir ṭhin langsâr deuh deuh sawi rih ila :

Hnathawh leh ei rawngbawl : Kan Mizo pi pute hnathawh ber chu lo neia ei zawn a ni. Tûn lai thingtlâng lo neih dân nên hian a la thuhmun zêl a, mahse hnathawh dân chu a danglam nasa tawh mai. Tûn lai ang hian pi pute hunah chuan kâmding kan tih mai— sawrkâr hnathawk leh dâwrkaite leh ei zawnna dang dang a la awm ve lo va. Aizâwl leh Lungleiah te kâmding leh dâwrkaite an awm hnu hun rei tak thlengin thingtlâng khuaah chuan ei zawn dân thuhmun vek lo neih hi mi zawng zawng hna a ni mai a. Lo leh leipui (thlai hmun bîk deuh) an nei kawp a, kâwla ni chhuak chhiarin hna thawkin an

chhuak a. Kût ni vângthla leh chawngchen nikhuaah te, khawtlânga chhiat tâwk an awm te, mi ṭha inneih nikhuaah te lo chuan awm ni hmêl an hmu lo va; thawk tam apiangin mi fak an hlawh a. Nula tlangvâl, nu leh pate inelna ber chu châwi lova ni tam tak hna thawka chhuak zâwn thei nih hi an tum a ni. Heti ang a nih avâng hian a hmei a pain mi taima leh hna thawk nasa an hlu a, an ngaisâng êm êm a. Tûn lai ang hian khawtlâng awm ni kham (day hman) awm ve zen zen hek lo, 'Ni sâwm ka feh zâwn tawh, ni sawmhnih ka feh zâwn tawh, ka chau tawh viau, mahse kan ṭûl si, hahchawlh châk hle mah ila, a chhuah loh theih si loh va,' tiin an peih chen chen an thawk zâwn mai a. Nausên pawm nu pawhin an fate ni sâwm emaw lek an la niha fehsan thei nih te chu an uanpui a, nausên tê ni mah se, an fehsan a, hna dang an thawhsan mai bawk a, nu tân nau hrisêl tak pawm pawh a harsa. Chuvângin nausên chu an pian aṭanga ni sarih vêlah an bawrh a chhuak ngei ngei tûrah an ngai a, nausên tam tak chu bawrh chhuaka thi ta lah an awm; fa tîr pawm dam chu a zahthlâk lek lek zâwk a, thatchhe hna deuhvah pa tam takin an ruat hial. Nausên bawrh chhuak tih hi han ngaihtuah kîrsak chuan an enkawl ṭhat tâwk loh avânga nâ ni ṭhîn ngei tûr a ni. Tûn laiin ngun taka nausên piang hlim enkawl bawrh chhuak sawi tûr an awm tlêm ta. Theih ang tâwkin hna an thawk ṭheuh mai a, thatchhe deuh an awm zing deuh va, chhûngte leh ṭhenawm khawvêng rêl an hlawh deuh va; taimain hna an thawk nasa a, chawlh mai mai an nei khât a, mi fak an hlawh thung. Dam lo emaw, chhuanlam han siama hahchâwl emaw an nih loh chuan an châwl mai mai ngai lo a ni ber mai. Pathianni leh ni dang awm ni a awm ve lo va, kâwla ni chhuak chhiar tak meuhvin hna an thawk a, an hah êm êm ṭhîn. Hna thawh hah chuan thin a lo chhe duh deuh va, vîn pawh a awlsam duh deuh; nupa inhau leh intihtlânna tam tak pawh hnathawh hah vâng a ni fo ṭhîn. Vai an lo lian a, Sâp an lo chhuak a, Sâphovin Pathian thu âwih tûrin mi an sâwm a, mi ṭhenkhatin an han âwih ve a, ni ruk dan ni sarih ni chu Pathianni serha chawlh a lo ṭûl ta a, Pathian thu âwih hmasate chu khaw khata pa taima tam takin, "Pathian thu âwih intiho hi an châwl an châwl mai a, engnge an ei ang, hah hma hmaa chawlh leh ṭhin, an thatchhiat vâng mai mai a ni." te an

ti ţhîn a. Pathian thu âwih chu thatchhiatnaah an ngai a, pa tam takin Pathian thu an âwih duh loh phah a ni. Hna thawh nasat leh taihmâk chu naupan têt aţanga an inzirtîr ber a ni. Heti anga hna an thawh nasat avâng hian *Kut* lo thlen te hi an nghâkhlel a, kût leh chawngchen te pawh a nuam thei ang bera hman an tum ţhîn a ni.

Inah nu tar pa tar hna thawk thei tawh lovin nau awm pahin in an nghâk a, ei rawng an bâwl a, nausên tuihâl ţap tlawk tlawk puain an buai êm êm a, hnathawk lo haw hau hlau bawk siin an phe sek ţhîn. An ei bungbêl lah anmahnin hlum an vuak ve ngat a ni a, han hman tawh chuan a pâwn lam chu meiin a hliau ung awl êm êm a, nawh fai mai chi ni ve hek lo, kut mang niauvin ei tûr an siam a, nu ei rawngbâwl hmaia belmang kai lo hi an vâng teh a nia. An buai avâng chuan an vîn tuar tuar châng a tam a ni.

Thlh ni : Pi pute hunah chuan thih ni hi khawtlânga awm ni khamna pakhat a ni. Khua a lian vak lo va, mihring an tlêm bawk a, an inhre tlang vek a, mitthi awmin hlamzuih an nih loh chuan tumah hna thawkin an chhuak ngai lo. Hna ţûl tak chhuah loh theih lohna nei an awm pawhin chawhnu lam mitthi vui hnuah an chhuak chauh ţhîn. Nu leh pate chu khawhar inah an lêng a, ei tûr an neih ang ang an keng a, nula tlangvâlin khawhar an lênpui ngai lo; zânah erawh chuan tlangvâlho khawhar inah an riak ţhîn.

Lung phun : Mi neinung leh rethei deuh pawhin an chhûngte thi an thlân chhinchhiah nân tiin lung an phun ţhîn. Lung phun ni hi chu thih ni ang maiin an ngai a, tlangvâlin lung phun tûr an zâwn a, puan dumin lung zâwn chu an khuh a, mitthi chhûngte khân lung zâwn chu an lo ţah khum hawm hawm ţhîn. Lung zâwnho chu tumah an hlim tak tak thei ngai lo, mi lungngai leh lusûn te tihhlim nân fiamthu thiam erawh chuan nuih dar darna tûr an phuh chhuak ţhîn. Ran talha lung phun an nih chuan lung zâwn hah leh lainaho leh in lama lo che hahte kl ân lung phunna sa chu an ei ţhîn. Mi nazawng leh naupangte tân lung phunna sa ei ve ngai a ni lo, thawk hah ve hlei lovin lung phunna sa lo ei ve ngawt chu zahthlâk tak a ni a, mi vir dân a ni. Tlangvâl tlâwmngai ţhenkhat chu lung zâwn

ve mah se, lung phunna sa an ei duh lo ţhîn. An bânah kai thleng hial mah se, ei lovin an haw ru leh dalh mai ţhîn. Tun laiah chuan lung phunna sa te hi a zalên ta a, chawimawina sa kan ti mai a, kan ei luai luai ta mai a, Chanchin Ţhain min lo tiêng lo se kan la buai teh ang chu, Pathian hi chu a ţha teh e.

Zu in: Kût leh chawngchen nikhuaah te, chhiat ni ţhat niah zu hi a tel ve zêl a, sa lu aihnaah te, mo lawmnaah te pawh zu an in ţhîn a, amaherawhchu nula tlangvâl chuan chawn leh lâmnaah chauh zu an in niin a lang. Nula zu rui phei chu hmuh tûr an awm ngai lo rêng rêng a, chawn leh lâm niah pawh nulain rui khawpin zu an in lo.

Tin, an inneih niah bêlpui thlum ţha ţha an kai chhuak a, zu an khâwn a, an in a, an hlim thei hle ţhîn. Inneih chungchâng hi chu bung dangah chipchiar zâwkin la sawi ila.

Chuti anga nu leh pa, nula tlangvâl, chhûngkaw khawsak dân leh khawtlâng dân chu naupangte hian a lem ni si, a takin an zir a. Lo neih dân te, chhiat ni ţhat ni an hman dân te, kawng tinrênga puitling awm dân zira naupangte awm dân chu INKHUALTELEM a ni. Nu leh pate hnathawh dân zirin in lem an sa a, lo lem an siam a, chemtum nên, mipa naupangin lo lem an vât a, an hâl a, buh an tuh lem a, thlai an chîng lem a, a tak ni si kha, lo leh leipui lem an thlo va, a rah an seng lem a. Hriamhrei lem an siam bawk a, feh kawng lem an sial a, an feh a. Phurhhlân atân hnah an khâwr a, thing hnah hlai deuh lâk awlsam tak tak dai bulah a lo awm a, hnahte chu êm lemah an khâwr a, thingţang nawi tê tê an la khâwm a, êm-ah an thawn a, anhnah lem an phur hâwng a, in lamah khaw-sak rêl an indah a, an lo buai ve êm êm bawk a, puan chhiain naute lem an chei a, an naute lem chu an inpuaktîr far a, a ţhen an ţhuttîr a, a ţhen an mut a, nu tih dân zirin an lo vîn ţhat ţhat a. Nute tih dânin hlumin bêl leh belthlêng lem an siam a, thuk lem an siam a, mei an chhêm a, chaw an chhûm a, naupang losûl lo hmuakte chu an nute bula an awm dân ang chiahin an nu lemte kha an hmuak a, an pangchang thiam êm êm a; an thil hawn an zâwt a, an lo pawt chhên a, an nute khân an vin ţhat ţhat a, an ngîk faih faih a, a taka an awm dân ang chiah khân a lem ni siin an awm thiam a. Thlai thar atân

hnim remchâng tak tak a lo awm a, mitthi vaimîm, mitthi fang-hma, mitthi zawngţah te an rawn phur hâwng a, naupangin, "Ka nu, engnge i hawn ?" tiin an lo vir tar tar a, an puan hmâwrah an pawt dâr dâr a, ina lo awmte kha an lâwm thiam êm êm ţhîn. Mipa lovah an riak lem a, buh an seng lem a, vaivut emaw, hnim rah eng emaw buh atân an la khâwm a, êm lem khân an chhêk a, nu leh pa tih dân zirin an heihah dat dat a, bunlâwk lem te, buh in lem te an siam ve vek a, a tawpah inah an phur haw ţhîn. Hmeichhe naupangin buh an dêng lem a, si-sêpin an ţhâp lâwp lâwp a, a khu rum rum a, an paw châk mai ţhîn. Kan Mizo hla phuah thiam Pi Saikûti pawhin an buh lem ţhâpnaah a hla phuah hmasak ber chu a phuah tih a nih kha. Zâwlbûk hnuaia an buh lem ţhâpin hla a phuah niin sawi a ni.

Mitthi awm lem te an siam a, an naute lem kha puandum themin an khuh a, thlân an lai a, an vui ve a, an ţap der vak vak ţhîn, mitthi lem kha an zâwn a, an phûm ve ţhîn. Tin, chawn leh lâm leh kût an hman dân te an zir a, zu an inho lem a, an rui der a, an ţawng ve chhâk chhâk a; an inhau lem a, an insual lem a, a ţhenin an ţhelh a, an insual tak tak emaw tih mai tûrin an buai ve laih laih a, an ri hlut ţhîn. A ţhenin in chhung an tibuai a, chhûngte an vau va, an bungbêlte an ti-chhia a, an tuiûm lemte an sât chhia a, an paih a, zu rui awm dân an hmuh ang kha an zir ţhîn. A chângin mipa naupang kha pasalţha lemah an chang a, an ramchhuak lem a, sa an rawn kâp lem a, hlado an chham a, sa lu ro emaw, thing bung emaw, lung emaw sa lu zâwn angin an zâwn a, tlâng an tlir a, in lama awmte khân an lo hmuak a, an lo lâwm ţhîn. Sa lu aia zu in dân te an zir zui a, an hlim thei êm êm ţhîn. A châng chuan ruai an ţheh lem ve a, bânah an inkai a, tlangvâl tlâwmngaite tih dân an zir a, an mi sâwmte kha bâna kaih ngai-in an ţang a, "Ka ei châk lo, ka puar êm mai, ka ei ang a ni, min thlah rawh," an ti a. Mahse an kai lui ve a, ţang fan fan chung khân an kat dat dat a, an kai thleng ţhîn. Chawhlui an siam a, an ei lem a, chaw an han bâr lem a, an leiin hmui hnuai lam chhûng lam an hawlh a, an hmui kumin an tiri nak nak a, an ei kham a, a neituin, "I va kham hma ve, i puar maw ?" an ti a, an ri laih laih ţhîn.

Kan sawi hmaih hauh loh tûr chu an *Innei lem* hi a ni. Nula tlangvâl chêt dân an hmuh ṭhin kha an zir a, an inrîm a, an inngaizâwng lem a, tui te an chawi dûnin thing an phur dûn a, palai intîrin an innei lem ṭhîn a ni. An inneih ni chuan puitling tih dân an hriat ang khân zu an in lem a, chhûn kha zânah an chantîr a, tlaiah mo an hruai a, mo leh a pasal an mut duntîr a, puan an sintîr a, an muhîl der a, an maimitchhîng a, an han hnâr der ve kâk kâk a. Pakhat arpaah a lo chang a. a khêl a bêng ri a, a han khuang âl âl a; 'Khua a vâr e, tho ru,' an inti a, an tho va, mo in lamah a haw ve leh a. An hruai leh a, a innei lem te kha nupa angin an ngai ve ṭhîn. An inkhualtelem chhûng chuan nupa an lo ni ve ta ṭhîn a. Hetih hun hian naupang lungfîng deuh ṭhenkhat chu an mut dun khân puan hnuaiah an lo inkhuaikhem hlak hlak a, puitlin hnua inngâizâwng hlen taa, innei tak tak hial pawh sawi tûr an awm. Mi ṭhenkhat chuan naupan laia an innei lem kha inngainat hlen a awl thu an sawi mêk ṭhîn. Naupang tui tak maia an han inkhualtelem an han ri laih laih chu ni khat hi nuam ti takin an hmang liam ve thuai mai ṭhîn. Naupang inkhualtelem hi tûn laia Science zir an sawi ang deuh, a tiha tih hi an khawsak dân a ni. Lal Isuan, "Naupangte ang in lo nih loh chuan," a tih khân thiltih apiang tih tak taka tih zêlna naupang rilruah a awm avâng hian entawn tûr a ti a nih a rinawm. Naupan lai hian an zînga lian deuh khân ngaihzâwng te pawh an thlantîr ṭhîn. Naupang na nâ nâ chuan inngaihzâwn awmzia chu an hre lo va, an duh zâwng apiang an sawi mai ṭhîn a, hmeichhiain hmeichhia pawh an thlang a, mipain chuti ang bawkin, nula tlangvâl zinga mi pawh an mi duh zâwng chu an thlang ve mai ṭhîn a, an hlim thei hle ṭhîn. Heti ang hian naupang inkhualtelem chuan thil engkim a takin an lo zir lâwk ṭhîn a ni.

Hmân lai chuan Mizo naupang hian naupan laiin silhfên engmah an inbel ngai lo va, fel tak an nih thlengin a hmei a pain saruak vekin an awm a, lal fa pawh silhfên an inbel chuang lo, saruaka awm zah nachâng hriat hnuah chauh kawr an hâktîr ṭhîn; kekawr leh pawnfên angte hi chu an inbel har leh deuh. Saruaka an awm ṭhin avângin naupang chu an bâl thei hle a, vaivutin an paw thûr reng mai a, nuin an han pawm leh pawhin

an chûl thuak thuak a, an chhêm pharh pharh a, fai tâwkah an ngai mai a, mal chungah ngaih ṭha takin an pawm leh mai a, zânah pawh bual fai chuang lovin an mut leh mai a ni. Khawlaia naupang tualchai leh inkhualtelem chu lo muhîl tak tak ta dêr pawh an awm fo ṭhîn. Kan tûn lai khawsak dân nêna han ngaihtuah chuan engtin nge kan pi pute hian nau an lo pawm dam ṭhat theih chu tih mai tûr a ni a, mahse khuanu hualhimna avângin tam tak chu an hrisêl êm êm tho.

Tûn laia naupang inkhualtelem chuan hmanrua mawi tak tak a tak anga siam, tê reuh tê tè si hman chhâkawm tak tak, tiset an tih hi an nei thei ta a, inkhualtelem an ni na a, puitling hman ang tho an hmang ta a, inkhualtelem pawh an changkâng ta hle mai. Hmân lai naupangte khân heti ang hi han hmang ve ta se, nuam an ti âwm mang e, an bêl lem chu lampei a ni a, an tui chawina chu hmawlhtê a ni a, an êm lem lah hnah a ni a, vawi khat hman tawh chu a tûkah a dang ngaihtuah leh a ngai ṭhîn a, an khawngaihthlâk hle bawk a ni. Changkân lam kan pan ve ta hi a lâwmawm ngawt mai.

BUNG 2

PAWNTO

Nilênga naupang inkhualtelem ṭhîn kha an ṭîn a, nu leh pa losûl haw an hmuak a, ni tla tûr êngah losûl hmuah hla an sa a, an zai tuar tuar a. Nu leh pa an hmuak bâwng a, inah an zui lût a, khua a lo thim ṭan tawh ṭhîn a, mi tinin zanriah ei an buatsaih a, nu leh pa haw har deuhte erawh chu thim dâwn unau hmêl hai thlenga kawtchhuaha la ṭhut châng pawh a awm ṭhîn. Ṭhenkhatin chaw an la ei lai aṭangin chaw ei kham hmasa pawnto an lo chhuak leh tawh a.

I pawnto vang chaw ei kham la, rual kimin,
A êng nêm duai kan mualah;
Siâr lungrualte nen,
Ṭhian han sawm la lamthai iangin
Chheia chhei dur dur,
Chheia chhei dur dur

tiin chaw ei kham hmasa naupangho an lo zai ṭhat that a. Hmâ

sâng aṭang tawhin Mizo naupang a hmei a pain pawnto hi dânah an neih a, pawnto lo aṭbelh an awm lâwng e tih tûrin pawnto kan uar a. Naupangte inflamna hmun ber pakhat chu pawntonaah a ni. Tûn lai pawh hian naupangin pawnto an la uar hle a, thingtlâng khuaah chuan pawnto an uar zual a. Kan tûn lai nunah hi chuan pawnto hian min tibuai zâwk ta niin a lang nghe nghe a, khap leh ṭhin pawh a ngai ta. Pawnto hla pawh kan ngah hle a, khaw tin tih dân erawh chu a inang vek lo, mahse inzûl tak vek ni chuan a lang. Pawnto hla inauh chhuahna hla te, tualchai hla te, ṭînna hla lamin kan nei a. Tûn lai naupang pawnto hi chuan pawnto hla an hre tlêm hle a, an hriat chhun pawh an phuah chawp nên an sa ve mai zêl a, hmân lai pawnto dân nên chuan danglam tak a ni ta. Pawnto hla han sawi ta zêl ila, ziak hmasak khi han zawm ta ila;

Chhûn ni iang ka chung chhawrthlapui thangvânah,
A lo êng e, lênkâwlah;
Hnam tin nau tualchaina,
Zai vâwr d'ala cheraw, lênthûl,
Tîra mei kai kai,
Tîra mei kai kai.
Haulai changsial iangin an tlân dial dial e,
A tâwpah suan ulawk e;
A nuam chhawrthla êng ruai,
Rual an kim maw a thailakin;
Zâwnga lut thêng thêng,
Zâwnga lut thêng thêng.
A awi riai e, buh kûng hâmin sawngkâah,
An kaih thingte tuah khâwm la;
A sîrah vâl ṭhu e,
Êng duai duai la, nêm duai duai la;
Chhaktiang kâwlrâwnah,
Chhaktiang kâwlrâwnah.
A hun ta e, ṭîn dial zân dang lo nghâkin,
Dam te'n zân mu chhîng ta la,
Ṭhi leh dâr hi lo hmu la;
Zân thar kum thar nghâkin,
Aw ruai dubte mang ṭha ṭha;
Dubte mang ṭha ṭha.

an ti a. (He hla hi Pu P. Saitâwna (L), M.D.C. lo ni tawh phuah kha a ni). He hla hian pawnto ţhîn naupangte chuan an nu leh pate lamthai dân pawh an zir ve ţhîn tih a sawi a, pawntonaa an infiam dân leh an tih ţhin dân ţhenkhat pawh a sawi lang a. Tin, ţhiante chhuak har deuh an lo awm a, hlain an han au va, an auh chhuah duhte in bul remchângah an ding khâwm a, a rualin auh chhuahna hla an sa a—

Ka ţhian, ka ţhian lo chhuak rawh,
In kawmbnuaiah tlâng kêl tè a be lo ve;
I nu êk tum, i pa êk tum bê êl êl!

an ti a, an nui dar dar a, a châng chuan an ţhian koh hming kha sawiin 'ka ţhian' tih vawi hnihnaah hian an ţhian hming kha an sawi ţhîn. Nu leh pa feh an haw har deuh châng, zanriah ei tlai châng a awm lo thei lo va, chuti ang zâna pâwna ţhiante hlaa an rawn koh tawh chuan naupang chaw ei malh malh khân chhûngte hriat ve mang lôh pawhin ţhiante aw an lo hre kar a, a ko a ni tih an hre mai a; chaw an bâr sawk sawk a, ei puar ţha hman tawh hek lo, an kham thuai a, 'Khawnge ka puan' tiin an zawng chûk chûk a, an thing khu rum rum a, an tlân chhuak nghâl a; nuin, 'Chaw ei puar rih la,' a'n tih chu beng rawngah an thun tawh lo va, chhuak ve thuai rawh tih ang maiin kawngkhâr a ri rawk a, an tlâu chhuak nghâl a, ţhiante an fin thuai mai a ni. Hmân lai deuh chuan Mizo ina kawngkhâr chu mauva siam, 'Tlengrel kawngkhâr' an ti a, hawn leh khâr zâwngin a ri rawk rawk ţhîn.

Vêng tinah naupang an han inau chhuak kim a, mipa naupang a hrangin, hmeichhe naupang a hrangin infin châng a awm bawk a; pawnto hlim thâwmin khua a lian emaw, a khat luai luai ţhîn. Thla êng ruih hnuaiah mipa naupangte chu kut insuihin invuan pha tâwkin an tlar a:

Lût thêng thêng, lût thêng thêng,
Sazâwnga lût thêng thêng,

an ti a, an hla a tawi hle na a, an sa nawn reng mai a, an kal tlar pût pût a. A tlar tâwp leh lam leh lamah pawnto zînga lian deuh an awm a, an kut insuih kha an lo khai sâng a, kawngka angin an lo ding a, leh lam tâwp ber aţangin an lo lût zung

zung a, an lût zo ta tihah kut insuih thlah chuang lovin a tâwpa mite kha inslam remin an vir chhuak map a, leh lam tâwpa kut insuiha kawngkâ an lo siamah khân an lût ve leh a; rei tak tak he hla hi sain kut insuih povin an tlân thlawk thlawk ţhîn. An tam leh an tlar thui deuh va, an tlêm leh an tlar tawi deuh va. Hla hruaitupain hla dang a rawn sa ţan leh a, an zâwm ve leh nghâl zat zêl a, an awm dân tidanglam chuang lovin—

Lai lût e, lai lût e,
Sial lai lût e, lai lût e,

an ti a, an tlân dâwr dâwr a, leh lam tâwpa kut insuih kawngkaah khân an tlân lût zung zung a, nuam an ti thei êm êm ţhîn. An bul lawkah hmeichhe naupang pawh kut insuihin an inpawt kual pât a, an tlân kual pawp pawp a, tlân pahin hla an sa a:

Len dawpah,
In ţhifên hi la ula, in dâr beng bûl la ula,
Len dawpah,

an ti a; an tlân chak deuh va, kut insuih thlah palh châng a lo awm a, an tlu tawp tawp a, an tho leh a, ţhiante tlu kaih thawhna hla an sa zui a, an tlân kual leh nghâl a:

Kan len thlûkah,
Mual lai zâwla Dârpuii û kan len thlûkah;
Tho leh rawh, tho leh rawh,
Ţap lo têin tho leh rawh,

an ti a, an len thlûk û te emaw, nau te emaw hming sawiin hla an sa zui a, tlu tawp tawp mah se an hlim thei êm êm ţhîn. An sîrah a tê deuhho a hranin an lo inbial ve châng te a awm a, bial hran tê têin an insuih kual a, hla sa pahin an tlân kual a, an hla sa an nuih te a za a, nui pah ring deuhvin—

Lai lên thûl, lên thûlah,
Mawngkaw hnabthel hnabthelah,

ti tein an zai tâwn tâwn ţhîn. Tih dân ngai reng mai zan khat daihtir rual a ni lo va, hla dang dang leh tih dân dang dang an ţan leh ţhîn a. Mipa naupangte chuan puan an ârchempai a, puan ârchempai hmâwrah an invuah chhâwng thliah a, a lian berin hma a hruai a, a tê ber a hnuhnûng berah a awm a:

Tîra mei kaiah, chhimtîra mei kaiah,
A hnuhnûng kha seh la, lailên tê kha seh la;
Tîra mei kaiah, chhimtîra mei kaiah,

an ti a, chhimtîr mei ang maiin an invuan zuih parh mai a, inthlah miah lovin a hmasa kalna apiangah kal tûr a ni a, ko sâng deuh leh kal harsa tak taka a hmasa kal châng a awm a, a tê deuh chu an vâk tak ṭâwk ṭâwk a, an inkhai dâwr dâwr châng lah a awm. A hmasa an han inthlâk a, a tê ber hnuhnûng ber kha hma hruaituah a ṭang thung a, kawmchâr chêp tak tak leh in hnuai chêp takah te a kal a, ṭhawmmâwlte an vêl chawi chawi a, a hnuhnûng lama lian deuh tân chuan kal a lo harsa ve leh bawk a, an awihah ṭhawt ṭhawt a, hmun chêpa leng leh leng lova luh te chu a tihlimtu tak a ni thei zêl a ni. Tih dân dang an ṭan leh a, puan ârchempai kha inthlah chuang lovin an zînga pakhat kha Chhûra lemah a chang a, hma lamah a va kal fâl deuh va, thing a va khâwng ri kauh kauh va, mi dang kha a tlarho zînga lian berin hma a hruai a, Chhûra chu a va cho ta a:

Chotu	:	Ka chhaka thing tu bauh bauh kha tu ni maw?
Chhângtu	:	Keimah Sanghalhriama pa.
Chotu	:	Nauva thei thûr ei zotu.
Chhângtu	:	A hmin nge a hel?
Chotu	:	A hmin pawh a hel pawh i dawlh zuap zuap kha.
Chhângtu	:	I fa eng zât nge?
Chotu	:	Chunga chunga arsi zât.
Chotu	:	Nanga fa?
Chhângtu	:	Hnuaia hnuaia hnahthel zât.
Chhângtu	;	Inbuanah nge, insualah?
Chotu	:	Inbuanah pawh, insualah pawh.
Chhângtu	:	A hnuhnûng kha tu ni maw?
Chotu	:	Keimah tlaiberh dawp sena, a hnuhnûng ber,

tê ber khân a lo ti ve a, an incho zawh veleh tlarho chotute khân:

Chhûra changkual rîta râwtah,
Liankhaw Chhûra, Chhûrbûra,
Changkual rîta râwtah,

an ti a, an au rual ta dual dual a. An cho pa kha a lo thawk a, a kut chemah a rawn vilik a, sah a rawn tum a, a dangtupa a hmasa ber kha a phar hûrh hûrh a, mi dang kha hla sa chungin sah hlauvin an tlân kawi dum dum a. A dangtupa kha sah âwih a ni lo va, a dangtu khân a dan hneh lohva mi dang kha a sah theih chuan a chak tihna a ni. Mi dang kha Chhûrbûra lemah an chang ve leh a, a hmaa an tih dân kha a bula ţanin piah deuhvah kalin Chhûra khân thing a va khâwng ri leh koh koh va, an incho ţan leh ta ţhîn a ni. Chhûra lema chan kha an inchuh nak nak ţhîn. A dangtuin a dan hneh viau chuan an tlân kawi rei viau ţhîn a, nui bâwk bâwk leh râk chêl chûlin a châng chuan pai thlawk thlawkin an tlân kawi duah duah ţhin. Invawn dân tidanglam chuang lovin hla dang an sa leh a:

Kînga sâttu sât tawia,
Laikîng sâttu sât tawia,

an ti a, Chhûra lema chang kha ûmtu a ni nghâl a. A kut kha chema hmangin a vilik leh zuau zuau va. He hlaah hi chuan a hnuhnûng tlaiberh dawp sena chauh kha sah tûr a ni a. Ani kha a dangtu hnung zâwn zêlah a tlân kawi a, a dangtupa khân bân phar dûin a dang leh hûrh hûrh a. A ûmtu kha a tlân lêt thut châng a lo awm hnung lama mi tân tlân kawi vat a lo har a, an râk tuar tuar a, an nui tlâwrh tlâwrh a, an tlu tawp tawp a, a ûmtuin tlaiberh dawp sena a rawn nangchîng a, a sât tawih a. A dangtuin a hneh lohva, a ûmtuin a sah tum a sah theih chuan a ûmtu a chak tihna a ni a, mi dangin an thlâk ve leh ţhîn. Tin, a ûmtuin a sah theih lawk loh chuan a chak lo tihna a ni a, mi dangin an thlâk leh mai bawk ţhîn. Hei hi mipa naupang leh hmeichhe naupang hla a ni a, a hrang ve vea an awm pawhin an hlimpui êm êm tho mai. Hmeichhe naupangho chu pahnih tê têa inkawpin chibai inbûk angin an invuan a, hnung lamah an eu deuh va,—

Kailên bâk bâk,
Sial lâm bâk bâk,

an ti a, an vir chawi chawi a, an sak ngai en sak nin deuh khân hla dang an zawm leh thuai a, an han insiam rem a, an ke an inl awh tawn a bân mar tâwkin hnung lamah an eu va,—

Tlânga lai lai herâwtah,
Herâwt lai lai herâwtah;

an ti a, an vir chawi chawi a, a chång chuan a tåwpah an tlu tawp a, an nui båwk båwk a; tlu na deuh mah se, na ti åwm lo takin an tho leh thuai ţhîn. Hla dang an sak zawm leh nghål a, an invawn dån pångngaia invuanin,—

Kînga lu thle lekah,
Laikînga lu thle lekah;
Dårkåwlchhun chhekah,
Amah Dårkåwlchhun chhekah,

an ti a, an thle båwk båwk a; an sam an zuah si a, khuiha han zial tham a la ni bawk si lo va, an sam kha hma lam leh hnung lamah a bu siau siau ţhîn. An hla sak tåwpah tih dån dang an thlåk leh a, a inkawp tê tê tho khån ţang leh ţang an insiam a, leh lamin kut an kuangkuah a, leh lamin mahni khingpui ţheuh kut kuangkuah kha phelhsak an tum a—

A chat ngai lo ve, a chat ngai lo ve;
Tairaw pumphîr a chat ngai lo ve;
Sailo lung phun ang mêng mûng,

an ti a, an inpawt ngat ngat a; kut kuangkuah kha an inphelhsak zêl a, an phelh zawhah leh lam khån kut an kuangkuah ve leh a, leh lamin an phelhsak ve leh a, an inchai luai luai ţhîn. Hei hi mipa leh hmeichhiain a hrang ve vea an infiamna chi a ni. A chång chuan kut an han kuangkuah leh sauh sauh va, an tih dån pångngai khån ţang leh ţang an han insiam kha—

Mai hnûn a thlawn ngai lo,
Mai chal hnûn a thlawn ngai lo,

tiin an inchai laih laih a, an inpawt ngat ngat ţhîn. Hmeichhiho zînga a lian deuhvin tih dån dang an han rawt leh a, pakhat hma lamah a awm fål a, mi dang zawng kha an tlar a, in vång vêla intlarin inhmatawnin an ding a;

Årke (Arte) chhum chhekah,
Årke khing leh lam va la u aw;
Årke chhum chhekah,

tiin hla an sa a. Hla an sak veleh hian mahnia ding kha a lo ţum phei auh auh va, tlar zînga a duh ber a la a, an ţum lêt dûn auh auh va. Hla kha an sa nawn reng mai a, pahnihte kha inkaihkuahin an lo ţum phei leh auh auh va, mi dang pa-

khat an la leh a, inkaihkuah dal chungin an zuang lêt leh ţhat ţhat a.

Chuti anga an inlâk ţhen zêla a ding zînga pakhat a bâkin ani khân an la lêt ve leh a, an ţum tawrh tawrh ţhîn.

Pawnto hla pakhat chu Dung khaw sial leh Vankal sial an intai a, an insi deuh fo mai a, Dung khaw sial chu a chak zâwk a, Vânkal sial chu a lên lawp lawp mai ţhîn a, chutah Vânkal sial chu a rawl bo ta a, chu chu pawnto hlaah an phuah a,

Ka sial rawl ta si e,
Dunglai sialin a len mai a e;
Ka sial rawl ta si e, phit, phit

an ti a. He hla bawk hi khaw dangah chuan heti anga lo sa hi an awm.

Rasi aw, Rasi,
Dur lai khawpui takah e;
Vânkal sialin a nêk ruaia e,
Lai tum bak, phit phit

an ti a. He hla bawk hi ni âwm tak a ni, khaw dangin an lo sak ve leh dân pakhat chu,

Rasi aw rasêlah,
Dumlai sêlin a êng ruai lo maw,
Lampan sela rasi aw rasêlah, phit phit

an lo ti ve leh a. Unau thawnthu sawi pawh a dang ţhin tih ang maiin thu pakhat aţanga chhuak ni âwm, pawnto hla dang dang an phuah a, an hlimpui ţheuh tho mai. Pawnto hla dang infiamna ţha tak pakhat chu, kut an insuih zawm vek a, a lian ber kha a tâwp bâwrah a ţang a, kut insuih thlah lovin,

Pâng aw inzial e,
Pângpui pânga pâng pâra,
Pâng aw inzial e,

an ti a, a lian ber ding kha an zial (vêt) ta a, an inzial tâwpah an ţum lâwp lâwp a, a lo rei deuh va, bân a lo kham a, an inthlah ta ţhîn a, an nui dar dar a, a bulah an ţan leh ţhîn. Hmeichhe naupangho tih dân dang leh chu kaihza tithlep deuhvin, hnung lam inchhawnin an ke kâwnah an inbât khâwm a,

Kâwla hawng lêng maw,
Chhimbuk kâwla haw lêng maw,
Bûngpui zâr mawi, bûngpui zâr mawi;
Hauhûkpa bang, kelpa chhaktiang
Rawn zawng kai nâng e, Hm, Hm,

an ti a, an tlân kual a, ke inbât kha an thlah a, kut an bêng rual ṭhap ṭhap a, an vir chawi chawi ṭhîn. Ke kâwna inbât khâwma tih dân pakhat chu, 'Pite khang' an ti a, pakhat kha pasal nei, a pasal vah chhuahna lamah va thi ta angah chanin, pasal nei kha a hnuai berah a ke an dahtîr a, an inkhan thuah laih a, a chung bera ke dah khân Pitei chu a pasal thih thu a hrilh a:

Hrilhtu	:	Pite,
Pitei	:	Eiah.
Hrilhtu	:	I pasal a thi.
Pitei	:	Khawi lamah?
Hrilhtu	:	Sate êk lamah.
Petei	:	Thui, a ruang zâwnin va kal rawh u,

a ti a, an ke inbât kha an phelh siau va, an bai ta sap sap a. An ke bai ta sap sap kha, ke leh lam nên bai thlak âwih loh a ni a, a bai rei ve thei lo lei rap hmasa kha Pitei khân a lo en rân a, lei rap zauh a hmuh veleh a man a, a man kha pasal nei Pitei a lo ni ve leh dâwn ta a, an tih dân ngai khân an ke an khang khâwm leh nak nak a, a bulah an ṭan leh a, an bai leh sap sap ṭhîn. Tih dân ngai reng chu a ninawm chin a lo awm mai ṭhîn a, an hotu khân a han ko khâwm leh laih a, tih dân tûr a han hrilh a, an ding kual a, hla dang an sa leh a, an hla sak ṭhin tam tak chu hla pakhat pawh ni âwm lo tak, awmzia pawh nei vaka lang lo, an sak zawm vak a, an tlan kual dâwr dâwr ṭhîn.

Khitah hrui an chhat,
Chhimbuk tlai bûk khai emaw;
Hawng lâng, hawng lêng leh ta e.

Tlâng khaw chhîpa tlâng zâwlah,
Lal in zu bo lo, sa bo lo;
Vanlaizâwlah arsi bo lo, sa bo lo.

Khai lai e, khai lai e,
Nula te, tlangvâl te, êng sîr siar emaw;
Kan khûp e kan khai e.

Kan thle lel lel kan thlunglu,
Kan vai riai riai kan châwnbân;
Hmeichhe naupang rangkachaka kan lal lai.

Kan vai riai riai kan châwnbân,
Mipa lu bûr chhia;
Hmeichhe lu rangkachak,

tiin zai chungin an tlân dâwr dâwr thîn An bula mipa naupangin an hla sak chu a châng chuan an lo ngaihnawh a lu chhe zâwk nih an duh lo va, an han inûm leh ang dâwr dâwr thîn a. Pawnto hla hi a mak ang reng hle a, a chângin nla hiang hrang ni âwm tak, sei tak tak an sak zawm a, a chânga tawi tê tê nên sak kâr thlâk bi a ni deuh reng thîn—

Rungi nu, Rungi pa,
I nun vanlai tui a chawi ang a;
I pan vanlai tui a chawi ang a,
Sum siari khak, ari khak,

an ti a, an kut invawn an thlah a, an han thên siau siau va, rual thapin an han invuan leh a, hla dang an sak zawm leh thuai a—

Ka buhtlei hi kâng mah se,
Ka uitê a tlei ang a, chhimhleiah ka pêm ang a;
Dâr pangpâr, pangpârah kan ngbâk reng tlâng bâwkah.

Arsi khi chawi dial dial se,
Arsiin thla chawi sela,
Thlain arsi chawi sela;
Niin kâwl bul chawi sela,
Buh zungin betê chawi se,
An tang za mai âwm mang e,

tiin kut insuihin an vir kual pât pât thîn. Pahnih tê têin an han inkawp leh far a, hnung lam ve ve innghêngin kiu kâwnah an inbât a,

Vânchang rîla vânchang kuaiah,
Arsi êng a âwn ruaiah.

tiin an ineu chhâwk zak zak a, vawi li vawi nga lai an han eu tawn zak zak a, insawizawina ţha tak a ni nghâl a ni. Pawnto hla pakhat chu vaihlo hmunah vaimîm an tuh a, a ţha hle mai a; chhâwn a thlâk suau tawh mai a, mahse zan khat thilah Sialin a lo chên a, a ei zo ta vek mai a, chu chu pawnto hlaah an phuah a:

Vaimîm kan tuh chhâwn a thle nghial e,
Kan va en a, Sialin chîl zo ta;
Chil dumpui zîngah.
Chil dumpui zîngah—

tiin an sa ţhîn. A hla aţang hian a awmzia chu a lang thei maiin a hriat a, naupang deuh tân erawh chu sawi fiah thiam rual a ni âwm lo ve. Hmeichhia leh mipa naupang tih ţhin te, a bîk deuh-va hla te a awm bawk a, an inţâwm pakhat chu 'Bîngtê chhut' an ti a, an ţhu tlar a, an thluang diai mai a, hnung lamah kut an suih ţheuh va. A chhutu tûrin lungtê a keng a, hma lamah pakhat a fâlin anmahni hawi zâwngin a ţhu a—

Bîngte sairawkah (saihnawkah),
Sairawka leh changpana;
Piring parang kaikum dim diam,
Tûna tuana, ka se hâwl rawh;
Hâwl kim rawh, ring rawh, hre thei rawh;
Dim diam tak ai—

tiin an zai dal dal a. Hla an sak chhûng hian lungte keng khân ţhiante kut a chhu lâwr zai zai a, a khawih kim vek a, an hla sak tâwpah tu ber kutah emaw khân a dah ta ţhîn a. Hma lama pakhat awm fâl khân lungte dahna a ring dik tûr a ni a; a ring dik emaw, dik lo emaw a bulah an ţan leh a, a chhutu leh a ringtu an inthlâk a, an inchhâwk kual laih laih ţhîn. Hla dang hlimawm tak pakhat chu— Pahnih zêla inkawpin banrêkah an invuan tawn a, an invawn dân chu— kut leh lamin mahni ban-rêkah an hmer a, a kawppui banrêkah kut leh lamin a hmer a, kil li neiin an invuan tawn ta a, chuti ang chuan an invuan ţheuh va, an intlar ta ţhap a, an kut suih kha leilâwnah an hmang ta a, a tâwp aţang khân pakhatin a rawn zawh a—

Zâwnga leilâwn dîm dîm,
Chhim zâwng leilâwn, zâwngchal leilâwn;
Zâwnga leilâwn dîm dîm,

tiin an zai ta tuar tuar a, a kal pelh kha hma lamah an lo intlar zawm leh zêl a, tam deuh tuma leilâwn sei tak siam theih chuan pakhat mai ni lovin, pahnih pathum laiin an zawh ţhîn. Leilâwn zawhtu pawh an inthlâk ve zêl a, pawnto zînga lian deuhvin lei-

lâwn an han zawh ve chu tê deuh kut chu a rim duh teh ṭhîn e; mahse a hlimawm viau zêl a ni. Pawnto zingah tleirâwl lian tak tak, âwm pâwng dât tawh te, râwlthar nula la rîm ngam si lo ṭhenkhat pawnto hotu an ni ṭhîn a, chuti ang lian deuh tawh pawnto zinga an tel ve pawh hlain an sa mai ṭhîn.—

A tel dâwn e,
Zak thei lo pui a tel dâwn e;
Hmute um pui a tel dawn e—

an ti a, ring dauhvin an sa ṭhîn. He hla hi a thlûk a ṭha viau a ni âwm e. Mizo ṭingṭang dik tak (bûr ṭingṭang) kai thiamin ṭingṭanga an hla sak ve ṭhin a ni. Ṭingṭang kaituin a ṭingṭang hrui leh bûr inkâr kam nân meihawl no ṭha tak a hmang a, a vei lamin ṭingṭang a kengin a hrui a hmet a, hnâng-nâ meh nâl ṭha takin ṭingṭang hrui a nâwt a, a nawhna kha chilin a hmuam nâl zauh zauh va, a kutzungṭangin a kuap ve tho va, vailin kaih ang deuh hi a ni a; ṭingṭang kaituin ṭingṭang ri ang deuhva a zaipui rât rât chu a inhmeh ve thlap mai.

Tleirâwl leh râwlṭharte inchhaih hlimna ṭha tak mai pakhat, mipa naupang pual deuh, mahse hmeichhe naupangte nên pawha a hova an tih ṭhin a awm; 'Sakei bu luah' (Sa lem chan) an ti a. Pawnto zinga lian deuh Sakei lemah a chang a, a bu zâwl an siam a, âwih pang deuh lam aṭangin a bu zâwl luahsak tuma chhaih tûr a ni. A bu zâwl aṭanga a chhaihtute ûm theih chin an sia[illegible] a, ûm chin an siam thlen hmaa a man theih chu a bu zâwlah [illegible] tântîr ang, sakei chu a bu zâwlah a tawm a, a ngur chhâk [illegible] a—

Sakeia bu keia bu ka luah ka luah,
A bu lum lum ka luah ka luah—

an ti a, a bu zâwl bul lawk thleng khân an han chhaih a. Ani khân man tumin a rawn ûm ta phat ṭhîn a, a man hman chu a bu zâwlah a tântîr ta a. A ṭhutpuiin a vêng ta tlat a, mi dangin an rawn kaih chhuah leh chuan mahnia tlân lêt mai âwih a ni lo. An ṭhian sakei man kha kaih chhuahsak leh tumin a ṭhenin a bu zâwl an luah a, a ṭhenin kaih chhuah an lo tum a, an [illegible] an ban chhaih leh a, a rawn ûm a, an ṭhian [illegible] a, man ûm theih chinna a man leh hman chuan an [illegible] tawih tawih ṭhin a, a hnuk [illegible] leh ṭhîn a. An han kai [illegible] a, a ûm leh a, a tawpah a rawn man leh a, a [illegible]

an kai si, an inpawt tawn; 'Mi thlah rawh u,' tia nui rawi rawi chungin an inpawt thlu tawp tawp a, tleirâwl pawntoho zînga mi han pawm leh tawp tawpa, han nuai nawk nawk mai chu, a hlimthlâk a, an phal loh deuh lai an inkhawihsak palh, luih duh a nih pawhin huat thu awm thei bîk hek lo, infiamna hlimawm tak a ni ţhîn. Sakei lemin an zînga lian deuh a man bet a, a bu zâwl sîr lamah a tawmpui a, a ngur chhar chhar a; lâk lêt tumin an rawn chhaih a, mahse man ve an hlau va, a thleng thui vak ngam si lo; mahse infiamna a nih angin an lâk lêt hlau tak chungin a han ûm leh phat a, a man sa bawk a buaipui leh a, mipa leh hmeichhia rilru nei tham deuh tawh inpawm rân mai chu innêlna bul ţha tak a ni thei. Chuti ang hun beiseia pawntoho azira sa lem chan, sakei bu luah rawt vat pawh an awm mêk ţhîn, mahse langsâr taka innêlna tilang duh an awm lêm lo. Ţhianten haw duh tawh mah se, pawntona aţanga lo inchhûl nêl tuma haw har pâwla ţan pawh a awm thei. Pawnto hla ţhenkhat chu a sei thei viau mai a, thiam taka an han sa chu a inzawm rem ve thlap mai si a, a ngaihnawm ang reng hle—

Lum biang e, lum biang e,
Mi a hrâng e, bâwltê ri chhek kan duai ngai lo,
Bîl lên tlâng, bîlpui lên tlâng,
Sairum lian, a lu lâk loh, a bân lâk loh;
Zawlbûk kaih kulh Lalmânga ten
Thlî leh ruahpui a hrâng an ti, hum hum e, hum hum e.

Kulh ḍai an kân e,
Bengthâwma ten tuklo, thlanthla rawn hual e,
Thangchhûnga sava Suakêkan a lâksak e;
Chawh rawh u, chawh rawh u,
Chawh phar dêr dêr rawh u.

Kelte beng mai mai,
Khâm râng zâwng chu khârkhepin a khâr ang a,
Feiin chhun tlang zawk zawk e.
Vânêka chuan arsa chhâkin kâwk zoh ve,
Seum bûr in bûr lai maw, bûr lai ing e;
In ri khum khum pa zawng chu.

Laiâwt, nêmi îût thuai thuai,
Kawt lo hawn, kawt lo hawn;
Sial kawt lo hawn, kawt lo hawn

an ti a, an lovawn dân a danglam a, a tâwpah pa-nih kha [illegible] an lo ding a, a tlarho kha kiu-kâwnah an inbât a, an inzial ta thin a, a hnuhnûng ber a thlen ve khân inthlah mai lo [illegible] inphelh lehna hla an sa a—

Inbât tial tial lai e,
Lai âwn tial tial lai e

an ti a, an inphelh leh ta a, inbât chhâwng thliai khân an tlar ngaih an tlar leh a, hla dangin an chhunzawm leh nghâl a—

A khi bûng bûng khi,
Tân tlâng sânga bûng bûng khi,
A zik lârah pârva a lawi dâwn e;
Râmpârva a lawi dâwn e.
Khia ngai ngai khi,
Ram a hrual dâwn e;
Sanghar thal a thi zâwn a hma zâwn.
A thlân a kûr e,
Chhim zâwng a uai zawn zawn;
Hmeithaia chan luah châkin,
Chhaka pa pual luah lêkah:
Taitê lukawih mât mât,

tiin an zuang lâwp lâwp a. Pawnto naupang hian hla an nghah hle a, hla phuah pawh an awlsam khawp mai, bla thuhmun ni âwm tak khaw danga sak dân lo danglam hlek hlek a tam bawk a, khaw lian deuhvah chuan vêng hrang tih dân nawh a dang deuh thin—

A khi bûng bûng khi, Sailâm tlânga bûng bûng khi,
A zik lêr a thual dâwn, pârva a lawi dâwn;
Râmparva a lâwi dâwn emaw,
In ri bûng bûng, in thang van van,
A kûr e, lenbuang a dawl a kûr e;
Phungpuu hlei a pâr e, chhim zâwng a uai nel nel.
A [illegible] chan loh lei âw, sakhi riang bawm bawm;
Sarva chungin lei rawh u, vapual chungin lei rawh u,
[illegible] a lo e [illegible], a [illegible] tan.
[illegible] luah rawkah, thang [illegible] luah rawkah,
[illegible] e, [illegible] e, [illegible] a [illegible] e;
[illegible] zui a chhuak e,
[illegible]
[illegible]

Awi-ka nu, ka puar îm êm, awi ka pa, ka puar îm êm.
Ka pu Vân, Vâna dam laiin,
Tuite bullut tlân, tlân, tlân rawh se;
Keini tlan tûr, saipui tlan tûr, sate rum.

Hêng hlate hi a sei ang reng viau va, an han sa chu rual ṭhap maiin a thlûk lo danglam deuh a awm pawhin rual ṭhapin a nih tûr ang angin an sa thei zêl a ni. An indo leh mi lu lâk ṭhin pawh pawnto hlaah an sa ṭhîn :—

Tui chhuar dunga tla vai vai e,
Awi, awi, awi, Kâwldânga,
Kâwldângan e lai mi that e, va ai ta ve u.
Vawkpa sûm li sûm ngain va aia ta ve u,
An dik an dak chheh rawp
Tlangbânin êlin êl.

Chengkawl pawh pawnto hlaah an sa zêl mai—

Lal bâng chum chum,
Lal tlâktlai lo lal chêngkawl;
Ka êk khum hnu, ka zun khum hnu,
A vâr hnu ri rawi rawi,
Lungthu bilbawlâwk cho chhakah.

Tin, an thlai chîn ramsain a lo ei a, chûng pawh chu pawnto hlaah an sa a,

Ka kawmchhaka bâl ka lin,
Sanghalin a zîk a sih, a zîk,

an ti a, kut insuiha tlân kual pât pât kha an ding ṭhap a, an kutzungchal chûng lamah an kâwk siau ṭhîn a, an invuan leh lawk a, an tlân kual leh a, an tih dân ngai tê khân an kâwk chho leh siau ṭhîn. Khaw lu lam emaw, kawtchhuah lam emawa bûng leh thing lian deuh te kha pawnto hlaah an phuah zêl mai bawk ṭhîn a ni—

A khi bûng bûng khi, Siallâm tlânga bûng bûng khi,
A zîk lêrah pârva a lawi dâwn e, rampârva a lawi dâwn e;
Keini ngai ngai chuan ram a hrusi dâwn emaw,
Chung âr thai ang a tle zawr zawr.
A kûr e, a kûr e, lenbuang zâr a kûr e,
Thing thehlei a pâr, Laidânga mei mei ka ti;
Chhaktianga bûngpui khi, sakhi ki-bung bûngpui khi.

Sai rualin a lu a tan, a bân a tan,
Chu le, ka luah tâkah, thlanthla ka luah tâkah;
Vawi khat a khuangpui ring e,
Vawi khatah a thle zuk e, thle zuk e.

Rannungte pawh hlaa sain an hlimpui êm êm a, hla thu ţha tak tak a ni zêl mai:—

Khuaia raw bem raw bem,
Khuainu chal te, khuaipa chal te;
Khuaia raw bem raw bem,

tiin an insuih kual a, bân an thên lâwp lâwp a, khuai thlâwk ni âwm tak tein an inzâp ri hlap hlap ţhin. Hla dang an sa leh a, tu hmung emaw sawiin—

Lali thih ni chuan,
Pâr arsi parh si, parh si,

tiin an inlên kual dâwr dâwr a. Hla dang an sak zawm zêl a, an nu leh pate hnathawh dân pawh hlaah an sa a—

A i ram kan thlawh,
Tuite rama kan thlawh fâng lo lian;
A sen siar e, Rualkhûm pa fâng saw,
Rualkhûm pa fâng saw,

an ti a, lo thlo ang deuhvin an kûn a, an bân hnung lam leh hma lamah an thên a, bân thên chung chuan an tlân kual ţhin. Hla awmze hriat theih mai an han sa a, hla dang an han sak zawm leh a, an hla thu awmzia hriat harsa taka an zawm mai chângte a awm ţhin.

Ar aw thei hmukah, archal aw thei hmukah,
Ka pi, ka puar îm êm, ka pu, ka puar îm êm;
Ka pu Vâna dam lai khân mite bullut tlân,
Tlân, tlân rawh se.

Ving vial e, vingvial e,
Ka chung kâwlngo a sâng e;
Vaipa lam chu thlawh lohvin,
Chhim hapui leh hmar hapui.

Ran vulh pawh pawnto hlaah sak loh aţhelh an nei lo a ni âwm e. Kêl pawh hi a lâr vak lo na a, Mizo ran vulhah hian enkawl that tlawh lo pâwl a ni mai thei, ran dang engin an ţangkaipui vak lo pawh a ni mahna. Tûn tlai khaw hnu deuhva mo, ran talha lo lawm an chin hnuah pawh kêl hi mo lawm-nân an duh

lo, lawi nân chuan an pawiti lo deuh va; 'Kêla mo lawm chu an thin chhe duh,' zuk ti tlat a. Hlaah pawh an chawi tam vak lo, puithiamin kêl khâla inthawi an neih ṭumin thiamhlaah a lang a, pawnto hlaah tlêm a lang bawk.

Kelte bengbeh kan beh zâwn thliai e,
Kan va mawi êm, min lo en rawh u,
Min lo en rawh u,

an ti a, an thle rual ṭhat ṭhat a, an sam a bu siau siau va, hla dang an han sak zawm leh nghâl a—

Kêl insi bai tlaiah, kêlchal insi bai tlânah;
Bê rawh, bê rawh, laitum bak, phit, phit,

tiin chil per uai uaiin an phit ṭhîn. Mipa naupang pawntoho chu vêng leh vêng han inchova, inñuam laih laih te a awm ṭhîn a. Hetia an tih hian mi zâwn inchuh rilru an pu ve âwm e. Vêng dang naupang kha innuaiah an va cho ta ṭhîn a—

Vêngthlang naupang thlipui tlehin kan lo tleh dâwn e,
Lo inring rawh u,

tiin hla deuh hlek aṭangin an han au va, Vêngchhak naupangho an lo inhâwr khâwm ve thuai a, an han chhâng lêt ve leh a, chak zâwk nih tum rân ve vein an han innuai ta ṭhîn a—

Tia leh tia chu inchîl ang u, innuai ang u,
Rual leh rual chu inchîl ang u, innuai ang u,
Intâwk ang u, keimahni,

tiin kutphabah chil an hnawm a, an bêng ri tuar tuar a, an haw haw a, an innuai ta laih laih ṭhîn a ni. An inkeuh tlu tawp tawp a, an han inhnuaichhiah a, "I tlâwm em? i tlâwm em?' an han inti a, a chhâng chuan a intum tâwk aṭanga ṭanin an inbuan ṭhîn. Naupan lai aṭangin inbuan te hi inñamna ṭha takah an lo hmang ṭhîn. Hmeichhe naupang hla pakhat nuih tiza ang reng tak chu, an puan hmâwr insuih zawmin an ding kual a, ring deuhvin—

Ka hnutê hi bâkah chang sela,
Lianthangkîli seh rawh, ha nei rawh,
Heti hian ti rawh,
Bâka ha nei ṭhim ṭhêm rawh,

an ti a, an puan an zâp ri vak ṭhîn. Pawnto hla sei tak pakhat chu ṭhu hrang hrang sak zawm vak mai ni âwm tak, nuihzatthlâk leh mawi lo lai deuh te pawh a awm a, a mawi lo deuh

lai leh nuih tiza lai deuh kha an han sa uar zual deuh sauh lehngthâl thin a, an phûr thei hle thin. A mawi lo lai deuh nia langte ziak kânin heti ang hian lo ziak ta ila—

Inga te, Anga te, ama tuanin kâwl a chhun,
Chhunhniangi amah Chhunhniang bûngpui lalan;
Vai lalan buan zâwl a chhun.
Mîmsirikût, thangvânah mîmsirikût,
Suk tanin buan tanin, amah Lalchhînga inah
Nêm rawh, nêm rawh, ka thang vai puan nêmin ka nêm zizia.

Ziain lung a phun e,
Zia khaw phun chu, hrang khaw phun chu
Hâwi rawh, hâwl dem dem chu hâwl rawh.
Thang nâng e, kei ka thang nâng e,
Sakhawjaii e, bawrhsai tui va chawi;
Avangi chhiar kawt lamthang dar dêng i.
Chawi maw lungruni,
Nizâna ka mumangah, la rawh, la rawh,
Ui thak bâwm bâwm, mi hur bâwm.
Mi hur bâwm chu dam na ngai, kei ka dam rei ber,
Kaikuang intikaikuang va va, chawngsai inti va va;
Lalributah mi ngai e, siahthing kârah mi ngai e.
Siahthinga te huiah, haupui tualah dawvân kai rawh,
Babu baza di chu di chu ka ti lo;
Saibual di chu ka ti lo.
Zawhte lai riang, lai chhingkhupa
Hmân lai chhingkhupa, sai hmârah kal dêm dêm;
Si awi e, awi nâng ka ti, sa awi e.
In va ti thei êm ve le, hmân lai chuan hmân lai chuan,
Tlengtle pâria ka pâr chhingchheng,
Lianêk dumin ka dum zil zêl;
Chemri chawi, chemri chawi, dailo tlânga chemri chawi,
Hmânah chuan hmânah chuan Vai lal nupuiah ka awm,
A tu nau maw ka puak ang, lianêk nau maw ka puak ang.
Ka lo awi awi e, awi nâng ka ti sa awi e,
[illegible] tunah chuan ka pu sazaa nau ka awi e;
Ka ti [illegible] e.

Zâwn rawh u, zâwn rawh u,
Rinênhawihi an zâwn ngai lo ve ;
Dawlrêm dawlrêm, lai dul kuar kuar,
Laikîng chhuk chho zei zei zei,
Dawma dawma seih seih seih.

A tâwpa 'seih seih seih' tih hi a hla tâwp vena a ni a, an thlûk dân pawh chheih chheih chheih tih ang deuhvin an thlûk ṭhîn. Chung lam vâna awm arsihote, thla te pawh khi pawnto hlaah an lo phuah ve daih tawh a ni. Thla èng lâwmin an pawnto va, pa nau awi pawhin leikapui aṭangin an lo zâwm ve a, thla hleinga zân pawh an nghâkhlel thei hle a ni—

Thla khi bial tâwtah, remante lungkhupah,
Chepa nau awi di lawi e,
Ka lâm ang e, Hualdingi pa zalêng kaiah,
Zawngte ṭiuh ṭeuh, pawngpawrâwl ek, ek

an ti a, nau an lo sêp lâwp lâwp a (He ta ek ek tih hi, a zuang ek, ek tih anga lam rîk tûr a ni). Pawnto hla ṭhenkhat chu a hla hming vuah a awm ve a, pakhat chu 'KHUANG BULPUI' an ti, chu chu—

Ainâwnah zawng la, zawng la, sa zawng kal dem dem,
A mei bûl kha seh rawh ;
Lailumte nên kang, kang bawrhsai.
Te law, te law, a khi tlângah khian,
Sainâwn tlângah khian sazuk sial an chhûm ;
Uitan ar a la, neih khaw dai a vêl,
Khawidângin vi vi a ti,
Khuaidâng hnuaiah puan ka khâwng ;
Kaikual kual rim rem.
Muala pipu lèrah, neih chawng sâwma sâwmah,
Mima rawng, saithang zai maw, muala sakhi kawrah ;
Chhim leh hmâr tuan zo lo va, inpui tuanna liau liau.

A tâwpa 'liau, liau' tih hi tui a tling liau liau, sa liau liau tih anga lam tûr a ni. An ramvah leh chawhmeh an zawnnate an muduhsaknate pawnto hlaah an sa zèl a—

Sazu kua i hmu emaw,
A hmuh chu ken hmu na a,
A hlutah zuang chhuak zawk e, pitik, patak.

Saisa ka bâwl ang che, sakhi sa ka bâwl ang che,
Lumte, lumte sisli pa, chengrângi pa ;
Khâwng khauh khauh vang che.
  Khingkhi di, khingkhi di, khumpui lamah,
  Khumsi lamah, kan intawh leh bauhûkin ;
  Ting ting a ti, saipuiin bêk bûk a ti.
A chu saipui nunchan chu sakâwlin seh e,
Bawi bawi taka, sele nu, sele pa, thul a ti ;
Chem a ti, chem lek a ti, lek a ti, lekthang a ti.
  Thang a ti, thang awi a ti, awi a ti
  Awilung a ti, lung a ti lungthu ţilbawlâwk ;
  Salam pheia ka kala
  Khârkheremin min khâr khe rem rem.
In va mak tak êm ve âw,
Lung kaikuang, lungpui sudim kan hêl e ;
Chungu luak, tlak tlak tlak,
Dâwngthlek luak tlak tlak tlak.

Nau awm hla ni âwm tak pawh pawnto hlaah an sa, kut insuihin an ding kual a, fân deuh raihin an hla sain, chak vak lovin kal kual a, bân an thên siau siau va—
  Ka nauvi a ţap, chhim nauvi a ţap ;
  Dawhthlêng pheia vâl lena kan awi,
  Awi awi, lungruni, awi awi, lungruni.

Heta 'awi' tih ţawngkam hi nau awi tih kan lam anga 'âwi' tih tûr a ni. Tiangvâlin nula rîm an tum a, a lo awm lo va, a nu-in an kalna a lo hrilh a, a lo haw lawk ta si lo va, a nau a kohtîr a,
  Ka bisli nu haw thei lo,
  Kawmchârah a dailêng e ;
  Mâmtê va ko rawh, Mâmtê va ko rawh,
an ti a, kut insuihin an tlân kual dâwr dâwr a. Mahse nula an va koh chuan, inlêng neih a la zak deuh va, naupang a la inti deuh a ni ang, hla bawkin a lo chhâng a—
  Sâra mim bal lekah, sêrfânga mim bal lekah,
  [illegible] uai rual ka ni lo ;
  [illegible] novin ka la no chik chek,
Hla [illegible] deuhvin an sa a, an tlân dâwr dâwr thin. An awm dân an [illegible] a, hnuai lam [illegible] ke khing ahnuin kekâwnah an

inhêt a, kut an hêng a, an ṭum awl awl a, an tlân vir leh chawi chawi ṭhîn. Nupui pasal innei, man leh mual inhlan thu te pawh pawnto hlaah an sa a; inhma tawnin, in vâng vêla inhlatin an ding tlar a, leh lamah tam deuh zawk an tlar a, a tam lama mite khân an au hmasa a, a tlêm lama miin an lo chhâwn a, an inchhâng tawn a—

A tam lam : Sumairia kan pêka kan hlan a.
A tlêm lam : Kan la nuam ding maw e.
A tam lam : A thaia kan pêkah.
A tlêm lam : Nu ngîl ṭha ṭha Mawitei kan lâkah,

an ti a, inkaihkuahin an tlân phei a, an duh ber an sawi kha an la a, an tlân lêtpui a A bulah an ṭan leh a, an duh indawtin an la zêl a, a tâwp dâwn pahnih lek an nih khân, tlarho tam lam khân an au ve leh a, an tlân tawn lâwp lâwp ṭhîn. Inneite kha an lawi ta a, lawi kawngah naupanghovin an lawmna hla an sa tuar tuar a, a inneite hming sawiin—

Lalṭhuamin Lalbula a nei dâwn e,
Tangka sawmthum sawmli an chhiar e;
A hmangaih avângin lungtum han pui a chawi e,
A vawkpui a delh hlum.

Chheih raw khah, a lawi dâwn e,
Lalbula rûn in chhûngah
Lalṭhuami a lawi dâwn e.

Karei karei, hailâwri an chang zo ta,
Thianzînga, Lalbula, chheih Lalbula
Ka taksate ka sah tak,
Khawnge in awm ka vâkvai dâwn e.

Nula fel deuh leh taima deuh chu ngaizâwngtu an lo tam a, bei-sei ve tak takte an lo awm a, mi dang inah a lawi ta mai si a, a thîkawm viau a ni ang, pawnto hlaah an sa a—

Kawmchhak khi tuibûra,
Chhak leh khi vaibêla;
Sazu man thei lo tlâng lâwn Thangi
Nupuiin Zaikûngi a thîk ve che,
Zaikûng ang lo la, Zaikûng ang lo la

an ti ṭhîn. Mo lawmna hla hi an ngah vak lo a ni ang, tûn lai thlengin naupanghovin, 'Chheihraw khah a lawi dâwn e,' tih hi

an la naupui tuar tuar ṭhîn. Heti enga naupang an lo zai vak vak chuan mo lawi an ni tih a briat mai ṭhîn. Naupangho hi mo lawi lawmpui thiam tak an ni ṭhîn. Hmân lai deuh chuan mo lawi hi vut sawh (vut chawh kawi, vut diak)-in an lo theh ṭhîn a, berh lualin lawi chhiat zân chuan an lawi ṭhîn ; mahse haw leh mai tûr an nih avângin a pawi vak lêm lo a ni ang e.

Tleirâwl lian tawh deuh inlêng la nei si lo, nute ṭanpui rual ni tawh bawk si, la kaih zir ṭanhote chu zân thla ênga leikapui (luhkapui)-ah la an kai khâwm a, hmui an hûng khap a, an inhawi tawn far a, an kein hmui an deih nghehtîr a, naupang pawnto zînga tel a harsa ta a, mahse pawnto an la châk ve si, pawnto hmu thei leh an thâwm hre phâkin la an kai khâwm ve ṭhîn a, an ri ve laih laih a. Râwlthar ṭhenkhat pawh naupang zînga pawnto zahthlâk tawh si, nula la rîm ngam bawk si lo an awm ve thluah a ; chuti angho tân chuan inbiakna remchâng tak a lo ni ve a. La kai paha pawnto rilru leh râwlthar pawnto hrût kual vêlte chu an lo inhmu fuh ve a, an lo inchhaih chiau chêl chûl bawk a. Pawnto hi Mizo naupang tân chuan a aia nuam a awm chuang lo va ni. Tlangvâl ṭhenkhat leh pathlawi ṭhenkhat, lên duhna nêna intawng fuh lo, zân thla ênga tleirâwl la kai khâwm rawn tawng fuh ta an awm mêk ṭhin a. Chuti ang tân chuan tleirâwl tuai tîr, no ser mai fiamna hun ṭha an hmuhna a lo ni ve leh bawk a. Inlêng nei duh rih lo tân pawh pawnto ni si lovin, rilru tihzalênna ṭha tak a ni ṭhîn. Hetih hunah hi chuan ngaihtuahna hi a phîr ve ral tawh ṭhîn si a. Thla èn zân leh thim zânah pawnto an ṭhulh chuang lo va, an pawnto tho va. Awmtual mei an chhêm a, an ri laih laih a, awm khâwmna remchâng an pan a, fûr khaw diak leh ruah sûr kârah tih loh chuan pawnto thâwmin laitual hi a lûm tak meuh ṭhîn a ni. Fûr khaw diak leh ruah sûr khawlaia awm theih loh zân pawhin ṭhenkhat chu an chhuak hrâm hrâm a, ṭhenawmte sumhmunah tal an awm khâwm a, chhuah loh tawp hi chu an thei lo tih tûr a ni e. Heti vâng hi omaw ni dâwn, tûn laia nu tar pa tar tam tak zâna vâk chhuak lo thei lo an awm a hi ; naupan laia chin [illegible] khâ tih dân târah tar thlengin an neih ni âwm a ni. Thla thim zân pawhin awmtual mei an kû laih a, mei êngah an in-[illegible] tho va, a ṭa zual deuh khân bawlhhlawh nawi leh thing [illegible] tûr an lawm khâwm zel a, mei khâ an vûr êng teng

mai bawk ţhîn a. Naupang lian deuh zîngah titi hre tak tak, upa titi sawi leh hlauhawm an hriat ang ang an sawi chhâwng ve a, thil mak tak tak an sawite chu che-châng lo lêkin an lo ngaithla a, an nui dar dar a. A châng leh hlauhawm an han sawi a; rîlvalh te, khairêk te, zunhîndâwt te, inthumkâr te, hmuithla te, phûng te, kelphûng te, zawhphûng te, chingpirinu te, khabe bal te, ungau te, sawhngeu te, thimhmul te, sakei te, rûlpui te, a hlauhawm an hriat zawng zawng mai kha an sawi ta ţhîn a, a hlauhawm thei ang ber leh a hnai thei ang berin an han sawi a: 'Kêl kawngkhârah rîlvalh a lo awm ang a, sumhmunah thim hmul a lo awm chhur ang a, kawngka lu chungah khairêk a lo inkhai nual ang a, a lo âwk lawp mai ang che u, tichuan a khai daih dâwn che u a ni. Chuti ang a lo awm loh pawhin hmuithlain la a lo kai vûk vûk ang a, phûngladin a lo phe lup lup ang a, a lo bawh duai mai ang che u. In in thlen hmain inthumkârin in in leh in kawmthlang thlang leh te in a lo kâr po mai ang a, in kaiţênah zunhîndâwt a lo awm ang a, in zunna ţhîn a lo dâwt ngur ang a, kawmthlang te kâwmah khabe bal a lo chhuak ang a, a âng sen buam ang a, a meng tung rût ang a. Tin, in kawmchâr thingah chingpirinu leh ungau a lo hrâm ang a, inah in lût dâwn ang a, kêlphûngin a la lawp ang che u ang a, sawhngeuvin a sawh ngeu ngeu mai ang che u,' an han ti a. Hlau si hriat duh si khân an ngaithla a, an innghêng tâwt tak tawlh tawlh a, a vausaa ţhut pawh an ţi deuh ţan a, an ngaithla tui hle tihah a sawitupa khân, 'Kha le' a han tih phut mai phei chuan, 'Ai' tiin an ţê tuar a, an inbawh khâwm nawk nawk mai ţhîn. Mahnia haw ngam lo an awm ta ţhîn a, a ţhen chuan ţah aw deuh riaiin nute an au va, an nuten an rawn ko ta bawk ţhîn a, hlau chûng chungin an haw ţhîn.

Naupangte hi nu leh paten hlauhawm sawi ţhaih lêm lo mah se, pawntonaah hlauhawm tam tak an hriat avângin an dâwih zo vek tho mai a, thimthamah hi chuan pawntonaa hlauhawm an hriat eng emaw kha lo awm tûrah an ngai deuh tlat ni tûr a ni, sumhmun thim leh in chhûng thim te, ramhnuai pawh chhûna hlauhawm awm lova ngaihna pawh kha zânah chuan kal ngamna rual a ni lo ţhîn.

Thla ên zâna naupang pawntovin an hlimpui êm êm leh inhlimna ţha tak ni bawk chu— 'Indâwserh' (Indêserh) an ti a. A

lian deuh emaw, a tâ deuh emaw kha a laiah an dintîr a, an dek laih laih a, a rualin 'Dâwserh' an ti a, an tlân darh a, an deh rawn khân a ûm ta thîn a; a ûm phâka a khawih hmasak apiang kha an dâwserh leh a, tlân chak lo deuh chu thianten an man hma thîn a, dâwserhah an tang zing bîk thîn. Intlânsiak an zir nasa a ni mai a, nuam tak a ni, tlân chak deuh chu an uang a, a ûmtu hlaia an lo cho va—

Ka kein lungphûr a dek,
Ka tho thei lo awi, awi, awi,

an ti a, an lo thu a; a ûmtu lo tlân hnaih veleh chak deuhvin an tlân leh thuai a, tlân chak ve mang lovin a tlân chakte tih dân thîkin theokhat chu an han thu muang ve rawk a, manah an tang mêk thîn. Indâwserh hi hmeichhia leh mipa pawnto infiamna a ni a, a hranga tih châng te, a ho te pawhin an indâwserh thîn. Tleirâwl lian deuh tawh leh tâwlthar kai ve deuh tawhte nên a hova han indâwserh chu a nuam bîk riau a ni âwm e Lian deuh tawh an han inûm fâl chu, mipate in tlân chak zâwk mah se, hmeichhe naupang cho tâwk leka khawsak an lo thiam a, inûm pha lo deuh khân an han tlân phawt a, thimtham lam deuh leh a chêp lam deuh pan châng te a lo awm thîn a, an va inman ta ngei thîn a, an râk nawk nawk a, inchhar fuhna danglam a lo chhuahna pakhat a ni ve thîn. Mi dang hmuh ve tawh loh thimthamah kha chuan inmanna tûr bîk awm si lo chu duhna lai laiah an inman tawh mai si thîn a, huat theih ni vak bîk hek lo, an inngei deuh vêk loh pawhin innêlna tha tak a ni thei ve rêng rêng a ni. A châng chuan inkawp tê têin a khât tâwkin an ding kual a, a laiah pakhat ûmtu tûr a ding a, —hatia a dâwserh a, a tlân ta a, an inûm ta a. A tlâna kha thiante hmaah thiante nghênga a din veleh a hnung zâwka ding kha a tlân ve leh a, ûmtu khân a ûm hmasak kha a dek thlang ta lo va, tha thara tlân kha a ûm leh ta thîn a, tlân chak lo deuh tân chuan ûmtu nih reng a awl thîn. A ûmtu khân a ûm kha a deh chuan thiante hmaah a ding ve thuai a, a hnunga [illegible] kha a tlân a, an inûm ve leh ta thîn a ni. Naupang tlân [illegible] chak lo hriatna tha tak a ni.

[illegible], indâwserh ang deuh bawka inûm tûrin thil pakhat dang [illegible] leh thin hlimthlâk tak bawk chu, pakhat kha an zâwn a,

an zâwn laih laih khân hla an sa a, an sak tâwpah an thlah a, an zâwna khân a ûm ta ţhîn a, an hla sak dân chu —

Zâwn tial tial, zâwn tial tial,
Tu inah lût ang maw,
Hmingtei inah lût ang maw, zâwn tial tial,
A vawk chaw bêl a sawh keh,

an ti a, leiah an nghat a, an tlân darh kha an zâwna khân a ûm ta ţhîn a, a man hmasak kha zâwn ve leh tûr a ni. Naupan lai pawhin hmêl ţha tih riau mai leh ngaihzâwn hmêl pu an lo awm ngei a, an duh zâwng deuh nia an rin kha an han dem belin, zâwn luhna tûrah an han sa ta ţhîn a ni a, inngaizâwng ru deuh pawh an inhre zung zung mai. Inngaizâwng an nih lêm loh pawhin an kianga hmeichhe naupang lo awm vete an duh duh hming kha an sawi mai a, an hlimpui hle bawk ţhîn. Pawntoho infiamna chi khat leh chu insawizawina ţha tak a ni bawk a, a hlimthlâk hle bawk a. Leiah an ţhu a, hnung lam aţangin kut insuihin ţhiante taiah an pawt a, hmaa mi kha an kârkalak a, an inpawt chhâwng ta pût a, tlawh chhan khuar emaw, lungko emaw neih âwih a ni lo va. A hmasa ber aţang khân pakhat tê têa pawh phelh vek tûr a ni a, pakhatin a pawt a, an vaiin—

Suan ulâwk, suan ulâwk,
Lalmânga suan ulâwk, suan ulâwk,

an ti a, an inpawt ta lawih lawih a. A pawttu kha a chak deuh chuan a pawt tho lawp lawp a, pawh phelhho khân an pawhpui ta zêl bawk a. An hla kha an sa reng a, an inpawh phelh vekah a bul aţangin an ţan leh a, a hmatâwngah an inţan chhâwk laih laih ţhîn. Chak leh chak lo fiahna ţha tak a ni. Ţhiante taia kut suiha pawt tlat si kha hma lama pawttu a chak chuan kut suih kha a pût pawrh mai zêl a, an inpawt tho lawp lawp mai ţhîn. Heti anga infiamna pawh hi hlimthlâk tak a ni.

Pawnto la hlim êm êm mah se, zân a lo rei deuh va, men chauve lai a lo nih chuan naupang tê zual deuh chu an nuten an rawn au va; la baw duh lo deuh pawh ni se, nuten an rawn kob chuan mut a hun tih an hria a, kim lo auala pawnto reng ei chuan ţîn zai an rêl ta ţhîn a, ţînna hla an sa a—

Ţîn dial e, ţin dial e;
Thai tûkah khua vâr sela,
Inkâwm leh dial dial ang u,

án ti a, an lamangţha nak nak a. Vêng leh lama pawnto pawh chuan hla bawkin an ţin tûr thu an lo aupui ve ţhap ţhap a—

A hun ta e, ţin dial zan dang lo nghâkin,
Dam tê'n zân mû chhîng ta la;
Ţhi leh dâr hi lo hmu la,
Zân thar kum thar nghâkin;
Aw rual duhte mangţha ţha,
Duhte mangţha ţha,

tiin an ţîn a. Chutia pawnto an ţîn nak naka, thâwm a han reh tâk dlak chuan leikapuia la kai khâwm pawh an tui tawh bîk lo va; 'Tui khat ka tlin tawh, naktûk zânah tui hnih ka phawı thei tho vang, ka duh tâwk tawh. Hawh u, i ţîn tawh ang,' tiin an hmui an siam fel a, an khai a, 'Mangţha, mangţha, mut tui, nakzânah insâwm lehah,' an inti a, pawnto leh la kai khâwm pawh chu a tûk leh zân nghâkhlel takin an ţîn ta ţhîn a ni. Tlangvâl leh pahovin zâwlbûk hi thil tam tak hriatna leh zir nân an hmang angin pawntona hi Mizo naupangte chuan thil tam tak hriatna, hla tam tak thiamna a ni. Pawnto pawh hi kan Mizo nunah kan thlah har viau mai thei a ni. Nimahsela kan tûn lai nun atân hi chuan pawnto hi ţangkaina nei lo a ni ta. Tûn hmaa naupang pawnto angin pawnto hla pawh kan hre tawh lo va, hrisêlna lam atân te, nnam hmasâwn zêlna atân te, kan nunphung hrim hrim atân pawh a ţha ta lo rêng rêng a. Hmân lai angin pawnto leh ta mai phei ni ila, sualna tam tak inţanna bul a ni thei zâwk ang tih a rinawm a ni. Pawnto hi nuam hle mah se, sim deuh deuh atân a ţha ngawt ang.

BUNG 3

INRIM

Lo lêng rawh u, lo leng rawh u;
Leng thu rawh u, hei thutthleng.

Naupang an lo ṭhang lian a, zâna pawnto chhâkin nuam ti mah se zâna chhuahvah a lo harsa a, hmeichhiate chu nute ṭanpuia la deh leh hnathawh zir a lo ngai a. Nula tawh pui khawlaia naupang zînga tlân zuk zuk pawh a lo rem tawh lo va. Taksa leh rilru a lo danglam a, mi enah pawh tleirâwl chu an hriat mai a, mahse chutı maia inlêngte neia tlangvâl kawm mai a la zahthlêk tho a. Râwlthar tân lah naupang chhia anga awm reng a nuam lo va. Thingnawi an âwl a, tlangvâl rilru an lo pu ve ṭan ta bawk a, kawm duh zâwng leh ngaihzâwn rûkte pawh an lo nei a; engmah sawi ve vak ngam rih lo mah se vâl upa an fing a, a hmei a pain rilru thup reng theih a ni lo va, nula emaw, tlangvâl emaw han indem bel te a lo nuam a, zahthlâk ti hle chungin rilru chhûng takah hlimna a awm tlat tawh a. Râwltharte chu zânah nula rîm tûrin vâl upain an hruai a, tleirâwlte pawh vâl upain feh kawngah leh in lamah awkâ leh chêt dânin an rilru an en a; feh kawngah an ûm dâwr dâwr a, tleirâwlin nula anga tlangvâl kawm chu duh loh tak têin la duh lo mah se, an chhaih lui a, an râk chêlchûl ṭhîn. Heti anga tlangvâlin emaw, pa ni tawh pawhin, chhûnah emaw, zânah emawa tleirâwl leh nulate an kâwm ṭhîn hi 'Inrîm' an ti a. Mizo zîngah chuan tlangvâlin nula rîm hi hma sâng murakeka an chîn tawh a ni.

Nulain inlêngte lo biaka, ṭhutthlêng lo pêk thuai emaw, ṭhutna lo kawhhmuh emaw hi tih dân a ni a. Nulain inlêng tupawh a lo be ṭha tûr a ni a, hlim takin an bia a, tumah an be chhe ngai tûr a ni lo. Amaherawhchu a langa biak ṭhat bîk neih lah an tum hek lo, an ngaihzâwn rûk deuh phei chu an be ngam lo zâwk ṭhîn. Mi pângngai tân chuan a hmei a pain ngaihzâwng leh hmêl duh zâwng an nei ṭheuh va, mahse inlêng dangte hriat mai theih a ngaihzâwng tilang chu mi nikhua lo leh kawm nuam lova sawi an ni thuai a. Tlangvâlin kawm nuam lo tia an sawi tawh chuan kâwmtu leh inlêng an nei tlêm thuai ṭhîn a, ula tân zahthlâk tak a ni. Chuti anga mi sawi sep nih chu an hlau

va, an inthup thiam hle rêng ṭhîn a; mahse an mi duh zâwng chu hriat loh tak tak theih a ni bîk lo va. Nulate hian tlâwm an ngai thei hle a, nâ pawh nei se, an tho hlei thei lo a nih ngawt loh chuan tlangvâl hriat tûra awm loh an tum rân a, damlo hriltlânga an awm pawhin an theih ang tâwkin an inthup ṭhîn. Tlangvâl ŝng chuan nula chêt dânah engkim an hre thuai thuai tho va, an ngaihzâwngte lamin an hre ru ve vek ṭhîn. Tleirâwl chhuak tir deuh la no tutuk deuh chuan inlêngte tlânsan mah se sawisêl vak theih a ni lo thung a, heti anga naupang la inti tak hi chuan tlangvâl kawm an la duh lo va, pawnto hlaah [illegible] an sa e kan tih kha.

Tlangvâlin nula an rîm hian awmze nei tak, rilru nei rânin an inrîm ṭhîn a. Nula rîm dân chu kawng hnih a awm: Pakhat chu— Nula mizia hriat tum tak taka nupui atân an ṭhat leh ṭhat loh en thlithlaia rîm a ni, chu chu Chorunna lêng an ti. Nula hmêl, pian hmang te, an vun ngo leh han dân te, hna thawh ṭha taima an ni em, thinchhia nge an nih zaidam, nula ṭuan muang nge zam ṭha; mi bawrhsâwm nge an nih mi hrisêl, la deh an ṭha em, kut themthiam nge themtlaw deuh, mi ṭawng duh nge mi ngawichawi lam tih te, a, tlangvâl duh zâwng an nih leh nih loh hriat tuma rîm a ni. Pi pute hunah chuan nula tlangvâl inbiakna hmasa chu meizial inṭheh, mei zûk tûr insiamsak a ni a, khual khua aṭanga hriat ngai loh lo lêng pawh ni se, nula fel chuan biak hmasak nân meizial an ṭheh ṭhîn; tui-[illegible] zu an nih chuan tuibûr al te pawh an inṭheh ṭhîn. Indo-[illegible] pahnihna lai vêl leh a hma lam deuh nula tlangvâl kâra meizial ([illegible] ha zial) a lên hle tawh hnuah phei kha chuan, meizial ṭawnna khân awmzia an neihtîr a, Zoram pum deuhthawah hian meizial ṭawnna awmze nei in an hmang âwm e. An hman dân [illegible] chu a inang lo mai thei a. [illegible]gvâlin nula an han rîm a, [illegible] tûr an han zial khâwltîr deuh va, pali panga an han [illegible] kha chuan inngaihzâwngte kha chu hriat theihin an in-[illegible] ṭhîn. La vâr te, a sen te, a pâwl te, la vârah [illegible] te, [illegible] te lamin an lo inṭâwnsak ṭhîn; a lehkha hmâwr [illegible] dân pawhin awmzia an neihtîr a, ṭhenkhat chuan an [illegible] vian mai, inpumpêkna thlenga lehkha zial aṭanga [illegible] lêh dân pawh an nei, meizûk an hman ṭangkaina [illegible] tak a ni pakhat âwm e. Tlangvâl lêng haw hian an mei-

zial ţâwnna kha an inensak laih laih a, danglam deuhva ţâwn a lo awm kha chuan an hlimpui thei hle. Nula, tlangvâl mei zu ve lo leh zu duh lo tân chuan irbiak hmasakna hi a vâng duh viau mai. Meizial inţheh thuah te khân nula bengvâr leh fel an lang thuai ţhîn a, mei zu lo sawi tûr an awm tlêm hle.

Inrîm dân kawng khat chu nupui pasala inneih duh leh tumna pawh nei chuang lêm lova, uanpui leh nuam tâwlna anga inhman duh, ngaih (theih) leh tih hming chhiat duh vânga nula rîm a awm a, chu chu 'Thanhawla leng' an ti. Hmâ sâng pi pute hun lai chuan tlangvâlin nula ngaih an tum a, nulain tlangvâl ngaih loh an tum thung. Nulain pasala neih an duh ve ngei pawh ni se, ngaih hmasak kher an duh lo; tlangvâlin fianrialah ţawngkam thiam takin thlêm ngat ngat mah se an dang tlat ţhîn; 'Mi duh tak tak chuan ka nu leh pa bia la, an remtih chuan kan innei ang a, i ta ka ni mai dâwn a, kei pawhin ka duh che alâwm, mahse chêt sual kher zawng a ţha lo, ka nu leh pa be phawt rawh,' an ti a, tlangvâl an intheihtîr mai duh lo. Tlangvâlin nula tui chawi te, thing phur te an zui a, lo thlawhahte an inlâwm a, zânah an rîm bawk a, an ngaihzâwngte chu ngaih tumin an thlêm ngat ngat ţhîn. Nula ţawngkam leh mitmei hmu deuhva an inhriat chuan hmun fianrial deuhva hmuh fâl ţâlh an tum a, chuti ang hun an neih theih phawt chuan an sual phat ţhîn a, mahse vawi hnih khat suala tlâwm mai theih nula an vâng hle. Tlangvâl ţhenkhat chuan an ngaih theih chu nupuiah an duh leh lo ve, ngaih tuma an beiha an theih loh ngei kha nula fəlah ngaiin neih an tum ţhîn.

Zanriah ei khamah tlangvâl leh pathlawi leh paho te, râwlthar te chu zâwlbûkah an chhuak khâwm a, fiamthu thiamin fiamthu an thawh a, a ţhen an inbuan a, an ri dur dur a, ţhenkhat bahzâr lama lunglênga lo zai ta ngâwih ngâwih an awm bawk a. Lêng kal a hun ta tihah tlangvâlin râwlthar an hruai a, an duh ber nula rîm tûrin an chhuak a, an lêng ta ţhîn a. Nula ina an va luh khân tupawh mai kha nulain lo biain ţhutthlêng a lo zawnsak sawk sawk a, ţhutna un lo kawhhmuh thuai a, nula hmâl ţha leh kawm nuamte chuan inlêng an ngah thei hle a. Ia a tê si a, ţhutthlêng leh ţhutna hmun pawhin a daih lo ţhîn a, zakzum deuhte leh tlâwmngai deuhte chan chu buhzêm

bul leh vawkchaw bêl hûnna bul a ni ṭhîn a, hlaah pawh ti hian an phuah—

Ṭhapuii rûn ka chan ve tâwk,
Vawkbâl ka nghâng e;
Ka han thluang a, kêl nghâwng ka khan e,

tiin. Ṭhenkhat ran vulh mite an lo ni a, kêl kha kawngka bulah a lo riak ve ṭhîn ni ngei tûr a ni. Nu bengvâr chuan an fate inlêngte kha an lo be hmasa chûl ṭhîn a, 'Choruna lêng nge in niha, thanhâwla lêng le?' an lo ti a; râwlthar ṭhenkhat chuan a awmzia hre mang hek lo, 'Thanhâwla lêng,' ti tein an chhâng a. Annin, 'Thanhâwla lêngte biak pawh kan be ṭha duh dâwn em ni?' an lo ti fiam a, an nui dar dar ṭhîn. Nula kawm nuam leh hmêl ṭha deuh chuan inlêng an ngah thei hle ṭhîn a, a ṭhenin nula hna thawk an kîl a, a ṭhen tap lam hawiin chhuatah an bawk a, an titi a. Nula khân la kai pahin mei a vil vat vat a, tûn lai angin khâwnvar te awm ve hek lo le, thing tuah ên reng kha nula hna a ni a, thing alh ṭha thei mang lo tuah zân chuan nula mei vil khân hna dang thawk ṭha hman lova thing tuah kha hnaa neih châng pawh a awm ṭhîn. Zanriah ei kham veleh khân nulain vawk chaw an chhuang a, a nih loh leh a tûk lama chawhmeh tûr an chhûm emaw a ni a, hmui an hûng nghâl bawk a; lêng kal chuan la an kai ham ham tawh ṭhîn a. Hmân lai chuan mi ina lên rêng rêngin inlêng ṭhutna chin hi a awm a, nula rîm kha duh duhnaa ṭhut mai a mawi lo va, tapai chin an pêl mai ngai lo; khumpui lam chu nu leh pa chan a ni a, tlangvâl chhuata bawkte pawh khân tap chin an pêl ngai lo. Nula bengvâr leh rual kawm thiam rîm chu mi ngaizâwng ta emaw tih mai awl a ni a, heti ang avâng hian a ni ang chu maw tlangvâl ṭhenkhatin nula mitmei hmu hranpa lêm lo pawha nula an zen ve ngawt ngamna chhan pawh. Râwlthar nula rîma vâl upa zui ve chu mei êngah pawh an ṭhu lang ngam lo va, khumai zâwn mei thim chinah kawngka bul buhzêm leh vawk chaw bêl awmna lamah an ṭhu a. Nulain, 'Tute nge ni, mei lum rawn hnaih rawh u, mei êngah hian lo ṭhu ve teh u, hriat pawh kan inhre dâwn hlei nêm,' ti mah se, an ṭhu lang ngam lo va, hriat an hlau zâwk a, mahse nulain inlêngte hre lova hawtîr an tum lo va, thingther an chhi a, an han en dâwn a, annin a rawn hria ang tih hlau chu an ṭlân chhuak leh lawi a, nulain puan hmâwrah an man zui a,

an ri hlut ţhîn. Thlasik khaw vâwt ên ên leh fûr khaw diak leh ruah hnuaiah huh phung mah se, nula rîmnaah tlangvâlin mei lum an ai mai duh lo. Nulain, 'Mei lum han hnaih rawh u, khua a vawh êm hi,' ti mah se, khûr ru reng chung pawhin, 'A vâwt lo ve,' tiin mei an hnaih mai duh lo; nula rîmnaah pawh tlâwmngaihna an vawng nung reng ţhîn. Tin, nula hnaih takah an ţhu ngai lo rêng rêng a, nula chêt vêlna leh hna thawk an dîp tûr a ni lo. Tapah emaw, tap kâwm hrûlah emaw, dawh-thlêng hrûlah emaw nulain hmui hûngin la an kai a, la an kaih loh pawhin an hlûm emaw tal a ni a. Tlangvâl chuan nula hna thawk chu puih an tum ţhîn a, an han thawh lawk chhûng te hian hmui an lo chuh ve vat emaw, la hlûm an lo chuh vat emaw a ni ţhîn a. Tlangvâl tam takin nula rîmnaah la kaih an thiamin, la sai leh la hlûm te an thiam ţhîn. Râwlthar tân chuan ţawng lo leh nula be miah lova haw châng pawh a awm thei. Hetah tak hian nula bengvâr leh fel chu an lanna a ni ve fo. Nula rîm chu zân rei tak thlengin an meng a, âr a lo khuang a, haw hunah an ngai a, zân lam hun bi sawi nân pawh, 'Lêng hnawt chhuak âr khuan', 'Lêng haw âr khuang' an ti ţhîn a ni. Tlangvâl lêng chu an kal rual lo ang bawkin an haw rual vek lêm lo va, mahse ţhiante aia ilai fâl taka haw chu an duh lo va, la lên rih duh rilru mah se an haw ve mai ţhîn. Inlêng haw tûr zawng zawng kha nulain ţawngkam mawi takin an thlah vek tûr a ni bawk a, 'La lêng rih rawh u, in va haw hma ve. A nih, mangţha u,' an ti zêl ţhîn. Ngaihzâwng te b.ak fâlna hun pawh vâl ţhenkhat tân chuan a awm mang lo va, hun ţha hmuh a har a, kum hnih kum thum nula zui ve si, an puan hmâwr pawh dek lo hi an aw n mêk a ni. Nula rîm hun tam ber chu zân a ni a, dam loh hri-tlân emaw, thil dang eng emaw avângin zânah tui chawi te a lo ngai thei a, nula tui chawi chu tlangvâlin an zui a, tuiûm an put-pui a, tui chawi kawng chu an tân hun ţha a ni thei ţhîn. Tin, favâng âwllên hi tlangvâl tân nula rîmna hun ţha ber pakhat a ni; lo lam hna an thawh zawh chuan hahchawlhna hun an nei a ni mai a, tlangvâl tam takin nula rîm chu hna berah an nei a, nula puan tah te an rîm nilêng zak a; a chângin nula thing phur an zui a, thing an fawmsakin an chsak vek a, an kiangah nulate chu mei zuk siamin tlangvâl thing ek chu an lo en mai ţhîn. Lo inzui ngun tawh ţhenkhat chuan thing phurhnaah hian alâwm tlângnuam an hman ţhîn.

Nula rîmnaah rêng rêng ṭawng mawi lo leh chêt dân mawi lo tlangvâlin an lantîr tûr a ni lo va, mi nu leh pa leh nula mitmei vêng thiam taka awm an tum tûr a ni a, ninawm leh mi mit khama awm an hlau va; chutih kârah mawi lo deuhva che an lo awm chuan vâl upain awm dân ṭha an hrilh ṭhîn a, chuti anga zilh ngaia awm chu a zahthlâk a, awm sual bâwl duh an awm ngai lo tih tûr a ni. Nula pawhin inlêng zîngah hmêl duh zâwng leh nungchang ngaihzâwn an lo nei ve lo thei lo va, tûn lai ṭawng takin nula hmaah tlangvâl an intarviu a ni ber mai a, chuti ang a nih avâng chuan nulate pawhin tlangvâl rilru hlaın an zâwt ve a—

Choruna lêng nge i niha, thanhâwla leng?
Thanhâwla lêng i nih chuan e ka rûn
Kai lai bâng rawh ṭha no ngei,

an ti a, duh lotu ngaihzâwn palha hming chhe taka chhuah an hlau êm êm a ni. Inrîm hi inkawm hlimna ni bawk mah se nupui pasal la innei lo tân chuan mize inthlithlaina a ni ber a; nula tân pawh inlêngte mizia ngun taka lo enthlâk vena hun a ni a. An mi duh zâwng leh ngaihzâwn mi âwm an lo chîk ve tho va, an chezia leh ṭawngkam zawng zawng an lo thlithlai ve reng ṭhîn. Nula rîmnaa tlangvâl pâwt hawr hawr te, aia upa aia ṭawng tam leh ṭawng duh zâwk te, dangnâl ringawt mai ang te chu nula lakah an tuitla vak lêm lo. Nulate hi ṭûlna tak a awm lêm loh chuan lêng chhuak ve zen an ni lo va, tlangvâlte erawh chu mahni ina chaw ei hman ṭâwka, chhuak nghâl mai hi tam tak khawsa dân a ni thung a. Tlangvâlin rîm an tum huna awm lo fo mai chu nula nikhua lovah an sawi thuai ṭhîn a, mahni in ni lova tlangvâl kawmte pawh an duh lo va, mahni in lova tlangvâl kawm theih lo mai chu nula lêr hna a ni; hna an thawhna hmuna kal te erawh chu in lo ram pawh ni se tu khaw sawi an hlawh lêm lo.

Tûn laia nula tlangvâl inrîm dân nêna han khaikhin chuan ṭhangthar nun hi chu a danglam mang e tih loh rual a ni lo. Nula inlêng nei dur dur an vâng ta, kan khawsak dân nên a inrem chu ni bawk mah se, duh zâwng te kha chu an inchang bik deuh nghâl mai zêl a, zah leh pawisak a tlêm tâk vâng a ni pakhat ngei ang. Zah ahnêkin min an hre lo vang ti ni zâwk âwm taka mi dang kâwm duh vak lo, mahni tawihte an nih loh

chuan ngaihsak ţha duh lo an tam ta mai. Hmân lai deuhvah nula tlangvâl inrîm, lo inhmêlduh te sawi tûr awm bawk mah se, tûn lai leh hmân deuh kha chu danglam tak a ni. Tûn lai hi chuan a hmei a pa hian inngaihzâwnna tak leh induhna, nupui pasal thu pawh ngaihtuah lêm lo, inngai vak lo hian pangpâr zu khuaiin a tlân ang leka va inkawm zawka inţhen leh mai hnial lo an tam ta. An thil thuhrûkte pawh hi an inkuhvakhâwr ţhch ta mai mai ni âwm tak a ni. An duh zâwng tak an va tih-hlawhtlin pawhin an invei rên râwn chuang pawhin a lang lo. Tam tak hi chu pawisak nei vak lo pawh an ang ta zâwk a nih hi! Rilru tak hmang lova kan inkawm ţhin vâng a ni chêk em ni, inneite pawh nghet lo tak, inţhen leh awl tak kan tam tâk-na chhan hi.

Hmân lai chuan tlangvâlin nula an rîm ţhin kha a theih phawt chuan ngaih tum rân mai an nih avângin a châng chuan zânah nula inah kalin mutpui an tum ţhîn a, ngaihzâwng leh kawm fo te mutpui tuma kal chu 'Nula tlâk' an ti. Tlangvâlin an rîm fote chu zâna kal an tum pawh an hrilh ru ţhîn. Tlangvâl ţhenkhat erawh chuan nula an ît vâng maia khawih chhiat tum, mitmei pawh hmu lèm lova zâna va fin ve ngawt pawh an awm mêk ţhîn a, chu chu 'Nula zen' an ti. Thlasik khaw vâwt leh fûr khaw thim leh diak pawh pawisa lovin tlangvâl tam tak chu zânah an vâk thauh thauh ţhîn. Thlasik lai hi a vawh tehlul nên zân vah nân a nuam a ni teh chêk emaw ni, zân vâk an sawi ţhin hun zuk ni deuh tlat a. Ţawngnaah pawh vâwt tuar vânga taksa vâwt ngiai mai hi, 'Zân vâk hnâr ang mai alâwm le,' an inti ţhîn a, hnâr hi a vâwt duh bîk a ni âwm e. Nula kawm fo ţhin chu ngaih tumin tlangvâlin lo sual ta se, dânah an nei deuh va, 'Nula sual' an ti mai a, kawm ngai loh leh mit-mei pawh hmu lova ngaih tuma man buai ve ngawt hi thil awm thei a ni thîn a, chuti ang chu 'Pâwng sual' an ti. Nula duh vena ni lova tlangvâlin an sual chu tlâwm mah se nula lungawi lovin lal leh upate hmaa a thlen chuan lei chawina a ni. Nula pâwng sualtuin thiam loh a chan chuan, 'Sepui' a chawi tûr a ni. Mizovin hnam dân ziaka kan neih tâk hnuah chuan Lal thuneihna chin chu Rs 40 leh Salam emaw, sepui chawi emaw chu an thu-neihna sâng ber a ni a, chêng sawmli chawi chu a tam vak lovin a hriat na a, tûn lai nêna han khaikhinin tûna chêng sângruk vêl

hu ang a nihna lai pawh a awm a, lung in an nei lo na a, lei chawi chu rura tak a ni. Tlangvâlin nula an theih phawt chuan ţhiante bulah an uang a, nula tân hming chhiatthlâk tak a ni: tlangvâl erawh chu hming chhiat ahnêkin tlangvâl thei, vâl tu nihna a ni thung. Heti ang taka tlangvâlin nula ngaih an tumna hian chhan a nei a, thih hnu lam khawih theia ngaih a ni a. Nula ngaia thi te chu an thlarau mitthi khuaah Pâwlan a sai ngam lo va, ngaih nei lova thi te erawh chu mitthi khaw kawtchhuahah Pâwlan a lo sai ţhîn a. Pâwla hian sairawkherh lian pui mai a nei a, chu chuan a lo perh vak ţhîn a, a na êm êm mai a, kum thum a pân a, kum thum a ser nung a, kum sarih a ngâwt leh ţhîn an ti a, an hlau êm êm a, hemi pumpelh nân hian nula ngaih an tum tlat ţhîn An tlânglâm hlaah pawh Pâwla sai pumpelh thei an nih thu a lang—

Di nei lo Pâwlan a sai an ti,
Fam mah ila min sai bil tawh hlei lâwng e;
Ka nemrâng puan ţial ka di zawnna,

tin an uanpui ţhîn a ni. Nupui nei, fa pahnih pathum nei tawh pawhin nula rîm an bâng chuang lo, pathlawiin ngaihzâwng an nei bulfûk deuh phei chu chhûngkaw buaina a thlen fo ţhîn. Pathlawi zawt chauh hi chuan nula rîm hi dânah an la neih ve êng rêng a, inkawm hlimna leh rual pâwlna mai ni lovin mipa rilru chu tlângvâl rilru ang a nih fo avângin nulain an lo duh ve chuan nupui thlâk leh hmei neih emaw, nupa inţhen emaw te a awm phah ţhîn. Heti ang thil ţha lo pawh hi an pawisa lo mai ţhîn a, ţawngnaah pawh, 'Hmeichhia leh pal chhe a chu thlâk ngai alâwm,' an ti mai a, tleirâwl tam tak chu bumin an awm ţhîn. Hmeichhia lah hi bum fin theih an ni awzâwng si lo, Eden aţang tawh khân vawiin ni thlengin suala bumin an la buai reng mai a ni! Tûn lai phei chuan pâwng sual hi kan buaipui ta hle a, pâwngsual tluka tuaipuiawm pakhat chu pâwngsual ngai lo, nula lêr an tam ta lutuk hi a ni ve thung.

Zâna nula zen emaw, nula tlâk emaw hi nula nu leh pain emaw lo man ta se chu lei chawi theihna a ni a, mahse zalên taka an hmuh ţhinna tlangtu pakhat chu Mizo dân ziaka neih tawh hnuah pawh tlangvâl man theihna chu khumpui aţanga man phâk chin chauh kha nula zen, tlangvâl man theihna a ni, hmun dangah chuan m[illegible] a ni bik lo. Nula leh pain an lo hriat

chuan thimthamah rang fabrana tlân chhuah a ngai ţhîn a, an buai phat ţhîn. Titi nuihzatthlâk tak pakhat pawh an tia lâwm. Tlangvâlin nula a tlâk ve dâwn a, a tiam ve chu a ni âwm a, mahse a mutna a hai ta pek a, nula chu khum lu lama pawh chhuah tumin a han chawi dè dè a, a han phawi ta mai a, an pa kha a lo ni si, an pa khân, thinur ang reng tak khân, 'Eng tiziaa mi phawi ngawt le?' tiin chhuat thlangah zan thiman an indin chilh a, an inchelh ta rân mai a, tlangvâl lah khân tih ngaihna hre tawh hek lo le, 'Ka phawi che a ni mai alâwm,' a a ti ve ringawt mai a, a thim si a, inhre chiang lovin an inthlah leh ta ngawt e, an ti. Heti ang pawh hi an awm tak tak ang tih a rinawm. Hmân lai chuan chhûngkua hi khum khatah an mu vek a, nula pawh nu leh pa kârah an mu mai a, tlangvâl ειawh chu zâwlbûkah an riak a, khum bran te an neih ve loh avângin inphawi sual te pawh thil awm thei zawng a ni ngei ang. Heti ang taka nula an zui ngun avâng hian hun a lo rei chuan nula tam tak chuan an tuar lo nge nge a, hming chhiatna an pumpelh lo fo bawk a ni. Tlangvâl nupui neih hun tawh chuan an nula duh zâwngte kha ţhian ţhain nu leh pa an lo hrilh a, nu leh pain ngun takin an lo nga'htuah a, an mi duh zâwng a niha sawi rem theih te an inrin deuh chuan zâwllên thu sawi tûrin palai tirh zai an rêl ta ţhîn a ni.

Tun lai dân tlêm han zep leh ta zawk ila. Pi pute dân kan sawi ta nual a, ţhangtharho chu vânnei tak an ni kan ti dâwn emaw ni, nula tlangvâl tam takin dân leh dûn, mawi leh mawi lo pawh an ngaihtuah lo va, nu leh pa thu âwih thei an tlêm a, mahni duh zâwng nupui pasal inzawn a ni ta deuh vek mai a, inrîm leh inkâwm mang lo nia kan ngaih te pawh kan zalên avâng emaw ni an inbe ru thiam êm êm a, kan lehkha thiamte pawh hi tam tak chuan a ţha lo zâwngin kan hmang a tih theih âwm e. Lehkha zir kan uar ţan deuh laiin nu leh pa tam tak chuan, 'Nula lehkha thiam a ţha lo, tlangvâl lehkha thawnna tûr mai mai, hla bu leh Pathian lehkhabu an en theih chuan a tâwk, engmah an an lo vang, an lêr bopui mai mai ang,' an tih phah a. A ni tak a, nulain tlangvâl an luhkhung pawhin mi dân a ni mai a, zah nachâng hriat ahnêkin an uang zaw mah a, mi nute pawh lâu thei nih te an tum ta em ni tih mai tûrin ţhenkhat an che duh bawk nên. Tlangvâl lahin nula fanin mâkpa chhûng-

khunga awm pawh a zahthlâk tawh lo a ni âwm e, mi dân a ni zo vek mai a ni. Nula tlangvâl an intlânpui dâwr dâwr a, makah kan sawi tawh hek lo. Nu leh pa tam takin an rin loh hlânin mo an nei thut thut a, nu leh pa tân buaithlâk a nih châng a tam ta. Ţawngna tûr pawh hre mang lova nu leh pa zâwk awm fo a ngai ţhîn. Heti ang a nih avâng hian nula lah nu leh pa hriatpui lêm lohva pasal nei ta mai an tam bawk a. Palai intîr hmasa duh chu tlangvâl fel leh hawihhâwm tak an ni ta. Palai hmêl hmuh ngat chuan nu leh pa, laina tân rem loh thu sawi ngam a ni ta lo zâwk. Nula tlangvâl an lo inbe rem diam a, dân ang leh mawihawiha indîl a ni chauh mai ţhîn. Nulain nu leh pa hnênah engmah an sawi zak tawh lo va, sawi ţih an nei hek lo, nula tam tak chuan nu leh pa hnênah 'In remtih loh chuan engtin pawh lo awm ila, in thiam loh a ni ang,' an ti zâwk ta mah mai a, a mak teh zawng a nih hi!

Kohhran dân ngeia innei Biak in chang ngat pawh thunun leh ngai lah bo lo, ngaihtuah nawn ngai an bo hek lo. Rin aia fa nei hma an awm a, a ţhente chu fa an neih êm loh pawha, 'Biak in chang tlâk emaw ni an nih; tih rûk sep sep an tam ta mai. Kawng leh lamah chuan Pathian lehkhabu thu kan tawng dik zêl a ni mai âwm e. Kohhrana rorêltute pawh hian mualpho êm lo hi chu ngaihtuah ngaihna pawh an hre ta lo a ni ber âwm e. Tûn laia kan mi thiamten hmeichhiat mipat thu (Sex Education) an tihte an sawi uar ta pawh hi kan la zo lo deuh lam em ni tih tûr niin a lang. Kan inrîm rêng rêng hi kan zalên lutuk ta deuh chu a ang. Nula rîmnaah mi nu leh pa zahna leh pawisak derna pawh nei lo ni âwm takte pawh an tam ta mai. Kan pi pute nun dân hlui hi a ţha tâwk e tihna ni lovin kan inrîm dânah pawh siam ţhat ngai chu a tam ta mai. Nulât tlangvâl laia pawisak nei vak lo ni âwma langte pawh nu leh pa an lo ni a, fanu fapa an lo nei a, inlêng an ban neih meuh chuan thil ţha lo na na na chu an duh bîk lo, an fate khawsak dânah hi chuan an chek tlak tlak ve tho mai. Kan Mizo upa thue, 'Sial rângin sial râng a hring, sakâwlin sakâwl a hring,' tih hi kan ngaihtuah lêm ţhîn lo nu a, dik lo leh mawi lo taka khawsak pawizia kan hriat chhuah meuh hi chuan nikhua a lo tlai tawh ţhîn.

Kan pi pute thu rochhiah pakhatah chuan lang chhuak lova thil pawi lian khawih chu sakâwl talin a lo hria a, a nih loh vêk pawhin an thih hunah an thlan uiin a hai loh pawhin sapuiin a hai ţhîn an ti. Hmeichhe uire puang chhuak lo chu sakeiin a seh ngei ngei an ti ringawt mai a ni, hriat loh theih a ni lo an ti a. Uire hi sawi tûr phei zawng an awm ve tho va, mahse tûn lai ang hi chuan pawm lai nei ngat hi chu an khawsa ngai lo. Kan tûn lai nun hi chu sawi leh sawi hnu, mi nu pawm lai nei leh fanau nei duah tawh pawh nulât tlangvâl zir ţhat leh hun a awm a, chhûngkaw buai châk châk a reh lo chauh ni lovin, inlan deuh lap pawhin uanpui a awl ta a ni ber mai. Kan nunah hian siam ţhat tûr a va tam êm.

BUNG 4.

ZÂWLLÊN.

Tlangvâlte hian nula an duh zâwng tak pawh hmu se, nupuia han be meuh tûra nu leh pa hnêna sawi chu an duh lo va, nu leh pain mo an mamawh thu leh duh zâwng an neih leh neih loh an zawh pawh hian nupui neih la duh lo angin an insawi tlat zâwk ṭhîn. Nu leh pa kianga nulât tlangvâl hi a nuam êm ṭhîn bawk a, tam tak chuan chhûngkaw mamawh tak pawh nupui nawng duh lo an awm fo ṭhîn rêng a. Heti ang ni mah se ṭhian ṭha an lo fing a, nu leh pa hnêna engkim an lo hrilh chu tihlawhtling tûrin an ngaihven zui a. Tlangvâlin an mi duh zâwng tak mai hmua hmêl leh pumrua te, hnathawh kawng tinrênga an lo thlithlaia, neih theih phawt chuan an mi duh zâwng tak an nei tih hre mah se, nu leh pa khân palai an tîr nghâl mai lo va; beng sik tak meuhvin an ngaihtuah a, zân mut hmun thlengin nu leh pain titiah an lo nei a, fa te duh zâwng ni mah se neih theih âwm an nih leh nih loh te, pi leh pu te pawh han punin palai an tirh tak tak hma khân ti hian an han ngaihtuah ta ṭhîn a. An thlahtute an hriat phâk tâwk aṭangin an han chhui a, mi zîk bûl nge an nih mi hung chhûng, dam rei chhûng nge an nih mi nun tawi, zaidam nge an nih mi thinchhia, mi nun ngîl mite fak kai nge an nih ṭhenawm khawvêng sawisep kai, kutkem ne, te an awm ngai em, piang sual leh mi ang lo te an awm ngai em, hmêl ṭha chhûng nge an nih mi ngaih zâwn kai lêm lo, vun ngo nge an nih vun hâng, mi taima nge an nih thatchhe chhûngkua deuh, pasal ṭha huaisen nge an nih mi dâwihzep deuh, kamtam chhûng nge an nih mi ngawichawi lam, an nu leh pate mi râwn deuh nge an nih nu mâwl pa mâwl ve deuh, thu dik ngaina mi an ni em, buan chak lo leh lêrh deuh te an awm ṭhîn em, mize ṭha nge an nih mi nun pawlawh, la deh thiam mi taima an ni em, pumraw ṭha nge an nih mi chênbeh deuh, mi fing chhûngkua nge an ni mi rilru tâwi deuh tih te, a chhia leh a ṭha an theih ang tâwkin an chhui a, duh thu an sâm hmasa phawt a ni ber mai. Mahse mihring han leh vêla sawisêl leh dem kai lo an lo awm thei lo va, duh thusâm hmuh zawh ni lo mah se, mihring hi inthlahna aṭangin inchhun theih a ni tih hi an lo

chiang êm a, mihring chanchin mi fingte chhui dân pawh hi an lo inchhui ve dân a ni rêng mai. Chuti ang taka an han ngaihtuah hnuah pawh, min duh ve thei ang em, tih ngaihtuah a la ngai ta a. An mi duh zâwng tak pawh ni se neih harsa âwm deuhva an rin chu sawisêlna an dap ru a, an be lo mai ṭhîn. Nupui pasal inzawn leh inneih hi thil awlai a ni lo va, heti taka an chhût ngun avâng hian tlangvâl tam tak chuan tualchhûngah nupui tûr an hre lo va, ṭhenkhat lah nulain an induh loh hmuh ve thung a, nupui atâna han biak êm tûr an hre lo va, khual kai a ngai ta ṭhîn a ni. Khual khuaah pawh an theih ang tâwkin chhûng khat lainate zâwtin nupui pasal an indap ṭhîn a, khual kai meuhva nupui han dap chu ran ngo zawng an ti nghe nghe a ni. Duh thusâm awm lo mah se, lungawina chin neih a lo ngai ve a, chuti ang taka an ngaihtuah hnuah palai an intîr ta chauh ṭhîn a ni. Heti taka nupui pasal inzawn harsat avâng hian pi pute hunah inrûk, intlânpui, inluhkhung, infan te ang hi sawi tûr awm bawk mah se a tam lo a ni.

Zâwllên thu sawia palai tûr pawh an duhtui hle a, pa fing apiang leh ṭawngkam thiam apiang an tîr mai lo va, min sawi rem duh lo mai ang tih an hlau ṭhîn; mahni lam hnai pi leh pu emaw, mâkpa lam te emaw an tîr ṭhîn. Heti anga nupui pasal indîla palai thu va sawi chu—zâwllên emaw, zâwl sawi emaw an ti a ni. Palai tirh an duhtui leh zêlna chhan pawh hi pi pute titiah chuan— hmân laiin lal nula hmêl ṭha tak Lianchhiari leh hnamchawm tlangvâl Chawngfianga an inngaizâwng a, an lo inhmêlduh ta a, inneih zai an rêl a, palai an tîr ta a. Mahse Chawngfianga te palai tirh chuan a lo îtsîk ta a; lalin Chawngfianga te retheihzia hriain an neih ang—hreipui—tlaiah, meitalh—tlaiah, kêlpui—sialah pawmsak duhin a ba-thla pawh sum lo ni hek lo tiin an fate an khawngaih a, innei se an duh a. An palaiin lal thu lo angin thu a thlen ta hlauh mai a. Lal chu a thinur êm êm a, Chawngfianga te chu tihhlum duh hial angin thu a thlen ta thên mai a, a zân a zânin a pêm chhuahtîr ta zâwk a. Innei thei reng si kha palai d k loh avângin khawngaihthlâk takin an awm ta tih thawnthuah min hrilh ta a nih hi. Chuta chinah chuan zâwllên thu sawi tûr hian palai pahnih an tîr ta zêl niin sawi a ni. Palai thusa zâwk deuh leh hnung zuitu angin an tîr ṭhîn a, hnung zuitu kha ṭawng ve mang lo mah se, thu hretu ṭha tak a

lo ni a. Tin, zâwllên thu sawi tûr bian duh hun huna lên mai tûr a ni lo va, zanriah ei kham hlim inlêng dang neih hma emaw, zîng buh den lai, inlêng dang lo awm loh hunah emaw an lêng ṭhîn a. Mi lên hun lova hmêl dang lo lang ta chu nu leh pa te pawhin an lo ngaihvenin an lo be thuai a, "E, nangni meuh in lo lèn, in va hlauhawm âwm ve! Engnge in duh tâk? Lêng ṭhu rawh u," an lo ti a, ṭhutthlêng an lo pe sawk sawk a. Palaite pawh chu an han ṭhu a, "Kan hlauhawm awzâwng lo mai, duh ṭha tê kan nei. Fanu in nei hmêl ṭha êm a, in fanu te pawh kan duh ang chu," tia ṭawngkam nei hmasain an lên chhan tak an sawi ṭan a. "Hei kan han sawi ang chuan Liana tân in fanu hi kan duh zâwng tak a ni a, min lo khawngaih ve thei ula, tun chhûngkua lo inrâwn tlâng teh u, kan ti a ni. Kan chanchin lah in hria a, mahse in mi khawngaihna dilin zah fâkah lu chhum bân chhum êm a awm lâwng chu maw tun kan lo lêng a ni," an ti a. Nula nu leh pa te pawh khân an lên hun aṭang khân an lên chhan tûr chu an lo rin thu ve sa mai ṭhîn a. Ti hian an chhâng ve a, "Kan rin loh lam thu a ni in sawi a! A ni tak a, kan fa te hi mi en chuan nula ve uaih chu an ni a, nula nei zawng kan ni ve meuh mai, mahse a 'la naupang èm a, an nula ve dâwn chauh a ni a, nula anga khawsak pawh an la thiam lo. In brang chang tûr bian kan la ngaihtuah chhin ngai lo rêng rêng a, heti ang hi thil awm ngai tûrah pawh ka lo ring pha haub lo mai le. Amaherawhchu in sawi angin chhûngkua kan lo inbe khâwm ve ang a, a pi leh pu te pawhin engtin nge an ngaih, hei a hmingin (nuṭa nei a nîh chuan) nuṭa pawh a nei ve a, kan lo inrâwn ve ang a; tin, amah pawh kan lo be ve ang a, chhûngkuaa insiam hi a hlu alâwm," tiin an thlah ve a. Vawi khat lênnaah rilru an sawi mai ngai lo. Nula kha pasal neih hun pângngai pawh ni tawh mah se, an rilru tak an sawi nghâl mai lo va. "A ni tak asin, nula nei zawng kan ni teh meuh mai a, mahse keini hi kan thawkmawh êm mai a, kan hmêl leh khawsakin a zir hek lo va, mi han duh tlâk tûr kan ni lo ve. Engpawh ni se, min rawn thawi der duh hi a lâwmawm a, chhûngkua kan lo inrâwn tlâng ang e," an ti ṭhîn. Palaite chuan, "Lo inbe tlâng thuai ula, kan rawn lang leh thuai dâwn a nia, min lo khawngaih ve in tum ang chu," an ti a; inlêng dang lo lên ve hmain an chhuak leh a. A tirtute in lamah an palaina thu an thlen ṭhîn.

Tichuan nula lam chu pi leh pute nên chhûngkua an ban inrâwn khâwm a; an mi duh zâwng a nih chuan an fanuin a duh leh duh loh an ban zâwt a, nulain an mi duh zâwng chu, "In thu thu a ni ang chu," ti chauhvin an chhâng a, an duh loh mi chu, "Pasal neih ka la duh lo," tiin an chhâng mai ṭhîn. Nu leh pa bulah heti ang thuah hian thu an sawi tam ngai lo, an duh zâwng emaw, duh loh zâwng emaw pawh ni se engmah an sawi tam lo va, an ṭhian ṭhate hnênah emaw, an laizâwn dangte hnênah emaw engkim an sawi a, nu leh pa hnên thlen leh tûrin. Nula nu leh pa te khân an mi duh zâwngte chu neih ngei an tum zâwk ṭhîn a, an fanuin duh lo dâwn mah se tirh luih an tum tlat ṭhîn. Duh lo deuh dâwna an hriat chuan a chângin an hau va, an vua a, a chângin an thlêm thung a. "Heti ang i neih duh loh chuan i nawmna tûr pawh i hre lo; mahni thua awm tum tûr a ni rêng rêng lo. Nu leh pain in nawmna tûr kan hre vek zâwk, nu leh pa thu thua awm tûr a ni. Nulate chu in hming chhe awl si, in duh lo chuang pawh miin an ti hming chhe thei che u tih hi hria ula, hmin sa pu in nih hi tun an hai hlei nêm. Duh loh thu sawi rêng rêng suh. Heti ang tluk hi tumah i hmu tawh lo vang. An duh phawt che chuan chhûngkaw tân pawh a ṭha ang, nghenchhan tlák an ni ang," tiin an zilh hrep ṭhîn. Ṭap chung pawha tirh luih an ni fo ṭhîn.

Nu leh pa tam takin an fate an zilhnaah chuan, "Mihringte chu a tîrah induh lo mah ila, inneih hnuah kan induh chawp ve mai ngai," an ti mai a, a innei tura te induhna aiin nu leh pa thu a lal zâwk fo ṭhîn. A tûk lawk zanriah ei khamah palai an lo kal leh a, nula khân ṭhutna an lo pe thuai a, hlim takin an lo bia a, palaite chu an han ṭhu fel a, thukhawchâng an sawi ṭan leh ta ṭhîn a ni. Palaite chuan, "Engtin nge kan thukhawchâng kha, in lo inbe tlâng tawh hlawm em? Kan nghâkhlel teh a nia; in thu hriat nghâkhlelin mutmu pawh kan tuah ṭha thei tawh lo ve," an han ti a. Nula ṭhenkhat chu an inbiakna thu hre duh lovin laina in lamah an chhuak bo vat thung a. Nula nu leh pa te khân, "A ni tak asin, min duh der ve tak tak pawh in ang a, min han fiam mai maiah kan lo ngai a, hetia in lo lan leh tâkah chuan thukhawchâng pawh han sawi zui ila. Keini tehlul min duh der ve tak tak an nih chuan, min tihder êm lo vang a, rilru tak tak min hrilh ve pawh kan duh a. Kan mi

duh zâwng tak an ni a, Liana mizia lah a ṭha a, heti anga tleirâwl rilru pawh la nei lo tlûk luhna atân awhawm tak an ni a, sum leh pai ei leh bâr thuah pawh nghenchhan tlâk tak an ni a, man leh mualah pawh eng zât pawh ngên ila, in tlân kan ring lo va; amaherawhchu kan nihna in hria a, mi man zât ang han ngên ve âwm pawh kan ni lo mai the a, mahse man leh mual lova inneih thu awm hek lo, eng zât nge in rawn lênpui rêng le?" an han ti a. Palaite khan, "A nia lâwm, an dinhmun leh khawsak dân lah in hai lo va, lênpui sawi tlâk pawh kan nei lo ve, mi dân ang pawh tlin zawh loh a hlauhawm khawp mai, mahse inremna a nih dawn phawt chuan mi man angah chuan kan tlân bîk lâwng chu. Se nga zawng kan tlin ve ang," an ti a. (Se nga hi hnamchawm man a ni, tlai sial a nih chuan se khat chu tangka sawmhnih hua ngaih a ni). Man chungchâng an sawi kai hi chuan inrem duh ve tihna a ni a, inrem tumna a awm lêm loh chuan man chungchâng sawi lovin chhuanlam eng emaw siama lo hnar dân an ngaihtuah a, "Kan sawi ang kha a ni a, kan fanu hi a la naupang êm a, in hrang chang tlâk êm a la ni lo ve, mi in chhûng khawsak dân han thiam âwm pawh a la ni lo va, min han fiam duh chu a lâwmawm a, mahse pasal neih hi kan la tlin lo a ni ber e, beng tharin inngai leh zâwk ila a ṭha ang e," tiin hun dang an tiam a. Nula pasal neih hun an nih pawhin chhuanlam an siam mai a, "Kan thawkmawh lutuk a, ani a awm loh hi chuan awm sa siam pawh kan thei lo a ni tak meuh mai a, thachhang dâltu awm si lo, a lungngaihthlâk lutuk dâwn a; kan barsat êm avâng hian kan nula hi kan lên ṭûltîr mai dâwn pawh a an hi maw le. In hrang han chang ve dâwn pawh ni se, zân puan takngial pawh kan neih sak thei rih lo. Min hre thiam ang a, beng tharin inngai leh zâwk ila, kum thar lam lamah lo chuan er ṭ mah zai kan rêl thei lo a ni e. A zahthlâk khawp mai, keini tehlul, pasal pawh nei zo ve tûr hlei lo min han fiam der hi a lâwmawm nen, min tizak zâwk a ni," an ti a. Heti anga palai an lo chhân hi chuan rem lohna thu sawi an ni a, palaiin hriat thiam ve mai tûr a ni; thil dang indil ang a, 'maw maw, a rem mai lo maw?' intihna chi a ni lêm lo. An mi duh zâwng erawh chu man chungchâng an sawi a. Inneih hun tûr an sawi fel a, man leh mual thu te, inneih hun te an sawi hian hmeichhe pasal neiin an chhawm emaw, an ken ngai chi emaw pawh an sawi tel ṭhin.

Zân puan (Pawnpui) nei lo an nih chuan pawnpui puah zai an rêl chûk chûk a, puan thûlkhung chhawm tûr te, zâwlpuan te a ngaih avângin nei sa lo pawhin an ngaihtuah chawp a. Pawnpui hi nula pasal nei rêng rêng chuan an nei tûr a ni a ; zân puan a ni a, nula pasal neih hun tawh chuan pawnpui hi an puah lâwk diam ṭhîn. Mi rawn be thut an awm pawha, an duh zâwngah chuan an kal mai theih nân an lo nei lâwk mêk bawk ṭhîn. Mi briat mang lohvah inbe mah se, pawnpui te an han puah tâkah hi chuan ṭhenawm khawvêng an hrilhna a ni ve mai bawk ṭhîn. Innei tûrin insawi rem hnua pawnpui puah chu mo pasal tûr kha pawnpui pawr do khawngâh an ruai châwk ṭhîn, a hlimthlâk khawp mai. Pawnpui puah hi a hautak a, nula âwm nêm deuh tân chuan pawnpui tah hi a hahthlâk hle a, nula âwm khauh leh tah thiam deuh pawnpui tah atân an insâwm ṭhîn. Khawlaiah pawnpui tahna hi a hranpa ngata siam a ngai a, in chhûnga tah ve theih a ni lo va, a len avângin a tah tûrin mi pathum inpuih a ngai ṭhîn. A vawngtu leh a hnahchawi khaitu mi pahnih leh lam leh lama ṭan a ngai a, nula narân chuan an tah thiam mang lo. A pawr atân kut zungchal tiat tiata la hrual mûm, sum tung vêla seia tan chhum an zep a, a la pawh hraw pui puia kaih, chu pawh zai li laia kawp a ngai a. Chuti takin hautak mah se, a chhûn a zânin an han inpui laih laih a. Zânah a pawr tûr leh a phei tûr te an nuaiin an hlûm a, ni tina an tah chuan ni sâwm lekah an tah zo mai zêl. Pawnpui puah a ngaih dâwn chuan inneih hun tûr pawh inneih fel hun tûr an ruat ve mai ṭhîn. Tin, inneih nia in tûr zu sak ngei tûr a ni bawk a, inneih hun ruat thuah zu thlum ṭhat hun tur hian kori a tu hle bawk a, zu tel lovin inneihna buatsaih theih a ni lo.

Nu leh pa tam tak chu nula lam pawh, mo neitu tûr lam pawh induh lo ni si lo, biak harsa leh thu pawt chat hlei thei lo, thu nawi ngah riau mai an awm châwk a, chuti ang hunah chuan palai fel pawh a ngai ṭhîn a, a leh lam leh lamin harsatna an neihte hriatpui chungin an inrem theih nân an nem (nawr) tawn bawk ṭhîn. Palai fel leh fel lo hian inremna atân kori a tu êm êm a, chuvâng tak chuan pa narân chu zâwllên thu sawia palai atân an ṭha lêm lo. Mi nupa tûr sawi rem thiam riau an awm ṭhîn. An han insawi rem a, man leh mual thua thil ṭûlte an han sawi fel a, inneih hun bi te an han thliah fel

a, thu engkim an ban indelhkilh dim diam chuan palaite chuan lâwm thu an sawi a, "Min lo khawngaih thei chu a lâwmawm ngawt mai, kan beisei aia sângin min lo khawngaihin min ngaih hnathiam a, man thuah pawh hei aia tam pawh hi ngên ula a âwm a, in phû êm êm a. Mi chuan man tlêm an ti mai thei che u a; mahse keini chu neih vawkkung tung, neih thinglung khâwng tak meuhvin kan inkhâwk kêlh dâwn a ni a, mahse lâwm takin kan haw dâwn a, kan hlim khawp mai. Tûnah chuan kan kârah thu chhia hla chhia lo sawi duh pawh an awm a ni thei a, mi thu sawi chu i âwih haub suh ang u. Ke mahni ngei inbiak zêlah, engkimah rokhawlhna eng emaw a lo awm a nih pawhin inhrilh thuai thuaiah aw," an ti a. Nula nu leh pa te pawhin, "E, ni tuk e a, mi thu sawi nazawng chu ngaihsân tûr a ni hauh lo, leh lam leh lamah mi chuan engti zâwng pawhin min lo sawi thei a, kan inbiakna lo chu thu dang awm theiah ngai lo ila, inbiak zêl a ṭha a nia," an ti bawk a. Inneih hun tûr thlìrin thil ṭûl apiang an buatsaih ṭan ta ṭhîn a ni. Zû an sa a, belpui leh bel tê tam tâwk tak, thlum ṭha taka up tûr an siam ta sauh sauh ṭhîn a ni. Palai vawi thum kala, man bi pawh inthliah the h loh chu, harsatna eng emaw bîk tlàktu a awm a nih si loh chuan mi induh leh harsa nihna a ni. Nu fing pa fing chuan an rem loh pawhin lâwm takin ṭawngkam an inthlah ṭhîn

Sailo lal zâwllêa thu: Mizo lalte hian nupui pasal inzawn thuah leh inneih dânah tih dân danglam deuh an nei hlawm a, lal chi kher inneih an tum bîk deuh avângin khuala nupui pasal innei an ni ber a. Sailo lalte tih dân danglam bîk deuh sawi lang ila: Lal tlangvâl nupui neih hun khân tlâng hranga Sailo lal nula kha nupui atân an va en a; lal upa zînga fing leh thusa deuhvin an hruai a, an va thleo ch lh mai ṭhîn a. Nula an va rîm kha hriat chian an tum hle a, an che vêl leh khawsazia an en dân chu—zîngah nula thawh hmain an tho va, nula zîng lo tho kha ngun takin an lo thlithlai a, a pumrua leh hmêl te khawsa zia tea an lungawia an duh zâwng a nih chuan lal upa kha palai thu thlentuah a ṭang nghâl mai a. Anni pawhin an mi duh zâwng a lo nih ve chuan a innei tûr te kha taksa pianhmang thleangin an inen a; nula kha puanzâr phênah a pasal

tûr khân nula silhfên hlîp vekin nula pian fel leh fel loh te, a taksa a him ṭha em tih te, a taksaah ser a awm em tih te, pian sualna a nei em tih te hre vek tûrin a en vêl a. Tin, nula khân ngaih a lo nei ru tawh em (a varzin em) tih te thlengin a zâwt ru·in a en flah vek a. Chuti ang taka a han en fiaha sawisêlna leh duh lohna nei a niha, tlangvâl khân nei leh duh lo a nih pawhin vui vaia laa, insawisêl engmah a sâwt lo. Chuti ang taka an inen fiah hnua an induh tawn chuan palai khân rem thu an sawi nghâl a, palai kha zu leh sain an hrai tlai a, rem thu an sawi chuan inneih hun tûr te tiamin rem âr talhin hlim fakin an inthlah haw ṭhîn a ni. Inneih hun a lo thlen dâwn khan mo hruai tûrin mi eng emaw zât an kal a, mahse nula lam khân chhuanlam siamin mo hruai tûrte chu hna thawkah an lo chelh a, pawnpui te an han puah ṭan dâwn ta chauh ṭhîn a, thla aia rei te an han inchelh ta ṭhîn a. An châm rei deuh chuan mo hruai tûra thawkte pawh kha an inhaw chhâwkin an inkal chhâwk hial ṭhîn a, chhuanlam siam thiamin thla thum lai pawh lo chelh se sawisêl vak a sâwt lo va. An châm rei deuh chuan mo hruai tûrte khân, min hawtîr thuai se ti rilruin pawi khawih tûr, pawi lian tham ni si lote an zawng ru ve a, ninawm takin an khawsa ve a, khawtlâng pawhin, êm êma, an tih tûr kha an zawng ṭhîn. Heti anga an châm chhûng hi lal nula leh tlangvâ lte lo inrîmna hun kha a ni ve thung a. Innei tûr te kha chuan engmah pawisa lovin hun ṭhaah an lo hmang ve thung ṭhîn. Lal innei hi chu han ngaih mai chuan tawnsabawpa innei an ni hian a lang ṭhîn a, inkawm lâwkna hun an nei tam lo hle ṭhîn. Inneih ni sâwngbâwl dân erawh chu hnamchawm nên a danglam vak lo, zu leh sa an in nasa deuh va, lawina ran a tam deuh tih mai a ni. Lawi dân pawh a danglam teh vak lo a niin an sawi.

Inneih kham thei thil : Hmâ sâng chuan nupui pasal inneih hi thil awlai a ni lovin harsa tak a ni fo zâwk a. Nula tlangvâl lo induhin nu leh pa pawhin lo sawi rempui mah se, inneih kham thei, ṭhulh lehna tûr thil, an han insawi rem aṭanga inneih hma si hian a la tam mai. Nupui pasal inneih thuah hian an puithu êm êm a, upate duh loh thil a lo awm chuan inneih an ṭhulh ṭhak thei a ni. Chuti ang thil langsâr tak tak

a awm thluah mai. Pi pute hian thiang lo apui an ngah a, eng emaw han tih dâwn rêng rèng pawh hian upa duh loh tih hi an ngah mai a ni. Inneih thuah phei chuan an lo fîmkhur hle mai. Inneih hun thuah thla serh an nei a, Mîmkût thla (thiṭîn thla)-a inneih an duh lo. Hei hi tûna August thla leh September thla kan tih hi a ni. Upate chuan, 'Mîmkût thla hian mitthite thla-rauvin khawvêl an rawn tlawh a, mahni chhûngte ṭheuh an rawn tlawh a, inneih nâo hun ṭha lo a ni,' an ti a. Mitthi tân thlai tharte an chhiah a, mitthi puala kût an hmang a, ṭahna hun a nih avângin hlimna lam thil buatsaih an duh lo a ni. Mîmkût thlaa innei chu nupa kawp rem tak an awm ngai lo, an inṭhen leh mai loh pawhin fanau an sâm lo va, chu chauh pawh ni lo-vin an insûn duh tiin an serh hle a ni. Mîmkût thla hmasa (ṭîn tê) August thla hi, 'Kâwlriauva pa thiṭîn thla' an ti a. Kâwlriauva pa hian nupui a sûn a, nupui dang neih leh thuai a duh ta mai a, Mizo dâna inthen hun thla thum tlin hmain a inthian a, mitthi a ṭîn ta mai a, mi tih dân ang lovin, miin hun lova an ngaihah mitthi a ṭîn avângin thla hmingah a pu ta a ni. Chuvângin mîm kût hian thla hnih a huam a, (Thi ṭin tê leh ṭîn tak thla, tûna August leh September thla hi), thla hnih lai in-neih hun serh an lo nei ṭhîn a ni. Vawkhniahzawn thlaa an inneih hman loh chuan Khuangchawi thlaa inneih a ngai ṭhîn. Tin, 'Zawllên lai ruangin a delh a thiang lo,' an ti a, inbiak lai emaw, insawi rem tawh hnu, la inneih hma si-a nula lam emaw, mipa lam emawin chhiat an tawh chuan inneih an ṭhulh hlen ṭhîn. Heti ang hi miin pawisa lova an inneih luih pawhin an dam rei lo va, an dam chhûng pawhin fanauvah an tluang lo va, fanau an sâm ngai lo an ti ṭhîn. Ṭiau râl lam Pawi unaute innei tûr phei chu zâwllên thu sawi laia nula ina palai a vawih palh chuan, "A tâwin a el tak," an ti a, inneih an ṭhulh phah thei. Kawngka sûla pasal neih mi tam takin an duh lo. Mipain a nupui maw-na leh duhawmna tam tak hloh tawh, pasal tâna lo inhmang tam tawh duh tâwk lovin nula dang duh zâwk neiin a rîm tlut tlut a, a nupui ṭhen hial a duh ta mai a. A nula rîm pawh chuan duh ve dâwnin a hre bawk si a; a nupui pawm lai main nupui dang nei dâwn se, upa chuan. "Kawngka sûla innei" tiin an duh lo, thiang lovah an ngai a, an inneih pawhin an inpawm

hlen ngai lo an ti. Tin, kawng dang thil ho têa lang pakhat inneih kham theia an ngaih chu, nula tlangvâl lo induh viau se, inneih bial duhin lo inkâwm ṭhîn se, tlangvâlin nula hnutê a hnêk sak (fawhsak) chuan, thil ṭha lovah an ngai. Chuti anga lo awm chu innei mah se an tluang lo vang tiin an duh lo. Chhûng khat laina hnai tak an innei duh lo bawk. Hei hi a chhan ni âwma lang pakhat chu hmeichhiain famo a va chan hian intihlungawi reng a lo har a, thingtuah chhawm ṭhat inchuh fahran pawhin inhnial theih a lo ni a, dam mawh hritlân a lo awm a, beisei anga mihring kan lo inlainat tâwk lova hriat a nih hian, inchhûng khat sa pawh intih hmaimâwkna a ni duh a, inneih hma tluk lova awm a awl an ti ṭhîn. Tin, chhûng khat inhnai tak inneih hi thil zahthlâkah an ngai hrim hrim bawk. Ni te tiang tunnaah phei chuan tiang an tung ngai lo, an ti. Nula tlangvâl lo inbe thiamin lo inngaizâwng deuh mah se, upa duh loh a ni ngai an ti tlat ṭhîn. Heti ang hi ngaihbel tûr ting chu an lo awm zêl a. Nula pakhat pawh (a hming sawi lo mai ila) a ni tiang tunnaah a lût ve ta mai a, kum thum lekah an nupaan thi ta mai a, chu pawh chu a chhuanlam hle a ni.

Tûn hnu Kristian kan nih tâk hnu, kan pi pute puithuna tam tak thil âtthlâka kan ngaih hnu hi chuan kan Pathian thurin kan han en pawh hian, thla serh leh ni serh emaw, serh leh sâng puithuna thil tam tak chuan min dâl ta lo va, a pawina pawh kan hre lèm lo va. Heti chung pawh hian nu leh pa tam takin pi pute puithuna hi an la indâltîr hle tho mai. Hei hian kan Kristianna rilru thûk lohzia pawh a tilang viau âwm e. Kristian tak rilru aṭang chuan hêng serh leh sâng hian min dâl lo tûr ni âwm tak a ni.

BUNG 5

INNEIH NI

Belpui leh beltê, hranden zu te thlum ṭha tak tûra an up chu a lo thlum ṭha ta hle a; pawnpui puah ngai tân pawh lawi ṭhat zâna chhawm luh theih mai tûrin an lo zo ta a; inneih hun bi an thliah chu a lo kim ta. Zân lamah mo neitu tûr laina bul an inhmu khâwm a, man hlan tûr an tifel vêl a, sum leh pai man tlâkna tûr an harsa a nih pawhin an thil neih ran emaw, bungbêl emaw mana an pawm leh ngen theih âwm te an chhût a, an buai, hlim hle a. Hmân lai chuan man han inhlan dâwn meuh hian manṭang eituten sawi lâwk loh pawha mana ngen tûr an dap ve bawk ṭhîn rêng a; tin, pa tam takin nupui man tlâk ṭhak tûr chuan harsatna an tâwk ṭhîn a, a bathlaa pawm tûr hi a awm chhâwk mai a; chuvângin ṭawngnaah pawh, 'A ba-thla pawh sum lo ni hek lo,' an ti rêng ṭhîn. Palaite nên an inbiaknaah pawh khân man tlâk dân tûr te a bathlaa awm tûr te tam tak sawi a awm fo ṭhîn. Man pek dân tûr leh mana ngen thil dang a awm pawha ṭan dân tûr leh inphal theih tûr chin an tifel a, hlim takin an mu ta a. A tûk zîng tûkṭhuan ei hmain zân lama an lo tihfel tawh man hlân tûrin palaite chu an kal ta thauh thauh va, laina hnaite leh ṭhenawm khawvêngin an lo kîr leh chu nghâkhlel takin an lo thlîr a. Hmân lai deuh chuan zân lamah man an inhlân ngai lo, zîngah tûkṭhuan ei hmain nula inah manṭang ei tûr pi leh pu leh laina an lo inpun khâwm a, palai an va thlen khân an inremna dân sawiin man an han hlân dâwn ta a. Mâkpain thlangra a rawn dawh a, dawhthlêng thlang lam aṭang tea tap kîl laih hmaah chuan a rawn dah a. Tangka thîr an bun ri rui rui a, sumhmahruai ei tûrin emaw, an sum hlan chu a chhiar a; pain manṭang sem dân tûr a han sawi a, sum chhiartu khân a tiang khâwm a, a ba-thla awm tûr a nih pawhin an sawi fel a. Manṭang ei tûrin ran emaw, bungbêl emaw an ngên thei a, an inremnaa sawi lan lêm loh thil tê tham chu ngen chawp a thiang si a, heti anga thil awm chawp avâng hian palai an vei zak zak a, mo leh a neitu tûr te in an kâr tawn zak zak ṭhîn. Hetia man inhlan dâwn tûk hi chuan nula tam tak chu inah an awm duh

lo va, pi leh pute in lamah emaw, ṭhian tûr te inah emaw an lêng bo daih ṭhîn. Ṭiau râl nula neih phei chu lawi dâwnah manṭang eituten ngen tûr apui an hre thei a, heti anga man ngen chawp hi 'Tiawk' an ti a, tiawk avâng hian rei tak inhnialna a awm ṭhîn; mahse inneih ṭhulhna tûr êm chuan engmah an ti duh bîk lo va, harsa deuh chin a lo awm chuan an tilui bîk lo va. Manṭang eitute ngen zawng zawng nên an han inhlan fel hian INNEI an lo ni ta a. Man eituten an lo inrin lâwkna zu belpui leh beltê thlum ṭha tak tak an kai chhuak a, zu bêl an rawn pu lût zung zung a, chhuat thlangah kawngka bul tuiûm hûnna vêl aṭangin zu bêl an tlar pût a, an siak to to ve, belpui ṭhenkhat chu khawn tûrin an siam fel a. Lâwmpui tûra mi an sâwmte an lo kal khâwm bawk a, a ṭhenin zu an khâwn a, a ṭhenin rolêngin zu an sem a, an insûl nuk nuk a; kaiṭênah mâkpain lawina tûr vawkpui an lo man ngêk rawng rawng bawk a, an lo vaw chawrh chawrh a; tichuan nilêngin zu an in ṭhîn. Tin, mipa lam mo neitu in lamah pawh zu thlum ṭha ṭha an kai chhuak a, lawmpuiten zu bêl an pu lût zung zung a, vawk chaw bêl hûnna tuiûm tunna bul aṭangin chhuat thlangah zu bêl an hûng tlar dul a. Belpui leh beltê thlum ṭha takte chu an siak eng ngûk mai a. Mâkpa an vir vat vat a, zu an in a, a ṭhenin an khâwn bawk a. Mo lawina ran puah tumin chemtê nên mâkpa an phe vat vat a, an lo inring rân a, sa puah tûr an rawn thlen bar deuh phei chuan mo in lamah an thleng ve thuai mai ṭhîn. Palaite kha chuan duhsak an hlawh hle a, an hrai rui thuai mai ṭhîn, mi dang la in tam ve hmain, "Ka tlai ta, a va lâwmawm êm, han zai teh u, ka han lâm teh ang," an ti kawi chhar ṭhîn. Lawina ran hi vawkpui a ni ber a, eng zât pawh ni se, a lu an tan a, a tak an inphel a, a lu leh a sa phel chu mo neitu lam chan a ni. Lawina ran lu leh a sa phel chu mo lâwmtute eiah an siam ṭhîn; a khing phel kha nula lamin mo lâwmtute eiah an buatsaih bawk a. Lawina sa hi nula tlangvâlin an ei ngai meuh lo, a thiang lo hranpa lo na a, lawina sa ei nih hi an châk vak lo a ni ang, laina hnai tih loh nula tlangvâl lawina sa ei an tam thei lo hle, upa lam leh naupangte ei a ni ber ṭhîn.

Lawina ran: Hmeichhe pasal nei chu vawkpuia lawi ngei tûr a ni. Lawina ran ngaihtuahin manṭang eitute pawh an phe

vat vat a, manṭang eitute pawh a thei chu vawkpuiin an lawi ṭhîn. Mi ṭha deuh inneih niah chuan ran a tlu tbluah ṭhîn a, vawka lawi ve loho pawh ârin an lawi ve tûr a ni. Hmân lai deuh chuan vawkpui lian eng ang pawh ni se a man a tam lo va, tangka hnih (chenghnih) man lek a ni a, vawkzel phei chu a man a tlêm leh deuh va, lawina ran zawng chawp pawhin inlawi a har vak lo, pusum eitu ngat phei chu ranin an lawi ngei ṭhîn. Mo lawi nâna vawkpui leh âr an hman hian chhan a nei a. Vawkpui te, ârte hi no tam tak hring thei a ni a, chuti angin nula pasal nei pawh fanau mal tluan chawia awm tûra duhsakna, fa tam tak hring tûra malsâwmna a ni nghâl a ni. Vawkpain an inlawi ngai lo; 'A kaw ping,' an ti a, mo lawi nân an hmang ngai lo. Tin, ran pui pawh hi lawi nan an hmang ngai meuh lo, ran pui sial emaw, bâwng emawa inlawi hi ṭhenkhat lo chhin dân chuan an innei hlen duh lo, inṭhen leh an awlsam deuhvin an hria. Chuvângin nei mah se vawkpui hi hmeichhe lawina tâwkah an ngai ve rêng rêng a ni. Mo neitu lam (mipa lam)-in ran an talh ve ngai lo. Lawina ran kha inlawm vêl nân pawh an duh tâwk mai ṭhîn.

Hun a lo kal zêl a, khawsak dân a lo danglam a, pi pu dân ngawt chu duh tâwk lovin hmeichhe pasal nei lawi nân Vawkpui mai duh tâwk lovin ran pui sial te, bâwng te, tûn hmaa an duh loh Vawkpa pawh lawi nân an hmang ta zêl a, mo neitu lam lahin mo lawina lo do vena an ngaihtuah a, lal leh mi ṭhate inneih niah phei chuan ruai thianghlim ropui takin an ṭheh ṭhîn. Heti anga zalên taka ṭha kan tih anga kan insâwngbâwl thei ta hi Chanchin Ṭha hrin chhuah kan ti thei âwm e. Lawina sa pawh tuman ei ṭihna a awm ta lo va, min hlui ang ang chu lâwm takin kan eiin kan in ta dur dur mai a, a lâwmawm ngei mai. Lawi ârte chu ei tûr a ni tih pawh kan hre chang ta lo va, laina puan chang ve loho chuan lawi âr tal an lo chuh ve a, chhûngkua intihlâwmna ṭha tak a lo thleng thei ta a ni. Vulh atân tia lawi âr lo hauhtute niblawhna a ni ve ta thên a ni.

BUNG 6

MAN LEH MUAL

Nu leh pa emaw, chhûngkuaa thuneitute nên emawa inbe rema nupui pasal inneih chuan hmeichhiain man an nei ṭhîn a. Man hi inremna ber pakhat a ni ṭhîn. Nupui pasala lo inpawm rei tawh inṭhen thulh avânga man bova lût leh tih loh chu hmeichhiain man awm lovin pasal an nei ngai lo; vaihlo beng khat lek tal manah an inpe ngai e an ti. Heti ang a nih avâng hian hmeichhia a lo pian veleh upate malsâwmna pawh, 'Se man tûi' an ti ṭhîn. Man tam dân erawh chu a inang lo va, tûn lai anga tangka faia man inhlan mai leh man ba awm lova intlâk nghâl vek hi a awm ve ngai lo va.

Lal man leh hnamchawm man a dang a, Mizo lalho pawh an man a inang vek bawk lo va. Sailo lal man chu se sâwm a ni ber a, Fanai lal man chu se sarih a ni a, hnamchawmho man erawh chu se nga a ni ber. Hmâ sâng chuan hmeichhe man sawi hian, 'Sial' tia sawi a ni ber a, se khat chu tlai sial a ni a, chu chu tangka sawmhnih hua ngaih a ni. Inneih na sehringa lak tih loh chu man sawi nân tlai sial an hmang ṭhîn, (sehring chu mana sial inpêk hi a ni). Sepui tih a nih chuan tangka sawmli hua ngaih a ni. Khualah sial an khung chuan se khung manah a ke kim Tangka li (chêng li) an dil thei. Zâwllen thuah leh man an han têl pawhin Sial eng zât nge in lênpui tih emaw, se eng zât nge a man ? tih emawin man an inzâwt ṭhin. Tûn lai anga tangka faia inpêk tlâk mai a nih ṭhin loh avângin mana pawm thil chi hrang hrang a awm thei a, ṭawngnaah pawh man leh mual tih a ni châwk ṭhîn. Tin, hmeichhe man sawi hian man pui thu sawi a ni ber ṭhîn. Manṭangte hi chu bithliah deuh awm mah se, man aia têl thil dang a awm ṭhin avângin tangkaa a hu tâwk emaw siam a ngai ṭhîn. Zâwllên thuthlun laiin palaiten lo sawi chiah lo mah se, manṭang eituin bungbêl leh ran te, bungrua eng emaw pawh manah an ngên ṭhin. Mana an inpêk ṭhin leh an têl leh an ngen ṭhinte chu—

Silai: Silai hi mi tam takin an nei thei lo va, mahse Mizote hi thil siam thiam tak tak an awm ṭhin a, thîr kawrawng khawii aṭang emawa an hmuh kha silaiah an siam thiam a, silai

chu sum ropui tak a ni. Hmeichhia silai man sawi tûr chu an awm na a, silai hi manah an inpe zen zen âwm lo ve.

Dâr: Dâr chi hrang hrang khawi aṭanga an neih nge tih pawh hriat ni lo, manah an inpe ṭhîn. Ṭhi leh dâr te mana inpe thei chu mi khawsa thei tak an ni a, ṭhi leh dâr man thei chu hmêl ṭha tak an ni bawk ṭhîn. Mizo thawnthuah pawh Chawngvungi manah dârbuai an ngên a, a pasal tûr ten inrem loh ai chuan tiin an dârbuai chu manah an pe ta a, an chhiat phah ta anga sawi a awm. Chawngvungi a thih khân ṭah hlaah pawh chham chhuakin Chawngvungi nu leh Sawngkhara nu an inṭahel ta a; heti hian Sawngkhara nu chu a ṭap ta a,—

Chawngvungi, man tami,
Ṭhi ka pêka duh lova, dâr ka pêka duh lova,
Kan dârhuai kher in ngên e,
Chawngvung man tam sumhluan,

tiin, dârhuai te pawh a lo awm leh zêl ni âwm tak a ni.

Ṭhi: Hmeichhe manah ṭhi chi hrang hrang—Ṭhihna, ṭhival, ṭhifên leh ṭhibeh te an inpe ṭhîn. Ṭhihna chu an ngaisâng hle a, man leh mualah chuan ṭhihna hrui khat chu 'tlai sial' tluka ngaih a ni. Ṭhival hrui hnih (awrh hnih) hi ṭhihna hrui khat tluka ngaih a ni. Ṭhifên leh ṭhibeh chu intluka ngaih a ni thung a, ṭhival hrui khat leh ṭhifên hrui hnih intluka ngaih a ni. Mi chhia chuan ṭhi an neih pawhin an awrh lang ngam mang lo va, an roh viau mai a, an ngaihhlut avângin lal ṭhenkhat chuan mi ṭhi chhuh duh mai te an lo awm bawk a, hnamchawmin ṭhi an awrh lang zen zen lo.

Dârbêl: Hei hi dâra siam bêl a ni a, a lian leh a tê a awm a. Mizo pi pute hian khawi aṭanga dârbêl hi an neih nge hriat chian a har a, man leh mual thuah sum a tling a a, mana inpêk a nihin a len dân azirin a hu tâwk an siam a, khâp sarih leh khâp riat chu tlaia pawm a ni a, hei aia tê erawh chu tangka sâwm hua ngaih te, a aia tlêma pawm te a ni.

Ran: Hmeichhe manah ran vulh sial emaw, bâwng emaw an têl ṭhîn. Sepui chu tangka sawmli tluka ngaih (tangka sawmli aia têl) a ni. Sial pawh ni se a tê deuh chu tlai sial a ni, bâwng pawh a len dan azirin tlaia pawm a ni a, sawmli aiah erawh chuan an pawm ngai lo.

Hmeichhe man chu heti ang hian an sawi ṭhîn:—

Manpui: Lal leh hnamchhawm man kan sawi tâk se sâwm, se sarih, se nga kha manpui sawina a ni a, thuam nei chu tlai sialin man a pung.

Sumhmahruai: Hei hi ṭhenkhat chuan manṭang angin an sawi ṭhîn, manṭang anga an sawina chhan chu manpui eituin in hranga mi man a eitîr a nih avângin manṭang anga sawi an awm mêk a. Amaherawhchu, sumhmahruai hi pa chan changin manpui a êl aṭanga a lâk hêka pêk chhuah a ni a, manpui zînga mi sem a nih ṭhîn avângin manṭang a ni lo. Pi pute hi nupui pasal an inneihin man inpe tla nghâl lova innei, mi tam tak awm a ni a, michhia phei chu man tlâk nghâl thei lo hi tam tak dinhmun a ni a, mahse miin nupui a neih chuan tlai sial tal nupui manah a pe ngei tûr a ni, man bova innei an nih loh chuan zakhamna tal pêk a ngai ṭhîn. Man baa miin nupui a neihin a pêk hmasak kha sumhmahruai tih a ni a, pa chan chang manpui têltuan a pêk hmasak kha in hranga man eitu a têl hmasaktîr ṭhîn avângin ṭhenkhatin manṭang angin an sawi mai ṭhîn a ni. Manṭang anga ngaitu tân pawh sumhmahruai hi chu manpui dâwltuan ngaih chu a ni rêng rêng a ni.

Manṭang:—

(a) Sumfang: Mo nuṭa pianpui tak ni lo emaw, mo pa tûr, a pa pianpui chiah ni lo emaw man ei ve ngei tûr ni siin an ei ṭhîn.

(aw) Palal: Mopa unau tu emaw ei tûr a ni a, pami chiah an awm lo a nih pawhin pa anga a lo koh ṭhinin a ei ang.

(b) Niâr: Mo ni, a pa farnu emaw, chuti ang tak an awm loh pawhin nia a lo koh ṭhin tu emaw ei tûr a ni.

(ch) Naupuakpuan: Mo laizâwn, a u in hrang chang tawh, a naupan laia lo paw ṭhîntu ei tûra ngaih a ni a; chuti ang an awm loh chuan in hranga laizâwn anga a lo neih ṭhin ei tûr a ni.

(d) Pusum: Mo pu, mo nu nuṭa emaw ei tûr a ni. Hnam ṭhenkhat chuan pu phîr an ti a, mopa puin pusum an têl bawk ṭhîn. Fanaiho chuan pu phîr an nei

deuh châwk a, pusa châwn an hlan pawhin nu pu leh pa pu an siam ṭhîn a ni. Pu hi mo duattu ber pakhat an a ni a, manpui têltu pa ai pawhin tam tak chuan an tute an duat thiam a, manṭang dang zawng ai hian a ropui ber tih theih a ni. Pusum ei chu rana lawi a ni ṭhîn. Miin zawn chawp pu a lo nei a nih pawhin pu bul taka siam an nih ṭhin avângin tu leh faten duat an hlawh hle ṭhîn a ni.

Man eitute: Mizo pi pu dânah chuan laina hnai lo chuan hmeichhe man an ei phâk lo va, khual kaia pasal nei laina bulbâl awm lohnaah laichîn unau an zawng ṭhîn a, thlêng tlawr zuanin tumahin hmeichhe man an sem ngai lo. Amaherawhchu mihring hi vânduai tak mai awm theih a ni a, mi zîk bûl takte an awm ṭhîn a, laichîn unau dang pawh nei lo, baihvai tak awm theih a ni a, ṭawngnaah pawh vân laia tla ang mai an ti ṭhîn a. Heti ang dinhmuna mi a lo din chuan pi leh pua vawn tûr zawn a lo ngai a, mo hmangaih thei tûr taka ngaih pu atân an vuan a, pusum an eitîr ṭhîn. Chuti ang chu 'Zawn chawp pu' an ti. Heti ang hian manṭang dang pawh a ṭûl chuan an sem ṭhîn.

Man pui hi nu leh pa emaw, nu leh pa an awm tawh loh chuan mo nuṭa emaw neitu chan chang berin a têl ang. Sumbmahruai chu sum pui dâwltu pa chan aṭanga ei a nih avângin mo nuṭa upa lam emaw, mo nuṭa pianpui in hrang chang an awm loh pawhin nuṭa anga an lo vawn laina hnai taka an neihte emaw ei tûr a ni. Tangka sâwm emaw, tangka sâwm hua ngaih thil dang emaw a ni thei. Palal hi mo pa unau mipa in hrang changin an ei ang; chuti ang an awm loh chuan movin paa a zawn ei tûr a ni. Tangka sâwm emaw, tangka sâwm hua ngaih thil dang a ni thei. Niâr hi mo ni, a pa farnu emaw, pate pianpui chieh lo pawh mo ni-in a ei tûr a ni. Tangka nga (chêng nga) emaw, a hu tâwka ngaih thil dang emaw a ni thei. Naupuakpuan hi mo laizâwn a naupan laia amah lo paw ṭhîntu ei tûr a ni. Tangka hnih (chêng hnih) emaw, a hu tâwka ngaih thil dang eng emaw a ni thei. Inneih niah tlai ei chin chu vawkin an lawi ṭhîn, palal ei pawh vawka lawi an awm ṭhîn. Pusum hi mo pu ei a ni a, Lal pusum chu tangka sawmli (chêngsawmli) a ni a, hnamchawm pusum chu tangka sâwm emaw,

tangka ruk (Chêng ruk) emaw a ni. Fanaiho erawh chu hnam-chawm pusum pawh tlai (tangka sawmhnih) a ni. Fanaiho hi pù duat nâcháng hre deuh bīka ngaih an ni.

Nu man:—Hmeichhiain pasal lakah emaw, khawlai fa emaw neiin, pasal dang neiin emaw awm sela, a nih loh leh lo hmei-thai pawh ni se, a fanu kha lo nulâin pasal lo nei ve ta hial se, nu a nih man tangka sâwm emaw, a hu tâwk thil dang emaw a fanu man a ei ve tûr a ni. A fanu kha lo chawi lian-in pasal nei bialin lo awm pawh ni se, ṭhenkhat chuan in hrang an lo chan dâwn meuh chuan pain an in lam aṭangin pasal an neihtîr ṭhîn, nuin harsa taka a lo chawi len pawh ni se, a tâwpah chuan pa chan a ni tlat zêl. Nu a dam tawh loh e-rawh chuan mi dangin laizâwnin emaw, nu man sawi theih a ni lo, a nu hringtu ngei chauhvin nu man an ei ṭhîn.

Man ei tûr dik tak ni siin man an ei loh chuan, inbiak rem dân fel tak awm lo chu buaina zakhua a ni ṭhîn a, man ei loh chu sawi loh, zâwllén thu inhrilh tlai mai pawhin vui-vaina a thleng ṭhîn a, hlim tlâng taka inneih a nih dâwn loh chuan tute emaw chhûng khat zînga remna thu sawia buai zak zak a ngaih châng pawh a awm ṭhîn.

Hmeichhiain pasal an neihin man leh mual hi inremna ni bawk mah se, man inpe tla lova innei an awm mêk a, sum-hmabruai chauh inhlâna innei pawh an awm ṭhîn a. Chuti a nih avâng chuan zâwllên lai palai ṭawngkamah pawh 'A ba thla pawh sum lo ni hek lo le, chuti zât chu kan ba ang a, hei zawng hi kan tlâk rih ang e; an dam ang a, an nupain man, an la tuak ve ṭauh ṭauh ang a, an la tlâk ve mai ang,' an ti ṭhîn. Ṭhenkhat chu fa neih duah hnua nupui man pe tla chauh an awm ṭhîn. Tin, ṭhutphah (tangka sawmhnih) chu mo nu leh pa hnênah an kîr leh ṭhîn a, nupa tluang taka awm-a, fanau neia an awm chuan an fanu naupang ber pasal neih hunah pusum têl rualin a puin ṭhutphah a têl tel ang. Miin fanu nei lovin emaw lo awm pawh ni se ṭhutphah hi a bo thei chuang lo, a hunah pu chuan a hmu leh ngei tûr a ni. Hei hi Mizo hnam tin dân a ni hial âwm e. Tin, miin vânduaina lo tâwkin hun lo takah lo insûn pawh ni se emaw lo inbiak thiam loh deuhva inthen thulhah pawh ṭhutphah hi bat ral mai theih a ni lo. Tûn laiah hi chuan ṭhutphah pawh kîr lova

man dang anga têl ve mai a tam ta a, mo nu leh pa thu thu a ni mai a, thil makah pawh kan ngai lêm lo va, Mizo hnam dân tam tak chu kan ṭhiatin kan ngai pawimawh ta lo va, kan ti tûn lai zo ta vek mai a ni âwm e.

Hmeichhe man lah hi a pung vak mang si lo va, thil dang zawng zawng man a pung (to) vek mai si a, Chêng zali zanga pawh miin man se manṭang eitute tihpunsak vek a lo ṭûl ta bawk si a, man ṭang a pung deuh chung pawhin man eituin lawina ârva fahran pawh ngaihtuah chawp tûr chuan a harsa ta hle a. Tûn hma dân anga 'tlai' ei pawh vawka lawi chu sawi loh, âr pakhat pawh a man zo ta lo a ni a, manpui têltu tân pawh mahnin ran vulh neih loh chuan vawkpuia lawi pawh han ngaihtuah chawp mai chi a ni ta lo. Thil a harsa zo ta vek mai a, vawkpui ṭha deuh phei chu hmeichhe man ain a sâng zâwk mah ta mai a. Hun danglam kan thleng ta zawng a ni. Tangka faia man inpêk tlâk theih zêl a nih lai hian manṭang sem tûrin manpui têltuin chawi belh hial a ngai ta. Chutih nâk alai chuan man ei pha âwm pawha ngaih loh laina hnai tak ni lêm lo, laichîn unau tu tute emaw kan han sem leh ta nghâl a, man eitu nih a lâwmawm rualin harsatnain min chîm nghâl ṭhîn. Inneih nikhuaa manṭang eite hi thil lâwmâwm tak a nih laiin kawng leh lamah chuan vuivaina titamtu a ni thei a. Kan tûn lai dân tam tak hi siam that theih atân a duhawm ngawt mai. Man eitu tân pawh kan tu leh fate duat ve leh tûrin harsatna a awm thei ṭhîn a, lawi ni aṭangin an chawi belh ve zêl a ni mai a, man eitu tam pawh hi thil ṭha ber chu a tling lo a ang ṭhîn.

Mo thuam leh thil chhawm:—Hmeichhi in pa al an neihin ṭhenkhat chuan 'Thuam' an nei ṭhîn a, sum leh pai engpawh thuam atân a hman theih; ṭhi leh dâr te, tangka fai pawh a ni thei. Ṭhihna hi thuamah a hman theih a, hrui khat pawh ni se tangka sawmhnih man chin a ni ngei tûr a ni. Ṭhival leh ṭhifên te chu hrui hnih chin thuama ngaih a ni. (Mizo hnam dân buah kha chuan ṭhival hrui thum tiin ziak a ni). Tangka fai pawh sawmhnih chin thuamah a hman theih a, a aia tlêm chu thuam a tling lo. Ṭhi leh dâr te movin thuamah a hman chuan man leh muala an pawm angin a hlut zâwng thuah pawm a ni ṭhîn.

Tin, movin thil chhawm a nei thei bawk a, ran leh bungbêl emaw, thil hlu dang emaw pawh a chhawm thei a. Hêng pawh hi man leh muala ṭinpawm dân anga a hlut zâwng chu teh a ni ṭhîn. Movin thuam leh thil a chhawmte hi hmeichhe ta bil a ni deuh va, a remtihna lo chuan deh ral theih a ni lo. Inthen thulhah pawh hmeichhiain thuam leh a thil chhawmte chu a chhuahpui leh ang. Ṭâm bârah leh chhûngkua bawrhsâwm thuah te deh ral a lo ṭûl pawhin remtih tlân dân anga kal tûr a ni, a bo mai mai thei lo.

Mo ṭhian: Hmeichhiain pasal an neihin ṭhian an nei ṭhîn a, mo ṭhian chu kawng tinrênga mo ṭanpuitu a ni a. Inneih niah mo kha dam lovin awm se, lawi thei lovin lo awm ta hial pawh ni se, a ṭhian kha mo aiah a lawi ang a, a theih chen chenah mo ai a awh ang. Ṭhian hi an pawimawh a, ṭhian tel lovin mo a lawi mai thei bawk hek lo. Mo ṭhian lo chhuahna bul leh an neih ṭanna hriat chian a har a Titia an sawi dân chuan—khuala pasal neiin'an ṭhian kawm ngeih tak emaw, laina hnai emaw an sâwm a, an kalpui ṭhîn a, chuti anga an insâwm ṭhin chu dânah an lo neih ta a, movin ṭhian an lo nei ta zêl niin sawi a ni. Khawtualah pawh movin ṭhian neih ṭûl tihna a awm a, kalpui satliah maia an insâwm ṭhin chu dânah an nei ta zêl a ni. Khual khuaa ṭhian nei chuan, tha sên a lo tam a, a hrehawm châng pawh a awm thei a, chuvâng chuan ṭhian duhsakna thil eng emaw an siam a, ṭhian man an inpêk tam lam erawh chu a inang lêm lo va, an induhsak thiam dân kha a ni mai a, dânah an lo neih ta zêl a. Ṭhian man chu bithliah a awm lo va, movin a ṭhian duhsakna a pêk ang tâwk chu ṭhian man a ni ta zêl nai a ni. Tûn lai hi chuan mi an lo ring thiam ta a, rem pawh an hre ta hle a, mo ṭhian man chu mipa lam an chawitîr ta hlauh thung a; mo neitu lam lahin hnial lova lâwm taka lo pêk mai loh theih a ni lo va, dân angin kan hmang leh ta a ni. Heti ang hian mipa tumtîr mah se, mo ṭhian khân pasal a neih ve hunah ṭhian mana a têl zât ang kha a lo ṭhian tawh hnênah a pe lêt ve leh ang. Inrûl leh kher tûra intiam ni lo mah se, an inhre zui ngei ṭhîn a, ṭhenkhat phei chu an lo inpêk tawh zât kha an phût ve deuh kher ṭhîn. Fanau pawmin chhangchhe tak nih hnuah pawh mo ṭhian man lo tel tawh kha chu a remchân chuan mahni kal

ve leh an duh ṭhîn a, chuti a nih loh pawhin an aiah mi dang an kaltîr hial ṭhîn. Ṭhian man hi phût luih chiah an ngai lo nain, inrûl leh tûra inngaihna ngheṭ tak a awm avângin tangka tam tak an inpe duh lêm lo va, an pasalten an lo zir viau a nih loh phei chuan ṭhian man han ngen tam pawh-thil hrehawm tak a lo ni ve bawk ṭhîn. Tûn laia mo ṭhian dinhmun hi chu a dang ta deuh, ṭhenkhat chuan ṭhian pakhat mai duh tâwk lovin pahnih pathumte an han dinpui a, ṭhian bula an hman te phei chu incheina man to tak tak mipa lam an han phûtsak a, mo neitu lam tân phur rit a tling ṭhîn a. Mi kan inchen lo hle si a, kan thil chîn hi dân anga a kal leh mai ṭhin avângin ṭhian man chu awm mah se, mo neitu tâna phur rit ni lo tûra ṭhil mawi tâwka ngaihtuah tûra inzirtîr a lo ngai ta hial a. Heṭi anga kan tih vak vak ṭhinna hi hnam fing leh changkâng zâwkte tih dân laah kan inngai chu a ni phawt mai a. Hmeichhe man aia hautak zâwk daiha insâwngbâwl te a lo ṭûl ta hial ṭhîn a, thil ṭha hranpa ni lêm lovah hi chuan kan pi pute dân ṭha hi a mawi leh ṭha tâwk chinah zâwm thiam ila, a rûka hlim tlân theih lohna nu leh pa phur rit ni khawpa insâwngbâwl ai hian hlim tlâng taka kan inneih theihna te hi ngaihtuah a hun ta hle a ni.

Lawichal: Hmâ sâng ata tawh hmeichhiain pasal an neihin Lawichal an awm ṭhîn. Mo lawi hruai tûrin hmeichhe lamin an laina hnai pa fel tak an sâwm a, lawinaah thuneitu leh mawhphurtu berah an hmang a, a tel lo chuan mo a lawi thei lo a ni ber mai Lawichal tihlungawi loh chuan mo lawi tûr pawh a kham thei hial a ni. Eng hun lai aṭangin nge lawichal hi an neih hriat chian a harsa a, lawichal an neih ṭan dân nia an sawi chu—khuala pasal neiin laina hnai an lawinaa hruai tûrin an sâwm a, lawi vêlnaah mawhphurtu ber leh thusa berah an hmang a, a tel lo chuan lawi pawh an duh lo va. Khual khuaa han inhruai chu tha sêute a lo tam a, chuvâng chuan mo lamin lawichal chu tangka emaw, thil dang eng emaw duhsakna an pe ṭhin a, thil têthâm deuh pawh ni se induhsakna thil chu a lâwmawm ṭhîn a. Chuti ang induhsakna thiltih avâng chuan lawichalin hlawh an nei a lo ni ta mai a, tih zêl tûrah ngaiin dânah an lo nei ta mai a ni. Thil pêk tam lam thuah bithliah engmah a awm lo va, an duhsakna dân ang ang

kha tangka emaw, thil dang emaw pawh ni se lawichal man a ni ta mai a, a tam lam pawh a inang lêm lo a ni. Hnam dân mumal deuh tak kan neih hnuin Chêng hnih an inpe ţhîn a, hei pawh hi phût luih chi a ni lo va, chu pawh khuala kal chaubvin an têl ţhîn. Kan ram ro inrêl dân leh khawsak dân te a lo danglam zêl a, hmâ sânga lawichal an hman dân leh an ţangkai dân angin kan inhmang thiam bawk lo va, hmân lai dân ang chu a ţûl ta lo ni pawhin a lang a. Amaherawhchu Lawichal awm lovin mo tumah an lawi duh lo va, khawtuala inneite tân pawh lawichal ţûlna chu a lian ve tho va, mo lawi vên him a ngaih hun te a awm a, hna pawimawh thawkah kan hman avângin lawichal chanvo pawh siam ţûl tak a lo ni ta zêl a, mahse a tam lam chu a inang chuang lo a ni. Kan lo fiogin remhriat dân a lo danglam leh ta zêl a, lawichal chanvo tûr pawh mipa lam tumah kan dah leh ta a, mo neitu lahin han siwihnawm ai chuan hlim taka inneih a lo châkawm a, thil tèthan a lo ni bawk a, lâwm taka lo pêk mai chu an hmal lo va, phun ru deuh reng chung pawhin kan inpe ta zêl a, dânah kan nei ta zêl a ni.

Mi tam tak chuan tûn lai hunah hi chuan lawichal awm hi ţûl tawh lovin an hria a, tih tûr an nei tawh lovah an ngai a, mo lawiin vên him an mamawh tawh lo bawk a, a chuangtlai hlein an ngai a. Tualchhûngah pawh dâna kan neih avângin lawichal chuan chanvo eng emaw tal an lo bcisei ve ngei a, chuti ang avâng chuan mo lamin an mi duhsak zâwngte chu hmeichhia pawh lawichalah an kaihîr ve ta hial a. Induhsakna ţha takah an ngai a, lawichal chanvo lo petu lam lahin lo sawi buai ai chuan hlim taka lo pe ve mai thei nih kha a ţûl bawk a, hlim ni a nih avângin lâwm takin kan la inpe ta a. Ngun taka ngaihtuah chuan thil ţûl lo nia kan ngaih tawh siah kan la insêngsovin kan la intibuai ta reng niin a lang. Mahse kan hnam nunphung ţha tak a nih avângin tihbo mai chu a ţha chuang lo vang a, amaherawhchu dân fel zâwk inang tlâng ram pumin a hman hun a la chhuak êm ang chu. Dâna kan neih inang si lova mahni duh duha kan tidanglam hi chu siam ţhat theih a ţûl khawp mai.

Tin, mo neitu mipa ţhian hi tûn lai hian hman dân kan thiam viau mai a, neih ngei tûr niah kan ngai a. Hmâ sâng chuan mipa ţhian hi an hmang ţangkai lo hle a ni ang, ţhian

nei mumal lova nupui nei an tam mai. Tih tûr an nei ve lêm lovin an ngai a ni phawt mai a. Palaiin engkim an keng tlang mai a, mipain ţhian hran an nei mumal lo Ţhian kawm ngeih lo buaipui vetu erawh chu an awm ţhîn a, mipa ţhian chuan inneite thurûk erawh chu hriat an tum thung. A hmei a pain duh vak lo chunga innei an awm ţhîn a, ławi ţhat zâna harsat-na siam tâwk an awm zauh ţhin avângin heti ang hunah hian mipa ţhian ţha neih a ţûl ve ţhîn a ni. A châng chuan mipa ţhian hi thu hretu ţha tak an lo ni ve ţhîn.

BUNG 7

LAWI ṬHAT ZAN

Innei lawmna zu leh sa tlânin nu leh pa tar an thle bâwk bâwk a, naupang an hlim êm êm bawk a, lal leh mi ṭha inneih niah chuan zu leh sa pawh a tam a, an tlai hle ṭhîn a. Tlai lamah lawichaw an ei a, lawina sa a tam loh chuan zân lama mo lâwmtute eiah sawhchiar an siam zàwk ṭhîn. Lawi chaw ei hian hun bi tak a nei lo a ni âwm e, upate sawi dân pawh a inang lo nual mai. Nu tar pa tar zu leh sa tlân tlaiin an ṭîn a, khua a lo thim a, mo hruai a lo hun ta a.

Thimhlimah mo neitute lam laina hnai nuhote, nula ṭhenkhat leh naupang ho mo hruai tûr an insâwm a, mo in lamah mo hruai tûrin an thawk a. Mo hruai tûr an va thlen chuan mo chu a ṭhian leh lawichal tûr te nên an han insâwm khâwm ve a, muangchângin an han insiam a, mo hruai dâwn vêl hi hmeichhiate ropui lai ber zînga hun pakhat chu a ni ve ngei ang. Mo pawh mahni tâwk tâwkah an intingêng ve a, mo hruai tûr lamin an chezia enin an tur sek bawk a. Lawinaa tel tûr zawng zawng an kim khân lawichalin hma a hruai a, a khât tâwkin a au lauh lauh va, lawi âr an khai iak lawp lawp a, naupanghovin a inneite hming sawiin—

Chheih rawh khah! a lawi dâwn e,
Vâlmawia rûn in chhûngah
Hermawii a lawi dâwn e,

an ti tuar tuar a, Lawichalin,

Khaih khaih khai!
Fanu fapa kan rawn lawipui e,
Tuma tihbuai tûr kan ni lo,

a ti lauh lauh va, mo kha lawichal bulah a kal a. Lawichal hna ber pakhat chu lawi kawnga mo vên him a ni a. Mi rawn tibuai tûr leh tlu lo tûrin mo a vêng a, chuti chung chuan mo hruai ve lo naupang ṭhenkhat leh tlangvâl ṭhenkhatin mo chu tui leh vut sawhin an lo theh a, ṭhenkhat phei chuan bâwng êk leh se êk te pawhin an lo theh ṭhîn. Huat thua han lâk vak theih a ni si lo, mo lawi apiang an tih dân a ni si a, an bawlhhlawh luai ṭhîn. Chuti anga mo lo theh 'umte chu lawichal chuan a

ûm darh uai uai a. Lawi kawngah mo kha tlu hauh lova kal tûr a ni a, lo tlu palh se chu an kîr leh ang a, in aṭangin an lawi ṭha leh ang, lawi kawnga mo tlu chu thiang lovah an ngai hial a ni.

Mo neitu in an va thleng a, khumpui lûah mo leh a ṭhiante an ṭhu a, khum bânah mo puan chhawm an bâng a; tin lawi âr pakhat leh mo neitu âr pakhat puithiamin a man a, mo leh a pasal pualin ar zângtuak a talh ang. Puithiam chuan âr pahnih kengin ti h'an a han chham ta a,—

Hual ang aw, hual ang aw,
Vâla leh Hermawii thla hual ang aw,
Fanu chawiin fapa chawiin hual ang,
Khumpui lûmin hual ang aw,
Tappui lûmin hual ang aw,
Nipui dam chen hual ang aw,
Thlapui dam chen hual ang aw;
Tûm vuaiin hual ang a,
Hai tarin hual ang aw,

tiin, thiam hla a chham zawh chuan âr chu a talh a. Heti anga a lo tihna chhan chu inneite chu tluang taka an inneihna tûr leh fanau mal tluan chawia an awmna tûr puithiam malsâwmna, an thla engmahin a tihbuai loh nân a ni. Lawi âr dangte kha vulh mi âwm a awm chuan mo puan chhawm chang ve lo tûr, laina hnai ve si ṭhenkhatin an lo dah bo va, vulh atân an la ṭhîn; a dang chu an talh a, mo lâwmtute ciah an sawhchiar ṭhîn. Lawina vawkpui sa nèna mo lâwmtute eia buatsaih chhâng pawh a awm. Lawi âr hi vulhah an duh bîk ṭhîn, a chi a ṭha duhin no a dam duh an ti ṭhîn.

Zan khatnaa mo lawi hi Lawi chhiat a ni a, mo kha pasalte ina riak lovin a haw leh a, lawi kawnga an theh berh deuh phei chuan, rei awm kha a nuam lo va, an haw leh thuai ṭhîn. Mo haw leh tûr kha lawi chaw ciah an chelh a, anni rei lo tê ahaw leh mai tûr rilruin an lo lawi a ni bawk si a, an inpawt baai laih laih ṭhîn. Lawi chhiat zân hian mo leh a pasal kha khâwn thiangin zu an khawntîr bawk ṭhîn. Mo chu chaw eia an chelh theih loh pawhin sawhchiar kha mo lâwmtuten an pir ṭhîn. Mo kha a pasal hnèna riak lova a haw leh avângin Lawi chhiat tih a ni.

Mizo hnam pêng hrante hian inneih sâwngbâwl dân pawh kan nei hrang deuh thliah a, inzûl tak phei chu a ni hlawm a, mahse Pawi lam tih dân langsâr deuhte han târ lang leh rih ila. Innei tûra an insawi rem veleh rem âr an talh a, zu bêl khat an kai chhuak a, inneih dâwn zânah palai thusain âr a keng a, zu a inchhawp a, a innei tûr te hming sawiin ti hian a han chham a :—

Hei Vâla leh Hermawii an innei dâwn a,
Âr ka ah dâwn a, bang leh mal rawn sâwm a ;
Buh za thlovin vawk leh âr vulh ṭhain lo awm rawh se,

tiin âr a talh a, âr ah hnan sum phei chu a bo ngai tûr a ni lo. Zu bêl dang dang an kai chhuak leh ang a, tlaivârin zu an in ṭhîn a ni. A tûk chu inneih ni a ni a, lawina ran neih ang ang an talh a, ran zîngah hian vawkpui a tel ngei tûr a ni. Mipa lam pawhin ran an neih chuan an talh ve bawk ṭhîn. Zu an lo inrin lâwkna kha bêlpui leh beltê an kai chhuak a ; tin, mo khân a nulât laia lo rîmtute kha vawk thau kutphah tiat lek lekin a sem hlawm ang ; tin vaihlo kuttum tiat lek leka bâwk a sem ṭheuh bawk ang. Lawina ruai an ṭheh dân chu— Nupui nei tûr tlangvâl khân a ṭhian duh sâwmin hmeichhe in lama mi an sa duh zâwng an ei ang a, chu chu 'Safir' an ti a, chumi hnuah lawi chaw mi dangin an ṭheh thei chauh vang. Lawi chaw chu an input tawn ṭhîn.

Lawi dan : Zanriah ei kham thimhlimah mo neitu lam lainaho nu leh naupangte mo hruai tûrin an insâwm a, mo in lam an pan a. Mo kha a ṭhian leh lawichal te nên lawi tûrho an han inpeih khân lawichalin hma a hruai a, lawi tûrin an kal ta ṭhîn a, mo neitu in bulah ti hian a han ti a :—

Lawichal : Kha kan lo lawi e, kan lo lawi e,
Mo neitu pa emaw,
nu emaw : E, lo lawi rawh u, lo lawi rawh u,
Fanu malin, fapa malin lo lawi rawh u ;
Vawk leh malin lo lawi rawh u,
Buhbâl malin lo lawi rawh u,

tiin kawng an lo hawn a, an lawi lût ta ṭhîn a ni. Lawi tûr lamin kawng an hawng ngai lo. Zu an in a, rei lo deuh hnuah mo kha a haw leh ang ; a tûk chu 'Sângchem rêl ni' an ti a, man leh mual an inpe fel a. Pusum eituin vawk a talh leh a,

pu chuan a duh zât man a ei ang. Zan hnihna chu lawi ṭhat zân a ni a, mo a pasal hnênah a riak ang a, mahse a tûk vârṭianah a haw leh rih ang. Zan thumnaah awm hlen tûrin a lawi leh ang. Inneih zâna an mu ngaihthlâk a thiang lo.

Mizo thlah khat kan nihna a hriat zèl a, kan tih dân danglam hlek hlek awm mah se, a inang thui hle zêl a. Pi pute dânah chuan inneih tûkah mo lâwmtute an ṭîn duak a, laina hnai nu tar, pa tar, ṭhenrual ṭha zual erawh chuan penṭâwng an la dawm laih laih a. Hemi ni hian mo leh mo neituin hnathawh a thiang lo va, ram kal pawh an phal lo.

Zan hnihnaah mo hruai tûrin mo neitu lam.zân hmasa ang bawkin an lo thawk leh a, Mo leh a ṭhiante chu lawichal hovin zawi muangin an han insiam leh a, lawinaa kal tûr an kim a, palaiin pawnpui a phur a ; tin, lawichalin hma a hruai leh a, hemi zan hnihna hi LAWI ṬHAT ZÂN chu a ni. Lawi ṭhat zân hi induh zân an ti bawk. Mo chu a pasal hnênah a riak tawh ang. Lawi kawngah pawh tumahin an lo tibuai tawh tûr a ni lo va, mo hruai leh thlah naupanghovin an hla pângngai tê kha sain hlim takin an lawi ta ṭhîn a ni. Lawi ṭhat zân hian mo tuia lo.theh pawh a thiang tawh lo. Mo lâwm nuho chhangchhe bâwr leh naupangho chu hma takah an ṭîn a, mo neitute chhûngkua pawh khaw ṭhenkhatah chuan in dangah an riak chhuak vek a, inneite chauh kha lawi ṭhat zân hi chuan an riak ṭhîn. Khaw ṭhenkhatah erawh chuan inriah chhuahsan hi ṭhain an hre lêm lo va, tlangvâl phawk thawh duh tâwka an awmmawh theihna niin an ngai a. Hmân laia inneite chu a tam ber tawnsabawpa innei an nih avângin chhûngkuaa inriah chhauhsan vek hi a ṭûl ve a. inneite tân zan lai thurûk hlauthâwng lo taka inhrilh dun nân an ti a ni. Khaw ṭhenkhatah chuan lawi ṭhat zân hi 'Inkhung zân' an ti mai a, mo neitute chhûngkua an riah chhuah vek khân mo leh a pasal kha pâwn chhuak thei lo tûrin tlangvâl fiiamthu thawhin kawng an kalh hnan a, an sum leh sukte an dah bo va, a nih loh leh suk kha kaiṭên bulah nghet deuhvin leiah an vaw bûr a, mo neitu chhûngkua tihbuai kha an tum ṭhîn a ni. Lawi ṭhat zân hian tleirâwl lam deuhva nupui nei te phei chu nupui te bulah mut nghâl mai kha an zak a, zâwlbûk aṭangin nula thlâk tûr ang maiin nupui bula mu tûrin mi mut rehah an kal ṭhîn. Heti ang a nih avâng hian vâl

upa bengvâr khân mo neitu kha in chhûnga khunga zâna pâwn chhuahtîr loh an lo tum thung a, kawng kalh hnan tlat ṭhain an hre bawk a ni. Tin, mo pawh a tûk vârṭianah mahni in lamah an haw leh rih a, mipa pawh kha zâwlbûkah an mu ve leh mai bawk ṭhîn. Tlangvâl zakzum deuh ṭhenkhat chu an tawm bo daih a, zâwlbûk aṭangin mi mut rehah nupui te bula mu tûrin an kal a, chhûngte hmuh leh hriata nupuite bula mut an zak a, rei tak Zâwlbûkah an riak ṭhîn; fa neih thlenga Zâwlbûka riak pawh sawi tûr an awm. Khuala pasal nei pawh ni se, mo kha chu mahni thlen inah an haw leh ṭhîn a ni. Lawi ṭhat tûka thawh lo hai palh hi sawi tûr an awm ve zauh ṭhîn a, eng emaw hun lai phei kha chuan lawi ṭhat zâna nupa mu ṭha thei lo tûra pâwn lama thâwm lo neih ta rêng rêng an awm a, zânah an mu tlèm a, zîng thawh an hai palh thîn, Mi mei zing chhêm thawh hmaa haw tûra ngaih, mi dang thawh tawh hnua thawh tluka zahthlâk a awm chuang lo vang an ti hial alâwm! Tawnsabawpa nupui pasal inneih a tam avângin Lawi ṭhat zân hi chuan tlangvâl tam tak fiamthu thawh duh hun a lo ni ve bawk si ṭhîn a, khaw lian leh khaw têah pawh chhiat ni ṭhat ni hi khua a khat hle ṭhîn a ni. Inngaihthlâk an chîn hnuah phei chuan fiamthua inchawh hlim nân lawi ṭhat zân hmangtute sawisa ta rêng rêng hian an ṭawng loh leh tih loh tawp pawh thiam taka sawi thiam an awm ta ṭhîn a, an hlimpui thei hle bawk a ni.

Inngaithla: Bung hmasa lama sawi tawh angin hmâ sâng chuan nupui pasal innei hi tawnsabawpa innei mi tam tak an ni a, nu leh pain tirh luih vânga duh loh chung pawha ṭap zawih zawiha in hrang chang tûra kal an awm ṭhîn a, pasal te nên pawha mut duh duh lo tlat pawh an awm zauh ṭhîn. A châng chuan pasal emaw, nupui emaw piang sual, nupui pasala inhman theih loh anga insawi mai duh tâwk te pawh an lo awm ṭhîn a; tin, piang sual tak tak nupui pasala hman theih loh a hmei a pain awm theih a lo ni bawk a, chuti ang thil vênthâwn thuah tlangvâl fingin ṭhian ṭha a tûka an zân mu lo ngaithla tûrin an tiam ru a, haratna a lo awm pawha thu hretu atân tiin hun eng emaw lai kha chuan lawi ṭhat zâna inngaihthlâk hi a awm a. Mi, piang sualah lo inpuh ta se, puithiamin a fiah ang a, piang sual ngei nia a hriat chu thla thum a enkawl ang a,

a ṭhat theih loh chuan an inṭhen ang a, man pêk tawh pawh kha ṭha takin an inkîr leh vek ang. Hmeichhia piang sual lo ni ta se, enkawl hun bi tiam chhûnga mipain nula dang a lo neih chuan a nupui chu mâka kaltîr anga ngaiin an inṭhen ang. tin, mipa piang sual ni ta se, enkawl hun bi tiam chhûnga hmeichhiain tlangvâl dang a neih chuan uire anga ngaih a ni thung. Uire inṭhen anga inṭhen a nih pawhin tih dân tûr a ni mai.

Hun a lo kal hret a, lawi ṭhat zâna inngaihthlâk hi dânah an nei ta zêl mai a, fiamthuna ang leka ngaiin innei apiang mai ngaihthlâk tumin tlangvâl eng emaw zât chu an lo intiam ru ve ziah mai a, zân mut tawh hnuah pâwn lamah pawi khawih tûr an lo zawng a. Mo neitu sum an dah bo va, suk an thukru a, a nih loh leh kaiṭên bulah phawi harsa khawpin leiah an khêng bûr a, a châng leh thingkhawn te an ṭhiat a, inneite kha mu ṭha thei lova siam tumin an hmanhlel a. In chhûngah ârṭhum te an chhuah a, taima tak takte an lo awm a, khum mutna tûra fanghmîr bu lo tidarh tâwkte pawh an awm ṭhîn. Zân mu ṭha thei lo tawpa insiam pawh a awm ṭhîn rêng a. Amaherawhchu hêng thil ṭha lo tak tak hi Kristian kan lo nih hnu bian a bo hret hret a, Kohhran dân hnuaia innei an lo pung zêl a, chîn dân ṭha lo chu a bo deuh deuh va, tûnah phei chuan lawi ṭhat zâna inngaihthlâk chu thiltih âwmah ngaih a ni ta lo hial mai. Pathian hnathawh hi a ropui hle zêl a ni.

Ṭhenkhat chuan pi pu dânah pawh mo zân hnih chauh lawi anga sawi leh zan thum lawi anga sawi a awm a. A ṭhen chuan zan thumna hi chu mo lawia sawi tûr a ni tawh lovah an ngai a. Mahse mahni in lama mo haw leha, zân hmasa anga hruai leh an nih avângin zan thum lawia sawi pawh a dik tho mai. Zan thumnaah hi chuan mo neitute laina hnai tak tak nuho tlêm leh naupang hovin an va hruai leh a; zan thumna hi chu mo kha a pasal hnêna awm hlen tawh tûra lawi a ni, awm hlen zân a ni. Mo chu pasal ina awm hlen tawh tûr a nih avângin khawṣaknaa mamawh tûr ang zawng zawng— Hmui leh puanbu, paikâwng, dawrawn, hnam, thûl leh mo silhfên tûr zawng zawng, sabriak ûm te nên lam kengin an bâwr ta lûk ṭhîn a, dam chhûnga awm dûn tûrin mo chu pasal inah a lawi lût ta ṭhîn a ni. Hmeichhe pasal nei hian thil ṭangkai ve tak si chhawm tel phal loh an nei a, favah leh samkhuih hi chhawm tel an âwih ngai

lo; a chhan nia an sawi chu— nula pakhat pasal neiin favah a chhawm a, a nau pai laiin bub sengnaah a dulah favah chuan a zai palh ta a, a thih phah a; chuvâng chuan upa ṭhenkhat chuan thil thiang lovah an sawi a, favah chhawm luh an phal lo a ni. Tin, samkhuih chhawm luh tel an âwih lohna chhan chu— Mizo thawnthua Râldâwna leh Tumchhîngi an inneihin samkhuih an theihnghilh a. Khual khuaa pasal neia kal an ni a, kawng lak aṭangin samkhuih la ṭûrin Râldâwna a kîr leh a, a samkhuih lam chhûngin Tumchhîngi chu thingah a lâwn a. A pasal thang hlân chuan Tumchhîngi chu phûngpuiin a lo hmu a, a dawih ta a, samkhuih avânga chuti anga awm niah an ngai a; upa ṭhenkhat chuan heti ang titi hi an pawisa viau va, innei zawng zawng erawh chuan an pawisa vek lêm âwm lo ve.

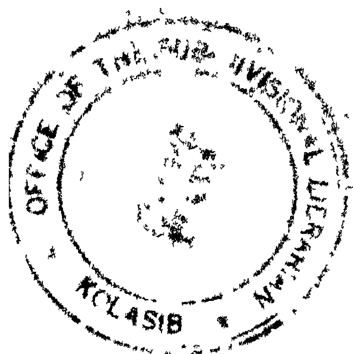
BUNG 8

TUN LAI HUN TLEM

Tûn lai hunah hi chuan dân mumal tak nupui pasal thuah nei ang kan ni a, mahse dân hrang hrang a tam ta a, kan hnam dân leh Kohhranho dân kan hman pawlh a, tih dân hrang a tam ta hle zâwk mai a. Amaherawhchu Kohhran dâna kan inneiha, Kristian nilru pua kan inneih hnu pawh hian pi pute dân khân tam takah min la hruai a. Lawi chhiat, lawi ṭhat tih ang pawh kan nilruah a lo châm tel a, Kohhran dâna inneite pawh inneih zawh veleh mahni in lam tlawh hmasa lovin pasalte inah an lawi a, hei hi lawi chhiat ang kha a ni a, Inneih zân hi Lawi-ṭhat zân ang kha a ni. A tûk vârṭianah mo kha mahni in lam-ah a haw leh a, a zân leha zân hmasa anga hruai lehin dam chhûng khawsaknaa mamawh tinrêng nên awm hlen tûrin pasal inah mo a lawi ṭhin a ni. Heti anga han chhût chuan kohhran dâna inneih hnu pawh hian vawi thum lawi angin a sawi theih a; zan thum lawi tih leh zan hnih lawi tih thuah hian sawi dân a inang lo mai nia a lang.

Kan khawsak leh chêt dân a lo danglam zêl a, tûn hnai tê aṭang hian kan khawsak rem takin hun kan hmang thiam leh ta zêl a. Mizoram buai hnu kum 1970 hnu lam khân Presbyterian

Kohhran Pastor bial ṭhenkhatin zâna mo lawm hi ṭha lovin an hria a, zan hnih lawi pawh ṭûl lovin an hria a, kohhran dân hnuaia an inneihtîr te chu zan khat chauh lawi tûrin an han ti phawt a, rei lo têah zana lawi leh mo lawm pawh ṭha lovin an hre leh ta zêl a. Kan ram harsatna lo awm zêl avâng leh kan lo changkân zêl avângin Y.M.A. pawhin ram pum hman atân pawh zâna mo lawm loh chu ṭhain a hria a, Zoram pum Y.M.A inkhâwm pui (General Conference)-ah te hial mo lawm dân pawh sawi a lo ni ta a. Kan khawsak dân leh ram kalhmang enin zâna mo lawm hrim hrim hi a ṭha lo zâwka ngaihna a lian ta hle a, Presbyterian Kohhran chuan an dân hnuaia inneite chu chhûna lawi fela, inlawmna thu leh hla zawng zawng tihfel veka, zânah chuan mo lâwm tawh lo tûrin hun an hmang ta a. Khawtam takah chuan zâna mo lawm a awm ta lo Ni khat thilah chhûn laiin kohhran leh pâwl hrang hrang (associations) pawhin mo lawmnaa an tih tûr zawng zawng chu tihfel vek an tum ta a; zânah mo an lawm ta lo rêng rêng a ni. Thiltih âwm tak, kan tih theih si, kan khawsak kawng tinrêng atâna ṭha bawk si niin a lang a. Harsa tak leh hautak deuhva kan buaina tam tak chhâwk zângtu pawh niin a lang. Heti anga thil ṭha tih nachâng kan hria leh kan zâwm thei ta hi Pathian min kaihhruaina ropui tak a ni ngei mai, a va lâwmawm êm !


OFFICE
KOLASIB